

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

KÂ'B B. MÂLİK'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

Hazırlayan

Murat GÖK

KONYA – 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat GÖK
	Numarası	064246011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI/ İSLAM TARİHİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tezin Adı	KÂ'B B. MÂLİK'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

Murat GÖK

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat GÖK
	Numarası	064246011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI/ İSLAM TARİHİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL
	Tezin Adı	KÂ'B B. MÂLİK'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Kâ'b b. Mâlik'in Hayatı ve Kişiliği** başlıklı bu çalışma 22/06/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL	Başkan	İmza
Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR	Üye	İmza
Prof. Dr. Bilal SAKLAN	Üye	İmza

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin eşine rastlanmayan örnek tabloları, bundan on dört asır önce Arap Yarımadası'nda yaşandı. İlâhî kelâmın ilk muhatapları olanlar, bu mesajın sahibi tarafından övgüye layık bulundular. “ *(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellekle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur*” (et-Tevbe, 9/100). Aynı zamanda bu mesajın Peygamber'i de, kendilerinden memnun idi. Onlar ki kendilerine çok düşkün, çok merhametli bir Peygamber'in ümmeti ve arkadaşı olma bahtiyarlığını elde etmişlerdir. Bu çalışmamızda Kâinatın Efendisi'nin manevî ve nebevî ikliminde yetişen büyük bir şair sahabîyi araştırmaya çalıştık.

Kâ'b b. Mâlik, İslâm'ın ilk döneminde dikkatleri üzerine toplayabilmiş bir sahabidir. O, Medine'de ensar arasından İslâm'ı ilk seçenlerdendir. İslâm tarihinin ilk dönemlerinde büyük önemi olan, kendi deyimiyle önem itibarıyla katıldığı savaşlar kadar değeri olan İkinci Akabe Biatı'na katılmış, İslâm'ın kendi kabilesinde ve Medine'de yayılmasına katkı sağlamıştır. Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlardan Bedir ve Tebûk hariç hepsine katılmış, Tebûk'ten geri kalmasıyla hakkında âyet inmiş ve böylece tüm Müslümanların dikkatini üzerine toplamıştır. Tevbesinin kabulü üzerine Hz. Muhammed (s.a.v)'in övgüsüne mazhar olmuş ve “Müjdeler olsun ey Kâ'b! Annenden doğduğundan bu yana en hayırlı günün bu gündür” iltifatını almıştır. Uhud'da büyük kahramanlıklar göstermiş, Hz. Peygamber ile zırhlarını değiştirmiş, herkesin Peygamber öldü diye umutsuzluğa kapıldığı bir anda O'nu ilk gören kişi olmuştur. Her savaşta ve olayda şiirleriyle Müslümanlara moral vermiş, küfrü ve küffârı hicvetmiş, düşmanın moralini bozmuştur. Allah (cc), ona madde ve manayı içeren nesir ve şiiri birleştirme kabiliyetini ikram etmiştir. O, sözlerinde fesahat sahibi, terkipleri sağlam bir şairdi. O, şiirleriyle Rasûlullah'a yapılan ezâlara karşılık vermiştir. Yine şairliğine ve şiirinin gücüne itibarla “ Sen güzel şiir söylersin” ve “Ey Kâ'b! Bu sözün üzerine Rabbin sana teşekkür etti” hitabına Rasûl (as) tarafından muhatap olmuştur.

Bu çalışma, konusu itibariyle akademik çalışmalar yönüyle Türkiye’de yapılmış ilk çalışmadır. Çalışmamızda şairimizin hayatı, İslâm’a hizmetleri ve şairlik yönü ele alınmıştır. Arap dünyasında konuyla ilgili az da olsa müstakil çalışmalar mevcuttur. Fakat bu çalışmalar daha çok Kâ’b b. Mâlik’in şairlik yönünü ön plana almış vaziyettedir. Yaptığımız bu çalışmanın diğerlerinden farkı, şairlik vasfının yanı sıra hayatını da akademik üslupla ele almasıdır.

Kâ’b b. Mâlik’in hayatı ve kişiliği isimli çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle giriş mahiyetinde Şair Sahabî’miz olan Kâ’b b. Mâlik’i daha iyi tanıyabilmemiz için yaşadığı çevrenin ve dönemin genel özellikleri hakkında bilgi verdik. I. Bölümde Kâ’b b. Mâlik’in Müslüman Olmadan Önceki Hayatı, II. Bölümde Kâ’b b. Mâlik’in Müslüman Oluşundan Sonraki Hayatı ve son olarak III. Bölümde Kâ’b b. Mâlik’in Şairliği, Kişiliği ile İslam Tarih ve Kültüründeki Yeri incelenmiştir.

Bu çalışmam esnasında konunun belirlenmesinde ve tezin hazırlanmasında fikirleri ve yardımlarıyla benden desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL’a en derin teşekkürlerimi sunuyorum, çalışmamızın bu büyük sahabînin tanınmasına katkı sağlamasını ve hayırlara vesile olmasını Yüce Allah’tan diliyorum.

Murat GÖK

KONYA-2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat GÖK
	Numarası	064246011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI/ İSLAM TARİHİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL
	Tezin Adı	KÂ'B B. MÂLİK'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

ÖZET

Bundan on dört asır önce insanlık tarihinin gidişatını değiştiren bir takım gelişmeler yaşandı. Bu gidişatı değiştiren Hz. Muhammed (as) ve arkadaşları oldu. Rasûlullah'ın arkadaşları fedakarlığın her çeşidiyle insanlığa örnek oldular. Bunlardan biri de Peygamber Şairi Kâ'b b. Mâlik'tir.

Medineli Hazrec kabilesinin Benî Selime koluna mensup olan Kâ'b b. Mâlik, hicretten yaklaşık 27 yıl önce Medine'de dünyaya geldi. Medine'de ensar arasından İslâm'ı ilk seçenlerdendir. O, İslâm tarihinin ilk dönemlerinde büyük önemi olan İkinci Akabe Biatı'na katılmış, İslâm'ın kendi kabilesinde ve Medine'de yayılmasına katkı sağlamıştır. Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlardan Bedir ve Tebûk hariç hepsine katılmış, Tebûk'ten geri kalmasıyla hakkında Tevbe sûresinin 117-119. ayetleri inmiş ve Allah tarafından affedilmiştir. Uhud savaşında büyük kahramanlıklar göstermiş, Hz. Peygamber ile zırhlarını değiştirmiş ve bu savaşta on yedi yerinden yara almıştır. O, sadece kılıcıyla değil diliyle de Müslümanlara hizmet etmiştir. Allah ve

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Rasûlü'nü razı etmek için canını ortaya koymaktan çekinmemiştir. Peygamber (as)'ın Medine'ye hicretinden sonra kurulan Medine İslâm Devleti'nin kurumlaşmasında aktif roller almıştır.

Onun en büyük özelliklerinden biri de şairliğidir. O, bu yönüyle Peygamber Şairi sıfatını almıştır. O, her savaşta ve olayda şiirleriyle Müslümanlara moral vermiş, küfrü ve küffârı hicvetmiş, düşmanın moralini bozmuştur. Şiirlerinde İslâm'la övünür, Müslümanların savaşçılıklarını över, düşmanı kötü son ile tehdit eder. Savaşlarda şehit olan Müslümanlar için mersiyeler söyler.

Daha birçok özelliğiyle Kâ'b b. Mâlik, İslâm tarihinin ilk döneminde dikkatleri üzerine çekebilmiş ender şahsiyetlerden biridir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat GÖK
	Numarası	064246011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI/ İSLAM TARİHİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL
	Tezin İngilizce Adı	THE LIFE OF KÂ'B B. MÂLIK AND HIS PERSONALITY

SUMMARY

About fourteen century ago, many developments took place in the course of human history. This trend was changed by Prophet Muhammed and his colleagues.

The friends of prophet's are the pioneers of the humanity with their all kinds of sacrifices. One of these Prophet's is Kâ'b b. Mâlik who is the Prophet poet. Kâ'b b. Mâlik, who belongs to Medina Hazrec tribes to the Benî Selime arm, was born in Medina nearly 27 years ago from hegira. He was one of the people who first chose Islâm religion among the members of ansar in Medina. He joined the second Akaba negatiation which was very important in the first period of Islamic history and contributed to spread Islâm both in his tribe and Medina. He joined all wars which prophet took place except from Bedir and Tebûk. He didn't join Tebûk war, and for that reason Tevbe periods of 117-119 verses were sent for him and his colleagues. So that, they were forgiven by God. He was one of the heroes of the war of Uhud, he changed his armor with prophet and he got seventeen injuries in this war. He served to muslims also with his expressions not only in battlefield. He was volunteer to sacrifice his life for god and the prophet. He also had active role since

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

the foundation of islamic state instituion of Medina, after the hegira of the prophet of Medina.

One of attractive things about him is his poetship. Because of this, he was called the poet of the prophet. He motivated the muslims in every war and occasion with his poems. He also demoralised the enemies by satirizing sowing discord. In his poems he is proud of Islâm, he praises the muslims' heroism and he threatens the enemies with poor results. His poems are also about the ones who died for Islâm.

With his great characteristics, in the first period of Islâm , he was one of the rare people who managed to attract everybody's attention.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	II
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	XIV
AÇIKLAMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1

1.Araştırmanın Kaynakları.....	1
2.Kâ'b b. Mâlik'in Yaşadığı Dönemin Genel Özellikleri.....	3
2.1. Medine'nin Coğrafi Konumu ve Fizikî Yapısı.....	3
2.2. Şehrin İdarî, Siyasî ve Etnik Yapısı.....	4
2.3. Şehrin Sosyal, Kültürel ve Dinî Yapısı.....	6
2.4. Şehrin İktisadî Yapısı	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN MÜSLÜMAN OLMADAN ÖNCEKİ HAYATI

1. Soy.....	11
2. Ailesi ve Doğumu.....	13
3. Künyesi.....	14
4. Eşleri ve Çocukları.....	15
5. Müslüman Olmasına Kadarki Süreçte Yaşamı.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN MÜSLÜMAN OLUŞUNDAN SONRAKİ HAYATI

1. Müslüman Olması.....	19
2. İkinci Akabe Biatı'na Katılması (622).....	20
2.1. İkinci Akabe Biatı ve Önemi.....	20
2.2. Kâ'b'ın İkinci Akabe Biatı Yolculuğu.....	21
2.3. Hz. Peygamber ile ilk Görüşmesi.....	21
2.4. İkinci Akabe Buluşması.....	22
2.5. Nakîblerin İsimlerini Şiirle Bildirmesi.....	24
3. Talha b. Ubeydullah ile Kardeş Olması.....	27
4. Medine Sınırlarını Tespitte Görevlendirilmesi.....	29
5. Allah Rasûlüyle Birlikte Cihadı.....	30
5.1. Bedir'e Katılmayışı (2/624).....	30
5.2. Sevîk Gazvesi (3/625) ve Kâ'b b. Mâlik.....	33
5.3. Uhud Savaşı (3/625).....	34
5.3.1. Uhud Savaşı ve Kâ'b'ın Savaş Meydanındaki Rolü.....	34
5.3.2. Amr b. el-Âs, Dırâr b. el-Hattâb ve Hübeyre b. Ebî Vehb'in Şiirlerine Şiirle Karşılık Vermesi.....	37
5.3.3. Uhud Şehidlerine ve Şehidlerin Efendisi Hamza'ya Ağlaması.....	38
5.4. Bi'rîmaûne Hadisesi (4/625).....	39
5.5. Hendek Savaşındaki (5/627) Rolü.....	40
5.6. Hayber Savaşındaki (7/628) Rolü.....	42
5.7. Mekke'nin Fethi (8/630) ve Kâ'b b. Mâlik.....	44
5.8. Tâif Yolculuğu (8/630) ve Devs Kabilesinin Müslüman Olması.....	44
5.9. Mûte Savaşı (8/630) ve Kâ'b b. Mâlik'in Mersiyesi.....	45
5.10. Tebûk Seferi (9/630) ve Önemi.....	47
5.10.1. Seferden Geri Kalanlar	48
5.10.2. Hz. Peygamber'in Huzuruna Çıkması.....	50
5.10.3. Müslümanların Kâ'b b. Mâlik'i Boykotu ve Çileli Günler.....	52
5.10.4. Allah Rasûlü'ne Olan Sevgisi.....	53
5.10.5. Ğassân Meliki'nin Davet Mektubu.....	54
5.10.6. Eşinden Ayrı Durması Hakkında Hz. Peygamber'in Emri.....	55
5.10.7. Savaştan Geri Kalanlar Hakkında Ayetlerin İnmesi.....	56
6. Heyetler Yılındaki (9/631) Faaliyetleri.....	59
7. Hz. Ebûbekir Dönemindeki Faaliyetleri.....	61
8. Hz. Osman Dönemindeki Faaliyetleri.....	62

9. Hz. Ali Dönemindeki Faaliyetleri.....	64
10. Kâ'b b. Mâlik'in Vefatı.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN ŞAİRLİĞİ, KİŞİLİĞİ İLE İSLAM TARİH VE KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

A. KÂ'B B. MÂLİK'İN ŞAİRLİĞİ.....	67
1. Cahiliyede Şiir ve Şair.....	67
2. İslam'ın Şiire Bakışı.....	67
3. Kâ'b b. Mâlik ve Şiir.....	71
4. Kâ'b b. Mâlik'in Şiir Dîvânı.....	73
4.1. Kâ'b b. Mâlik'in Şiirinin Konuları.....	74
4.1.1. Medh (Övmek).....	75
4.1.1.1. Rasûlullah'a Medh.....	76
4.1.2. Fahr (Övünme).....	77
4.1.3. Hecâ (Hicvetme, Kusurlarını Ortaya Dökme).....	79
4.1.4. Tehdit	80
4.1.5. Nekîza (Atışma).....	81
4.1.6. Risâ' (Ağıt, Mersiye).....	82
4.2. Şiiriyle İslam'ı ve Hz. Peygamber'i Savunması	84
4.3. Kâ'b b. Mâlik'in Nesir Gücü	85

B. KÂ'B B. MÂLİK'İN KİŞİLİĞİ İLE İSLAM TARİH VE KÜLTÜRÜNDEKİ	
YERİ.....	86
1. Fizikî ve Ahlâkî Özellikleri.....	86
2. Hz. Peygamber Yanındaki Değeri ve İmanî Özellikleri.....	88
3. İslam'a ve Müslümanlara Hizmetleri.....	90
3.1. Sosyal Alandaki Hizmetleri.....	90
3 2. İslam'ı Tebliğ Faaliyetleri.....	91
3.3. Hadis İlmine Katkıları.....	91
3.4. Tefsir İlmine Katkıları.....	94
3.5. Tarih İlmine Katkıları.....	96
SONUÇ.....	98
BİBLİYOGRAFYA.....	101

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
as	: Aleyhisselam
b.	: İbn
Bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
(cc)	: Celle Celâlüh
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EAÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
İstem	: İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
km.	: Kilometre
M.	: Miladî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M. S.	: Milattan Sonra
(r.a.)	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
S.a.v.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik
Tsz.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
Yay.	: Yayınları
y.y.y.	: Yayın Yeri Yok

AÇIKLAMALAR

- Dipnotlarda eserler ve müellifleri, ilk geçtikleri yerde tam isimleriyle verilmiş, daha sonra ise müellifler, meşhur olmuş isimleriyle, eserler ise a.g.e. (adı geçen eser) şeklinde belirtilmiştir.
- Eğer bir müellifin birden fazla eserinden faydalanılmışsa, eserin ismi kısaca zikredilmiş, a.g.e. ifadesi kullanılmamıştır.
- Dipnotlarda eser ile müellifi arasına virgöl (,), farklı müellif ve eserleri arasına ise noktalı virgöl (;) konulmuştur.
- Bibliyografyada şahıs isimlerinden sonra parantez içerisinde verilen rakamlar hicrî ve milâdî olarak müellifin veya eseri hazırlayanın vefat tarihini göstermektedir.
- Araştırmamızda Türkiye Diyanet Vakfı Yayını olan altı kişilik bir kurul tafrandan hazırlanan Ankara 2005 baskı tarihli Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali esas alınmıştır. Âyetlere atıfta bulunurken önce sûre ismi, sonra sûre numarası ve en son olarak da âyet numarası verilmiştir.
- Hadislere yapılan atıflarda ise el-Mucemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî usûlü esas alınmıştır.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kaynakları

Yaptığımız bu çalışma sırasında İslâm tarihinin temel kaynakları olan siyer ve tarih kitaplarından, özellikle tabakât, ensâb ve terâcim kitaplarından istifade edildi. Konumuzu ilgilendiren günümüzdeki Arapça ve Türkçe eserlerden ve bilgisayar ortamından faydalanıldı. Herhangi bir konu hakkında farklı bilgiler var ise hepsi ortaya kondu. Kâ'b b. Mâlik ve İslâm'ın şiire bakışı ile ilgili günümüzde kaleme alınmış makale ve çalışmalar gözden geçirildi. Yine Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisi'nin Akabe Biatları, Bedir Gazvesi, Bi'rîmaûne, Buâs, Civâr, Cuma, Ebû Hayseme, Fahr, Hazrec, Kahtân, Kâ'b b. Mâlik, Medine, Mekke, Mersiye, Methiye, Muâhât maddelerinden faydalanıldı.

Kâ'b b. Mâlik'in Müslüman olduktan sonraki katıldığı savaşlar ve yaptığı hizmetler hakkındaki bilgiler siyer ve meğâzi kitaplarında bulundu. Vâkıdî'nin (207/522) "Kitâbu'l-Meğâzî" adlı eseri, İbn Hişâm'ın (218/833) "es-Sîretü'n-Nebeviyye" adlı eseri bunlardandır.

Çalışmamız sırasında Kâ'b b. Mâlik'in hayatını, şahsiyetini ve kişilerle olan ilişkilerini öğrenmek için tabakât kitaplarına müracaat edildi. İbn Sa'd'ın (230/844) "et-Tabakâtü'l-Kübrâ" adlı eserinde Kâ'b ile ilgili birçok bilginin yanı sıra ailesi, çocukları ve eşleri hakkında geniş bilgiler elde ettik. Ayrıca İbn Abdilber'in (463/1071) "el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb" adlı eseri, İbnü'l-Esîr'in (630/1232) "Üsdü'l-Ğâbe" adlı eseri, Zehebî'nin (748/1374) "Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ" adlı eseri, İbn Hacer'in (852/1448) "el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe" adlı eserinden ve bibliyografyada görüleceği gibi daha birçok tarihi kaynaktan yeterli miktarda istifade edildi.

Yine konumuz ile alakalı olarak genel tarih kitaplarına da müracaat edildi. Kâ'b'ın yaşadığı ortam, savaşlarda söylediği şiirler ve üstlendiği görevler ile ilgili birçok bilgi bu kitaplardan elde edildi. Bunlar arasında Taberî'nin (310/922) "Târîhu't-Taberî" İbnü'l-Esîr'in (630/1232) "el-Kâmil fî't-Târih", Zehebî'nin (748/1374) "Târîhu'l-İslâm", İbn Kesîr'in (774/1372) "el-Bidâye ve'n-Nihâye" adlı eserleri en başta gelenlerdir.

Konumuz içerisinde üzerinde çalıştığımız Kâ'b b. Mâlik ile ilgili rivayetlere, Onun iştirak ettiği olaylar ve savaşlarla ilgili Peygamberimizin söylemiş olduğu hadislere ulaşıldı. Ulaştığımız kaynakların başlıcaları şunlardır: Tebûk seferi başta olmak üzere birçok olaya işaret eden hadisler Ahmed İbn Hanbel'in (241/855) "el-Müsned" adlı eserinden alındı. Yine Buhârî (256/870) "Sahîhu'l-Buhârî", Müslim (261/874) "Sahîhu Müslim", , İbn Mâce (275/888) "es-Sünen" ve Tirmizî (279/892), "Sünenü't-Tirmizî" adlı eserlerden de istifade edildi.

Kâ'b b. Malik'in bir takım işleri ve özellikleri, bir kısım ayetlerin inmesine sebep olmuştur. Sahabîmizin daha iyi tanınabilmesi için tefsirlere de müracaat etme ihtiyacı doğmuştur. Bu gayeyle bir takım tefsirlerden faydalanıldı. İbn Kesîr'in Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm adlı tefsiri, Mevdûdî'nin "Tefhimu'l-Kur'an" adlı tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlattırılan "Kur'an Yolu" adlı tefsir ve Seyyid Kutub'un "fî Zilâli'l-Kurân" adlı tefsirleri başlıca istifade edilen kaynaklardandır.

Şüphe yok ki Ashâb-ı Kirâm'ın her birinin hayatını, yaşadıkları dönemin tarihî ayrıntılarını bilmenin, ahlâklarını öğrenmenin bizim için çok büyük önemi vardır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Kâ'b b. Mâlik'in hayatı hakkında Türkçe olarak yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlamadık. Bu konunun bir eksiklik olduğu muhakkaktır. Bu nedenle araştırmamızı daha çok Arapça eserleri gözden geçirmek suretiyle devam ettirdik. Çalışmamız esnasında Kâ'b b. Mâlik'in farklı kaynaklardaki şiirlerini toplayıp bir araya getiren Iraklı araştırmacı Sâmi Mekkî el-Ânî'nin "Dîvânu Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî" (Beyrut, 1997) isimli eserinden istifade edildi. Bu eseri müellif Kâ'b'ın değişik kaynaklardaki 584 beytini bir araya getirerek telif etmiştir. Aynı zamanda bu eser Kâhire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılmış bir master çalışmasıdır. El-Ânî'nin aynı konuyla alakalı olarak "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî Şairu'l-Akîdeti'l-İslâmiyye" ismiyle bir çalışması mevcuttur. Yine bu konuda Muhammed Ali el-Hâşimî'nin daha çok Kâ'b'ın şiirlerini ve şairlik yönünü incelediği kapsamlı bir çalışma olan "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâir el-Edîb" (y.y.y, 1985) adlı çalışması mevcuttur. Saîd el-A'zamî'nin "Şuarâu'r-Rasûl" (Beyrut, 2001) isimli eseri de Allah Rasûlü'nün şairlerini konu edinmiş olup eserde şairimizin hayatına yer verildiği gibi şiirleri de geniş yer tutmuştur. Bu sayılan çalışmalar başta olmak üzere günümüzde yapılmış birçok Arapça eserden, konuyla ilgili olarak yazılmış makaleden ve ansiklopedi maddelerinden istifade edildi.

2. Kâ'b b. Mâlik'in Yaşadığı Dönemin Genel Özellikleri

2.1. Medinenin Coğrafi Konumu ve Fizikî Yapısı

Arap Yarımadası, Asya, Afrika ve Avrupa'nın kesiştiği önemli bir noktada bulunur. İslam Tarihi için Arap Yarımadası'nın en önemli bölgesi hiç şüphesiz Hicaz'dır. Çünkü İslam, Mekke'de doğmuş, Medine'de gelişmiş ve yine bu bölgede yayılma imkanı bulmuştur. Mekke, Arap Yarımadası'nda dinî ve ticarî bir merkezdi. Mekke'de bulunan Kâbe, dinî bir merkez olma özelliğini tarihi boyunca hep korumuştur. Aynı zamanda Yemen'den başlayan ticaret yolu Mekke ve Medine'den geçerek Akdeniz limanlarına bağlanmaktaydı.

Hicaz Bölgesi, Bizans ve Sâsâniler gibi güçlü devletlerin işgal maksatlı saldırılarından uzak olmuştur. Arazi yollarının dar ve bölgeye asker sevkini güç olması sebebiyle dış güçler tarafından Hicaz'a hakim olma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bütün bunların yanında Hicaz, ekonomik açıdan iştah kabartacak bir zenginliğe de sahip değildi.¹ Fakat bu bölgede bulunan Mekke şehrinin ayrı bir yeri vardı. Mekke, dinî ve ticarî bir merkez olması sebebiyle Roma, Bizans, İran ve Habeş hükümdarlarının zaman zaman dikkatini çekmiş, bunlar şehri hâkimiyetleri altına almak için teşebbüslerde bulunmuşlardır.²

Kâ'b b. Mâlik'in yaşadığı şehir olan Medine ise Arap Yarımadası'nın batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km. uzaklıkta, Mekke'nin 350 km. kadar kuzeyindedir. Şehrin kuzeyini Uhud, güneyini Âir dağları, doğusunu Vâkım harresi (volkanik lav akıntısı), batısını Vebere harresi kuşatır.³

Eski adı "Yesrib" olan Medine, İslâm'ın doğduğu ve Hz. Peygamber'in hicret ettiği sıralarda Hicaz bölgesinin önemli yerleşim merkezlerinden biriydi. Medine, iklimi güzel, toprağı verimli bir şehir olup fazla derin olmayan tatlı yeraltı sularına sahiptir.⁴

Şair Sahabîmizin yaşadığı şehir olan Medine, yukarıda da belirtildiği gibi tarihî açıdan çok eski bir şehirdir. Şehre ilk gelenlerin Amâlîka kavminden kişiler olduğu ifade edilir. Medine'nin bilinen en eski ismi Yesrib olup bu adın, buraya ilk yerleşen

¹ Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara, 2005, s. 27-28.

² Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Mekke", DİA, Ankara, 2003, XXVIII/557.

³ Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Medine", DİA, Ankara, 2003, XXVIII/305.

⁴ Sarıçam, İbrahim, a.g.e, s. 128.

kişi olduğu rivayet edilen İrm b. Sâm b. Nûh'un sülalesinden olan Yesrib b. Kâniye'den geldiği kaydedilmektedir.⁵

2.2. şehrin İdarî, Siyasî ve Etnik Yapısı

Hicretten önce Medine'de herhangi bir idari düzenlemeye gidildiğini görmüyoruz. Her kabile veya grup kendi içinde bağımsızdı ve kendi oluşturdukları kurallar çerçevesinde yaşıyorlardı. Fakat şehrin ekonomisine büyük oranda hakim olan Yahudiler zaman zaman idarî alana giren bazı konularda Arapları yönlendiriyorlardı. Rasûlullah'ın Medine'ye hicretinden sonra siyasî-hukukî yapı içinde sosyal, askerî ve ekonomik teşkilatlanma gerçekteştirildi. Medine, kurulan İşlam devletinin başkenti oldu. Hicretin ortaya çıkardığı problemler bazı iç düzenlemelerle giderildi. İlk olarak Hz. Peygamber'in nihai söz sahibi olduğu Medine Vesikası kaleme alındı.⁶ Bunun ardından ensarla muhacirn arasında kardeşlik (muâhât) gerçekteştirildi.⁷

Yesrib halkı yerleşik hayat sürmekle birlikte, yönetimde, sosyal, kültürel ve ahlakî alanlarda kabile gelenekleri hakimdi. Kabilelerin başkanları vardı. Kan davaları yaygındı. Merkezî bir otorite yoktu. Her topluluk biri diğerinden birkaç kilometre uzaklıkta bir köy oluşturuyordu. Kabileler genelde birbirleriyle mücadele halindeydiler. Bazen de ittifaklar sözkonusu oluyordu. Evs kabilesi, Kureyza ve Nadîr kabileleriyle, Hazrec kabilesi de Benî Kaynukâ' kabilesi ile ittifak kurmuştu. Hicretten önce her kabile bağımsız hareket ediyordu. Kaynaklar Medine'de, Mekke'deki gibi Dâru'n-nedve şeklinde bir kurumun varlığından bahsetmemektedir. Yani Evs ile Hazrec kabilelerinin ortak bir meclisleri yoktu. Bu iki kabile arasındaki şiddetli rekabet bu tür bir meclisin oluşmasını imkansız hâle getirmiştir. Hazrec kabilesinin lideri olan ve Bedir savaşından sonra Müřlman olduğunu söyleyen münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy'in ortak bir başkan olarak sečilme girişimleri de Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle birlikte gerçekteşme imkanı bulamayacaktır. Abdullah b. Übeyy'in Medine'de belli bir kableden olması yani

⁵ el-Ânî, Sâmî Mekkî, Dîvânü Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî, Beyrut, 1997, s.21; el-Hâşimî, Muhammed Ali, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-şâir el-Edîb, y.y.y, 1985, s. 13.

⁶ Hamidullah, Muhammed, İşlam Peygamberi, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, I/188-189.

⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdlmelik, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Thk: Mustafa es-Sekkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdlhâfız şilbî, Beyrut, 1995, II/118.

tarafsız olmaması ve Yahudilerin mesihi düşüncesi Hz. Peygamber'in lider olmasını kolaylaştıran etkenlerdendir.⁸

Muhacir olarak Mekke'den gelmiş olan Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine'de tam bir boşluk ve kaosla karşılaştı. Medine'nin herhangi bir yöneticisi yoktu. Hz. Peygamber, hemen Sahabe'den bir takım kişileri, değişik kabile ve aşiret reislerini davet ederek Enes'in evinde bir araya geldi. Fakat halkın tamamı bu toplantıya iştirak etmedi. Toplantıya katılanlara merkezî bir teşkilâtta (idarede) birleşmelerini teklif etti. Medine vadisinin bir kısmı üzerinde bile olsa, bir çeşit Şehir-Devleti kuruldu ki; seçilen devlet başkanının olduğu gibi, müslüman ve gayr-ı müslim vatandaşların hukukunu belirten, bir nevi ictimâî antlaşma ile yazılı bir anayasa kaleme alındı. Bugün bu anayasa metni bütün halinde bize kadar ulaşmış durumdadır.⁹

Medine'de böyle bir durum sözkonusuyken Mekke'de Kusay, Huzaalıları yenilgiye uğratarak Mekke'nin idaresini ele geçirdi. Kusay, idareyi ele alır almaz Mekke civarında dağınık halde bulunan ve yarı göçebe hayatı yaşayan Kureyş kabilesini bir araya toplayarak Mekke'nin Harem bölgesine yerleştirdi. Böylece Kureyş kabilesi göçebelikten, yerleşik hayata geçmiş oldu. Mekke'de bir takım önemli işler Kusay'ın inşâ ettiği Dâru'n-nedve'de görülüyor ve karara bağlanıyordu.¹⁰

Medine'ye ilk yerleşmenin ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Genelde şehre ilk gelenlerin Amâlika kavminden kişiler olduğu ifade edilir. Daha sonra Yahudiler buraya gelmiş ve zamanla siyasî ve ekonomik bakımdan kontrolü ellerine almışlardır. Ana vatanları Yemen olan Evs ve Hazrec, Arim selinden sonra muhtemelen 5. yüzyılda Yesrib'e yerleştiler. Evs ve Hazrec kabileleri neseb olarak Kahtân'a dayanır.¹¹

Hicretten önce Yesrib'de Kureyza, Kaynukâ ve Nadîr kabilelerinden oluşan Yahudiler, Güney Arabistan kökenli Evs ve Hazrec Arap kabileleri, Kudâa kabilelerinin ve hatta Amâlika'nın bakiyyelerinden oluşan kabileler ve bunların

⁸ Watt, W. Montgomery, Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed, Çev. Ünal Çağlar, İstanbul, 2001, s. 98.

⁹ Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, I/187-189.

¹⁰ Sarıçam, a.g.e. s.29.

¹¹ Cevad Ali, el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm, y.y.y. 1993, IV/136; Bozkurt-Küçükaşçı, 'Medine' DİA, XXVIII/306.

yanında sayıları az da olsa, daha ziyade köle olan başka etnik kökenli, mesela İranlı ve Rum asıllı insanlar bulunuyordu.¹²

Evs ile Hazrec birbirine yakın akraba idiler. Fakat bu yakın akrabalık birbirileri arasında meydana gelen Ficâr, Buâs ve bunun gibi daha nice harplerin çıkmasına engel olmuyordu. Yahudiler de Evs ile Hazrec arasındaki bu savaşları körüklüyorlardı. Öyle ki bir kısım savaşlar İslam'ın doğuşuna kadar devam etti. Rasûlullah (as) Medine'ye geldiğinde, birbirleriyle mücadele eden bu iki topluluğun arasında sulh tesis etti. Bunca düşmanlıktan sonra artık Evs ve Hazrec'in ismi "Ensar" diye anılmaya başladı.¹³ Hicaz'a yerleşen Yahudiler, Arap kabile geleneğini benimsediler ve Arap isimlerini aldılar.¹⁴

Evs ile Hazrec arasındaki çarpışmaların sonuncusu Buâs harbidir. Bu savaşa zaman zaman ara verilse de 120 yıl gibi çok uzun bir süre devam etmiştir. Hicretten 5-6 yıl önce son bulan bu son savaşı Evs kazanmıştı. Hazreclilerin Mekke'ye gelip Akabe'de Hz. Peygamber ile görüşüp anlaşmalarında Buâs harbinin etkisi vardır ki bu sayede Hazrecliler, Evsliler ile aralarının düzeleceğini umuyorlardı.¹⁵

Evs ve Hazrec şairleri cahiliye döneminde kendilerinin ve Ğassân ailesinin aynı asıldan olmalarıyla övünürlerdi ki kök olarak Yemen asıllıdılar. Konumuz olan şair sahabîmiz Kâ'b b. Mâlik, Ğassân'ı kendisiyle övündüğü aslı, kendisiyle izzet bulduğu sığınağı olarak ifade eder. O bir şiirinde;

*"Ğassân aslımdır, sığınağımdır. O ne güzel kök, ne güzel sığınaktır!"*¹⁶ diyerek kökenini ortaya koyar.

2.3. Şehrin Sosyal, Kültürel ve Dinî Yapısı

Medine, birçok kabilenin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir şehirdir. Bu şehir çok sayıda bölgeden oluşuyordu. Evs ayrı bir bölgede, Hazrec ayrı bir bölgede, Yahudiler ayrı bölgelerde meskûn idi. Medine'yi dışarıdan gelebilecek tehlikelere

¹² Sarıçam, a.g.e. s.128.

¹³ el-Hâşimî, a.g.e. s.17-18.

¹⁴ el-Hâşimî, a.g.e. s.18.

¹⁵ Çubukçu, Asri, "Buâs" DİA, İstanbul, 1992, VI/340.

¹⁶ el-Hâşimî, a.g.e. s.19.

karşı savunma söz konusu olduğunda, insanlar evlere sığınıyorlar, onları kale gibi kullanıyorlardı.¹⁷

Birden çok kadınla evlenme âdeti bölgeye hâkimdi. Evlilik adayının ekonomik imkânsızlıkları dışında, evlenilebilecek kadın sayısında bir sınır yoktu. Vefat eden bir adamın sadece hanımı ve kızı değil, küçük çocukları bile miras alamıyordu. Mirası sadece bir savaşta eli silah tutan bülüğe ermiş erkek çocukları alabiliyordu.¹⁸

Hicret esnasında mahalle sayısı Mekke'dekinden daha azdı. O dönemde tam bir şehirleşme yoktu. Tarıma dayalı bir ekonomi vardı. Hicretten sonra idare ve savunma, ekonomi ve pazar, dinî hayat gibi medenî hayatın en önemli üç fonksiyonu sırasıyla düzenlendi. Şehir planı Mescid-i Nebevî merkez olmak üzere geliştirildi. Mahalle sayısı artırıldı. Medine'de başka mahallelerde de mescidler inşa edildi. Hz. Peygamber, ölen Müslümanların defni için Bakî mezarlığını şehir planına dahil etti.¹⁹

Medine'nin nüfusu hakkında hicret öncesi için fazla bilgi yoktur. Hz. Peygamber'in hicreti sırasında 10.000-20.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Hz. Peygamber'in yaptırdığı nüfus sayımında 1500 müslümanın varlığı tespit edilmiş ve isimleri listeye kaydedilmiştir.²⁰ Gayr-ı Müslim unsurlar buna ilave edilince nüfusun 10.000'i aştığı görülmektedir. Hicretten sonra şehrin nüfusu sürekli arttı. Hz. Peygamber vefat ettiğinde Medine'de 30.000 sahabînin bulunduğu kaydedilmektedir.²¹

Birinci Akabe Biatı'ndan (620) hicrete (622) kadar olan iki yıllık süreçte Evs ve Hazrec kabilelerinden Müslümanların sayısı artmıştı. Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medine'ye İslâm'ı öğretmek için gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in faaliyetleri sonucu, Sa'd b. Muâz'ın İslâm'ı kabulüyle, Evs'in önemli bir kolu olan Abdüleşheloğulları'nın tamamı Müslüman oldu.²²

Medine'de bu dönemde Araplarda karanlık, ümmî bir yaşayış vardı. Evs ve Hazrec yaşam tarzları olarak her ne kadar evleri mesken olarak kullansalar da bedeviliğe daha yakın idiler. Bu yüzden cahiliyede okur-yazar sayısı azdı. Az

¹⁷ el-Hâşimî, a.g.e. s.20.

¹⁸ Sarıçam, a.g.e. s.132.

¹⁹ Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", DİA, XXVIII/309.

²⁰ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), Sahîh-u'l-Buhârî, Mısır, tsz. "Cihâd", 181; Müslim, Ebu'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, en-Nîsâbü'rî (261/874), Sahîhu Müslim, Beyrut, tsz. "İman", 235.

²¹ Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", DİA, XXVIII/310.

²² Sarıçam, a.g.e. s.133.

sayıdaki okur-yazar arasında Süveyd b. Sâmî el-Evsî, Kâ'b b. Züheyr, Kâ'b b. Mâlik sayılabilir. Örneğin Kâ'b b. Mâlik, İkinci Akabe Biati'na katılanların isimlerini kaleme almıştı.²³ Yine O, Ebû Süfyân b. Harb'e ve Übeyy b. Halef el-Cumâhî'nin ensara yazdıkları mektuplara mektupla karşılık vermiştir. Öyle ki onlar mektuplarda Rasûlullah'ı barındırdıkları için ensarı tehdit edip azarlıyorlardı.²⁴

Yahudi ve Hristiyanlara gelince; onlardan bir kısmı Arapça yazıyı biliyorlardı. Yahudiler, İbranice ve Süryanice'yi iyi biliyorlardı. Hristiyanlar ise Rumca, Kıptice ve Habeşçe'yi iyi biliyorlardı. Resûlullah (as), Zeyd b. Sâbit'i bu dilleri öğrenmek için görevlendirmişti.²⁵

Arap Şehirleri şiirle meşhur olmuştu. İbn Sellâm, Medine'yi Arap şehirlerinin şiir yönünden en meşhuru olarak belirtir ve şöyle der: "Arap şehirlerinden şiirle meşhur olanları beştir; Medine, Mekke, Tâif, Yemâme ve Bahreyn. En meşhurları da Medine'dir. Büyük şairleri de beştir. Bunlardan üçü Hazrec kabilesinden, ikisi de Evs'dendir. Bunlardan Hassan b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Abdullah b. Revâha Hazrec'dendir. Kays b. el-Hatîm ve Ebû Kays b. el-Eslet de Evs'dendir."²⁶

Medine'de olduğu gibi Mekke'de de şiir çok meşhurdur. Ukâz panayırında şiir yarışmaları düzenlenir, en çok beğenilenler ödüllendirilir ve Kâbe duvarına asılırdı. Yedi Askı (Muallakât-ı Seb'a) bu yarışmalarda derece kazanmış meşhur kasidelerdir. Mekke'nin meşhur şairlerinden en başta gelenleri de İmriü'l-Kays, Nâbiğa ez-Zübeynî, Lebîd b. Rebîa, Ümeyye b. Ebi's-Salt'tır.²⁷

Cahiliye döneminde Araplar arasında nesir pek muteber sayılmazdı. Bununla beraber, Ensâb ilmi ve Eyyâmü'l-Arab'la ilgili nesirler mevcuttu. Ayrıca meseller, darb-ı meseller ve ahhâr da yaygındı.

Cahiliye şiiri, İslâm öncesi hayatın her safhasına ışık tutar. Savaşlar hakkındaki bilgileri, Arapların âdetlerini, iyi ve kötü huylarını, o dönemin şiirlerinde görmek mümkündür. Şiirin başlıca konularını övgü(medh), övünme(fahr), yergi(hicâ), mersiye söyleme(risâ), kahramanlık(hamâse) gibi hususlar oluştururdu. Kâ'b b. Mâlik'in şiirlerinde de bütün bu konuların işlendiğini görüyoruz.

²³ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1998, III/171-179.

²⁴ el-Hâşimî, a.g.e. s.23-24.

²⁵ el-Hâşimî, e.g.e. s.24.

²⁶ el-Cumâhî, Muhammed b. Sellâm, Tabakâtü's-Şuarâ, Thk: Muhammed Süveyd, Beyrut, 1998, s. 104-105.

²⁷ Sarıçam, a.g.e. s.43.

İslâm'ın ilme verdiği önem daha ilk günlerde kendini hissettiriyordu. Allah Rasûlü (as), Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Yesrib halkına İslâm'ı ve Kur'ân'ı öğretmesi için Mus'ab b. Umeyr'i görevlendirdi. Hz. Peygamber'in de buraya gelmesinden sonra Mescid-i Nebevî ilmin merkezi oldu. Ashâb-ı Suffe orada yoğun bir eğitime tâbî tutuldu. Bunun yanında bazı evlerde de eğitim ve öğretim faaliyetleri yapılıyordu. Medine'de başlayan bu erken dönemdeki ilmî hareketlilik, dînî ilimlerde Müslümanların yetişmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Medine, İslâm dünyasının değişik yerlerindeki ilim öğrenmek isteyenler için de cazibe merkezi olmuştur.

Medine'deki Arap kabileleri olan Evs ve Hazrec kabileleri ile onlarla birlikte yaşayan Araplar müşrik idiler, putlara tapıyorlardı. Evs, Hazrec ve Huzaa kabilesinin en büyük putu Menât idi.²⁸ Müşrik Medineliler, ona kurbanlar keserler, hediyeler sunarlar ve yücelik takdir ederlerdi. Bunun yanı sıra onlar kendilerine göre Hac görevini de yerine getiriyorlardı.

Müşrik Arapların yanında Medine'de büyük bir topluluk olarak Yahudi kabileleri vardı. Onlar da kendi inançları doğrultusunda yaşıyorlardı.

Arap kabilelerinin, Yahudiliğin ahlak anlayışının tesirinde kaldıkları müşahede edilmektedir. Bütün bunların yanında Allah'ın adının anıldığı ve O'nun yaratıcı olarak tanındığı da görülmektedir. Çok karmaşık ve halledilmesi zor meselelerde kendilerine başvurulmuş kâhinler de mevcuttu.²⁹ Akabe Biatlerinden sonra ise Medine hızla İslâmlaşma sürecine girdi ve Rasûlullah'ın hicretiyle Müslümanlar artık Medine'nin etkin unsuru oldu.

Hristiyanlar ise Medine'de yok denecek kadar azdı. Evs kabilesinden Ebû Âmir adındaki bir kişi Hristiyan olmuş ve daha sonra râhip konumuna yükselmişti. Bu din mensuplarının dışında kaynaklarda herhangi bir inanca rastlanmaz.³⁰

İslam'ın doğduğu şehir olan Mekke ise şirkte çok daha ileri durumdaydı. Bir dönem Mekke'nin idaresi Huzaalılarının eline geçti. Bu kabile ikiyüz yıldan fazla Mekke'nin idaresini elinde tuttu. Huzaa kabilesinin başkanı Amr b. Luhay, putların Kâbe'ye yerleşmesine sebep oldu. Suriye'de Belkâ yakınlarındaki Maâb denilen yerden Mekke'ye put getirerek Kâbe'ye dikti. Çevrede putperestlik yayıldı. Böylece

²⁸ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'an, İstanbul, 1995, Necm Sûresi, VI/25.

²⁹ Sarıçam, a.g.e. s.133.

³⁰ Hamidullah, İslam Peygamberi, I/185.

Allah'ın kutsal evi Kâbe, putlarla kirletilmiş oldu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi evlerde de putlara özel yerler ayrılıyor, taş ve ağaç parçalarına değer atfediliyordu.³¹

2.4. Şehrin İktisadî Yapısı

Medine eski zamanlardan beri güney-kuzey ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Medineli Araplar genelde ziraatle uğraşıyorlardı. Medine'de en çok ziraat edilen ürün hurmadır. Yahudiler ise ziraat, ticaret, kuyumculuk, demircilik, dokumacılık, silah ve ziraat aletleri imalatı ile meşgul oluyorlardı. Bunlara ilave olarak terzilere, kasaplara, gıda maddeleri satıcılarına, marangozlara, koku satıcılarına rastlanmaktadır.

Benî Kaynuka'nın öncülüğünde Yahudiler ekonomide söz sahibiydi. Evs ve Hazrec Medine'ye geldiğinde ticareti, yüksek binaları, hurmayı Yahudilerin elinde buldu.³² Yahudiler, Yesrib'in otoritesini ellerine aldılar, Araplar üzerinde tahakküm oluşturdular. Hatta Evs ve Hazrec'ten haraç tahsil ettiler. Bu durumla ilgili olarak Arap şairleri arasında şöyle bir beyit bile söylenir oldu:

‘‘ Kısra'ya verdiğimiz haraçtan sonra,

Benî Kureyza ve Benî Nadîr'e de haraç veriyoruz. ’’³³

Hicret öncesinde Yesrib'de mahallî özellikleri ağır basan pazar yerleri mevcuttu. Hicretten sonra çarşı yeri bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenerek faaliyete geçirildi.³⁴

Medinelilerin kendilerine ait bir para birimleri yoktu. Para olarak Bizans'ın para birimi olan dinar ve İran'ın para birimi olan dirhem kullanılıyordu. On dirhem bir dinara denkti.³⁵

³¹ Sarıçam, a.g.e. s.28-29.

³² es-Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa, Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülmecid, Beyrut, 1955, I/178.

³³ el-Hâşimî, a.g.e. s.16.

³⁴ el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud, Fütûhu'l-Büldân, Çev. Mustafa Fayda, Ankara, 1987, s.19; Bozkurt-Küçükaşçı, ‘‘Medine’’ DİA, XXVIII/310.

³⁵ Sarıçam, a.g.e. s.133.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN MÜSLÜMAN OLMADAN ÖNCEKİ HAYATI

1. Soyu

Hayatını ele aldığımız Kâ'b b. Mâlik'in Müslüman olmadan önceki yaşantısını daha iyi anlayabilmemiz için Sahabîmizin kabilesinin tarih sahnesindeki serüvenini bilmemiz faydalı olacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Araplar, Adnânîler ve Kahtânîler diye iki ana kola ayrılır. Bütün İslâm kaynakları ve Tevrat, Kahtânîlerin atası Kahtân'ın, Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan geldiği konusunda birleşmektedir. Medine'de bulunan Evs ve Hazrec kabileleri köken olarak Kahtânîler'e bağlıdır.³⁶

Kâ'b b. Mâlik'in soyu, Kahtânîlilerden başlamak üzere Hazrec kabilesinin bir bölümüne temel teşkil eden İbn Selime'ye kadar dayandırıldığından "es-Selimî" nisbesiyle de anılır.³⁷ Kâ'b b. Mâlik'in soyu olan Benî Selime'den başka Araplar içinde Lâ'm'ın kesrasıyla Selime yoktur ve Selimî diye lâ'mın fethasıyla nispet yapılır.³⁸ Nahiv bilginleri, lâ'm'ın fethasıyla Seleme'ye nisbet ederler. Hadis âlimleri ise, lâ'm'ı kesre okurlar ve "Selime" diye ifade ederler.³⁹ Ashabın önde gelenleri arasında Benî Selime'ye mensub birçok şahsiyet vardır. Abdullah b. Amr b. Harâm ve oğlu Câbir b. Abdullah Ebû Katâde, Berâ b. Mâ'rûr ve şairimiz Kâ'b b. Mâlik bunlardandır.

Hazrec kabilesinin ataları olan Sebe'liler Yemen'in güneyinde yerleşmiş bir kavimdir. Sebe' kavminin ekonomik durumu son derece iyi olup görenleri hayran

³⁶ Fayda, Mustafa, "Kahtân" DİA, İstanbul, 2001, XXIV/201.

³⁷ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb, Beyrut, 1994, II/129; Kandemir, M. Yaşar, "Kâ'b b. Mâlik" DİA, İstanbul, 2001, XXIV/4; Kök, Bahaddin, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Tebûk Seferiyle İlgili Durumu EAÜİFD 1988, s.129; FR. Buhl, MEB İslam Ansiklopedisi, 1997, VI/4-5; Afîf, Abdurrahman, Mûcemu's-Şuarâi'l- Câhiliyyîn ve'l-Muhadramîn, y.y.y. s.297; el-Cübûrî, Yahyâ, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî, Mecelletü'l-Mecmei'l-İlmî el-İrâkî, y.y.y. 1965. s. 224.

³⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s.26.

³⁹ el-Ânî, Sâmî Mekki, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî Şâiru'l-Akîdeti'l-İslâmiyye, Beyrut, 1990, s.47.

bırakan yerleşim alanlarına sahiptiler. Bu kavmi oluşturanlar, medeniyette ilerlemelerinden dolayı yağmur sularını değerlendirmek için bugünkü barajları andıran setler yapmışlardır. Sebe'lilerin yaptıkları bu sedde; "Sedd-i Meârib/me'rib" adı verilir.⁴⁰ Sebeliler ticaret ve medeniyette iyi olsalar da askerî alanda güçlü değillerdi. Sedd-i Me'rib'in yıkılmasıyla da tarih sahnesinden silindiler.⁴¹

Bolluk ve rahatlık içerisinde şımaran bu kavim, Allah'ın vermiş olduğu bunca nimete şükretmedikleri için ve üstelik de nankörlük etmelerinden dolayı Cenab-ı Hakk tarafından cezalandırılmışlardır.⁴² Sebe'lilerin dağılan kabilelerinden olan Evs ve Hazrec adındaki iki kardeş kabile de Yesrib'e gelerek yerleşmişler burada hayatlarını devam ettirmeye başlamışlardır.⁴³ Şâir Sahabîmiz olan Kâ'b b. Mâlik, ensar içinden Hazrec kabilesine mensuptur. Medine'deki Arap boyları Evs de olsa Hazrec de olsa Hazrec diye isimlendirilir. Öyle ki Medineliler, Peygamber (as) ile Akabe'de biatleşmek üzere buluştuklarında kendilerine "ey Hazrec topluluğu" diye hitap edilmiştir.⁴⁴

Nesebi hakkında farklı silsileler ortaya konulmakla birlikte Kâ'b b. Mâlik'in neseb silsilesi en uzun, Kahtân'a uzanacak şekliyle şöyledir: Kâ'b b. Mâlik b. Ebî Kâ'b Amr b. el-Kayn b. Kâ'b b. Sevâd b. Ğanm b. Kâ'b b. Selime b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Yezîd b. Cüşem b. el-Hazrec b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmru'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Ğavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kahlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân. Çoğu kaynak ise Kâ'b b. Mâlik'in nesebini Selime'de veya Hazrec'de sonlandırır.⁴⁵

Ebu'l-Ferec el-İsfehânî⁴⁶ ve Hayruddin ez-Ziriklî⁴⁷, Kâ'b'ın soyunu el-Ğavs'a kadar dayandırır. İbnü'l-Esîr, Ali'ye⁴⁸, İbn Hacer⁴⁹ Sâride'ye ulaştırır.

⁴⁰ Kutub, Seyyid, Fi Zilâli'l Kur'ân, Çev. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İstanbul, tsz, XII/116; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İlmi müşavir ve redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, 1986, I/115-116.

⁴¹ Hasan, İbrahim Hasan, İslam Tarihi, Çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İstanbul, 1996, I/45-46.

⁴² es-Sebe', 34/15-17; el-Belâzürî, Fütûhu'l-Büldân, s.20.

⁴³ ez-Zühaylî, Vehbe, Tefsîru'l-Münîr, İstanbul, 2005, XI/460.

⁴⁴ el- Hâşimî, a.g.e, s.28.

⁴⁵ İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, tsz, IV/393; er-Râzî, İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-Ta'dîl, Beyrut, 1952, VII/160; İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb, Beyrut 1995, III/381; İbn Hacer el-Askalânî Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl, Tehzîbü't-Tehzîb, Beyrut, 1993, IV/596; el-Hâşimî, a.g.e. s.51.

⁴⁶ el-İsfehânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, Kitâbü'l-Eğânî, Beyrut, 1992, XVI/240.

⁴⁷ ez-Ziriklî, Hayruddin, el-A'lâm Kâmûsu Terâcim, Beyrut, 2005, V/228.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, İzzüddîn b. Ebî'l-Hasen Ali b. Muhammed, Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, IV/247.

⁴⁹ İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Beyrut, 1971, V/457.

Kâ'b b. Mâlik'e değişik şekillerde nisbetler yapılmıştır. El-Lübâb'da⁵⁰ es-Selemî; el-İstiâb'da⁵¹, el-İsâbe'de⁵² ve Tehzîbu't-Tehzîb'de⁵³ el-Ensârî es-Selemî; el-Cerh ve't-Ta'dîl'de⁵⁴ el-Ensârî es-Selemî el-Medenî; Üsdü'l-Ğâbe⁵⁵ ve Mu'cemü'l-Müellifin'de⁵⁶ el-Ensârî el-Hazrecî es-Selemî; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'da⁵⁷ el-Ensârî el-Hazrecî el-Akabî el-Uhudî diye geçer.

Es-Selemî nisbesi, Hazrec'in bir kolu olan Benî Selime'ye nispetle verilir. El-Hazrecî, kavmi olan Hazrec'e nispetle verilir ki bu ikisi İslâm öncesi dönemde zaten mevcuttu. El-Ensârî ifadesi Rasûl'ü kucaklayan Medinelilerin adıdır. El-Medenî nisbesi, ensarın vatanı olan Medine'ye nispetle, el-Akabî nisbesi, ikinci Akabe'ye katılmasına nispetlidir. El-Uhudî nisbesi de Uhud savaşına katılması dolasıyladır.

2. Ailesi ve Doğumu

Birçok sahabîde olduğu gibi Kâ'b b. Mâlik hakkında da kaynaklarda hayatının ilk dönemleri ve Müslüman olmasından önceki yaşantısı hakkında yeterli, doyurucu bilgi bulamıyoruz.

Kâ'b b. Mâlik, ailesinin tek oğlu idi.⁵⁸ Babası Mâlik b. Ebî Kâ'b'dır. Kaynaklar, onun annesinin ismini Leylâ binti Yezîd b. Sa'lebe şeklinde verirler. O da aynı şekilde Benî Selime'dendir.⁵⁹ Kâ'b'ın babası Mâlik de, oğlu gibi şairdir.⁶⁰ Kâ'b'ın şiirdeki kabiliyetinde babasının etkisinin önemi açıktır. Mâlik b. Ebî Kâ'b, İslâm'dan önce Evs ile Hazrec arasında meydana gelen ve yıllarca süren savaşlarda yiğitliğiyle önemli işler başarmış etkili bir şairdir. O, aynı zamanda savaşlar da sözü dinlenen bir kişiydi.⁶¹ Onun Benî Zafer'den Berze' b. Adiyy ismindeki bir kişiyle arasında olan husumet sebebiyle söylediği şiirler bize kadar ulaşmıştır.⁶²

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, el-Lübâb, II/129.

⁵¹ İbn Abdilber, a.g.e, III/381.

⁵² İbn Hacer, el-İsâbe, V/457.

⁵³ İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, IV/596.

⁵⁴ er-Râzî, el-Cerh ve't-Ta'dîl, VII/160.

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, IV/247.

⁵⁶ Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemü'l-Müellifin, Beyrut, 1993, II/669.

⁵⁷ ez-Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, Thk, Şuayb el-Arnâvûd, Beyrut, 1985, II/523.

⁵⁸ İbn Hacer, el-İsâbe, V/457.

⁵⁹ İbn Sa'd, a.g.e, IV/393; İbn Abdilber, a.g.e. III/381; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, IV/247; el-Hâşimî, a.g.e, s.59.

⁶⁰ el-İsfahânî, a.g.e. XVI/240.

⁶¹ Kandemir, 'Kâ'b b. Mâlik' DİA, XXIV/4.

⁶² el-İsfahânî, a.g.e. XVI/249-253.

Kaynaklar, doğumu ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi vermezler. Onun o günkü ismiyle Yesrib şehrinde doğduğu bilinmektedir.⁶³ Onun doğum yılını vefat yılına ve yaşadığı yıllar içerisinde katıldığı olaylara bakarak tahmin edebiliyoruz. Kâ'b, hicretten önce İslâm'ı kabul etmiş bir sahabîdir. Yine O, kabilesiyle Evs arasında çıkan savaşlarda etkili bir şekilde mücadele etmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda onun hicret esnasında belli bir olgunlukta olması gerekir. Tercih edilen görüşe göre Kâ'b'ın vefat yılı hicrî 50 senesidir.⁶⁴ Ona uzun ve bereketli bir ömür takdir edildi ve O, 77 yaşına kadar yaşadı.⁶⁵ Bütün bunlara binâen tercih edilen görüşe göre onun doğum yılı hicretten önce yaklaşık olarak 27/598 senesidir.

Kâ'b, evin tek çocuğu olduğu için eğitime özen gösterildi. O dönemde çok yaygın olmayan okuma-yazmayı ve küçük matematiksel hesapları öğrendi.⁶⁶

Kâ'b b. Mâlik'in Kays b. Ebî Kâ'b isminde bir amcası vardır. O, Bedir'e katılmıştır ve aynı şekilde yeğeni gibi şairdir.⁶⁷ Amcasının oğlu Sehl b. Kays'da Bedir'e katıldı⁶⁸, Uhud'da şehid oldu.⁶⁹

3. Künyesi

Araplar arasında isimle birlikte künye kullanılması âdeti. Kâ'b b. Mâlik'in de sahip olduğu çocuklar sebebiyle tanınmasını kolaylaştıracak künyeleri vardı.

Kâ'b'ın hayatını inceleyen müelliflerin ittifak ettiği bir husustur ki onun cahiliyyede künyesi Ebû Beşîr'dir. Müslüman olduktan sonra Ebû Abdullah diye anılmaya başlanmıştır. Bu küneyi ona Rasûl vermiştir. Allah Rasûlü onu en büyük çocuğuna nispetle böyle künyelemiştir.⁷⁰ İbn Ebî Hâtim⁷¹, onun künyesinin Ebû Abdullah olduğunu, İbn Abdilber,⁷² İbnü'l-Esîr⁷³ ve es-Safedî⁷⁴, onun iki künyesi

⁶³ el-Hâşimî, a.g.e. s.56.

⁶⁴ er-Râzî, a.g.e. VII/161; ez-Ziriklî, a.g.e. V/228; Kehhâle, a.g.e. II/669.

⁶⁵ er-Râzî, a.g.e. VII/161; es-Safedî, Salahuddîn Halil b. Aybek, el-Vâfî bi'l-Vefeyât, Thk: Ahmed el-Arnâvud-Türkî Mustafa, Beyrut, 2000, XXIV/257; el-Hâşimî, a.g.e, s.56.

⁶⁶ Cevad Ali, a.g.e, VIII/111; Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik", DİA, XXIV/4.

⁶⁷ el-İsfahânî, a.g.e. XVI/240.

⁶⁸ es-Safedî, a.g.e. XVI/7; el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.49; Hafız Ali Rıza, Bedir Mücahidleri, Neşre Hazırlayan: Mustafa Özcan, İstanbul, tsz, s. 89.

⁶⁹ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.49.

⁷⁰ İbn Hacer, el-İsâbe, V/457; Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik" DİA, XXIV/5; Kök, a.g.m. s.129.

⁷¹ er-Râzî, a.g.e. VII/160.

⁷² İbn Abdilber, a.g.e, III/381.

⁷³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, IV/247.

olduğunu ifade etmişler ve bu künyelerin Ebû Abdullah ve Ebû Abdurrahmân olduğunu belirtmişlerdir.

İbn Hacer el-Askalânî⁷⁵ ise Kâ'b'ın 4 künyesi olduğunu belirtir. Ve bu künyeleri Ebû Abdurrahmân, Ebû Abdullah, Ebû Muhammed ve Ebû Beşîr olarak zikreder.

Bu künyelerin tamamı onun çocukları sebebiyle Kâ'b'a verilmiştir. O dönemde bir kişi birden fazla künye ile anılabiliyordu. Eğer bir kişinin birden çok eşi varsa ve her eşin bir veya daha çok çocuğu varsa babası veya en büyük çocuğuna nispetle künyelenirdi. Kâ'b'ın babası olduğu dört çocuk sebebiyle dört künyesi vardır. Fakat hepsi tek bir eşten değil, her biri ayrı ayrı eşlerdendir. Bunun için O, her eşinden en büyük çocuğuna nispetle künyelenmiştir.⁷⁶

4. Eşleri ve Çocukları

Kâ'b b. Mâlik'in o günün şartları içerisinde birden çok kadınla evlendiğini daha önce belirtmiştik. Bu evliliklerin ne kadar devam ettiği hakkında bilgimiz mevcut değildir. Farklı kaynaklarda Kâ'b b. Mâlik'in evlendiği hanımların isimleri zikredilir. Bunlardan ilki Umeyrâ bint Cübeyr b. Sahr b. Ümeyye b. Hansâ b. Ubeyd'dir ki O da Benî Selime'dendir. Umeyrâ'nın annesi Benî Selime'den Suad b. Selime b. Züheyr'dir.⁷⁷ Bu evlilikten Kâ'b'ın Abdullah, Fudâle, Vehb, Ma'bed, Havle ve Suâd isimlerinde çocukları oldu. İbn Sa'd, bu çocukların yanına Ubeydullah'ı ekler.⁷⁸ Umeyrâ Müslüman oldu ki O, daha sonra meşhur ismiyle anılacak ve kendisine Ümmü Ma'bed denilecektir. Rasûl (as), Kibleteyn'e geldiğinde onunla biatleşti. Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiştir.⁷⁹

İkinci eşi Hayre'dir. O, kendisine ait bir ziynet eşyasını hibe etmek üzere Rasûlullah'a getirmiş, Rasûl (as)'da "Kâ'b'dan izin istedin mi?" diye sormuş,

⁷⁴ es-Safedî, a.g.e, XXIV/257.

⁷⁵ İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/596.

⁷⁶ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.48.

⁷⁷ İbn Sa'd, a.g.e. X/378.

⁷⁸ İbn Sa'd, a.g.e. IV/393; el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.48.

⁷⁹ İbn Sa'd, a.g.e. X/378.

olumlu cevap verilince hibeyi kabul etmiştir.⁸⁰ Hayre'nin de çocukları vardı. Fakat kaynaklarda onların isimleri geçmez.⁸¹

Üçüncü eşi Safiyye el-Yemeniyye'dir ki nisbesinden de anlaşılacağı gibi o Yemen halkındandır. Onun Kebşe isminde çocuğu oldu. O da Sabit b. Ebî Katâde el-Ensârî'nin eşidir.⁸²

Dördüncü eşi de Ümmü Veled'dir. Ümmü Veled'in Hz. Peygamber döneminde Abdurrahman isminde çocuğu oldu. O, Ebu'l-Hattâb diye künyelenirdi. Onun Beşîr, Kâ'b, Muhammed ve Humeyde isimlerinde çocukları dünyaya geldi. Abdurrahman, Süleyman b. Abdülmelik döneminde vefat etti.⁸³

Beşinci hanımı Ümmü Abdullah b. Üneys dir. O'nu İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe adlı eserinde zikreder. İbnü'l-Esîr, Kâ'b b. Mâlik'in Mescid-i Nebevî de şiir inşad ettiği hadisini ondan rivayet eder.⁸⁴

Kâ'b'ın ilk muhacirlerden olan bir eşinin olduğu da söylenir. Eğer bu bilgi doğru ise o Umeyrâ ve Ümmü Üneys'in dışında biri olmalıdır. Çünkü bu ikisi ensardandır. Safiyye de olamaz. Çünkü Safiyye Yemenlidir. Büyük bir olasılıkla o Ümmü Veled veya Hayre olabilir. Eğer bunlar da değilse bu kadın Kâ'b'ın altıncı eşidir.⁸⁵

Yine Kâ'b'ın Yahudi bir kadınla evlenmek istediği, Nebî (as)'ın ona "Onunla evlenme. Muhakkak O sana hoşnutluk vermez" buyurduğu rivayet edilir.⁸⁶

Ali el-Hâşimî Kâ'b'ın 9 erkek ve 3 kız çocuğunun olduğunu söyler.⁸⁷ Ona göre erkeklerin beş tanesi Umeyrâ'dandır. Bir tanesi Ümmü Veled'dendir. Kız çocuklarına gelince, Havle ve Suâd Umeyrâ'dan, Kebşe de Safiyye'dendir. Kâ'b'ın en büyük çocuğu Abdullah'tır. Nebî (as), bu çocuğuyla Kâ'b'ı künyelendirdi. Kâ'b, gözlerini kaybettiği zaman babasının yardımcısı o oldu. Abdullah uzun bir hayat yaşadı. Kâ'b'ın çocuklarından en son o vefat etti. Kâ'b'ın en küçük çocuğu ise Ma'bed'dir.

⁸⁰ İbn Mâce, Hâfız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, es-Sünen, Mısır, 1952, "Hibe", 7.

⁸¹ el-Hâşimî, a.g.e, s.60.

⁸² İbn Sa'd, a.g.e, X/443.

⁸³ İbn Sa'd, a.g.e. VII/269; el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.48-49.

⁸⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, V/598; el-Hâşimî, a.g.e. s.61.

⁸⁵ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.49; el-Hâşimî, a.g.e. s.61.

⁸⁶ el-Hâşimî, a.g.e. s.90.

⁸⁷ el-Hâşimî, a.g.e, s.61.

Kâ'b b. Mâlik'in usûlünde ve furûunda şiir önemlidir. Öyleki oğlu Abdurrahman şairdir. Torunu (oğlunun oğlu) Beşîr b. Abdurrahmân şairdir. Zübeyr b. Hârîce b. Abdullah b. Kâ'b şairdir. Ma'n b. Amr b. Abdullah b. Kâ'b şairdir. Abdurrahman b. Abdullah (Ebu'l-Hattâb) şairdir. Ma'n b. Vehb b. Kâ'b şairdir. Hepsi de öne çıkmış usta şairlerdi.⁸⁸

Kâ'b'ın oğlu Abdullah, ensarın en bilgili kişileri arasındaydı.⁸⁹ Ubeydullah b. Kâ'b'da Medine'nin fakihlerinden sayılırdı.⁹⁰ İbn Sa'd der ki; Abdurrahman b. Kâ'b sika bir ravidir.⁹¹ Abdurrahman b. Abdullah b. Kâ'b Medine'nin önde gelen fakihlerindendi.

5. Müslüman Olmasına Kadarki Süreçte Yaşamı

Yaygın kanaate göre Kâ'b, babasının yanında hoş bir şekilde yetişti. Kıvrak bir zekaya sahipti ve akıllı idi. Şairliği vardı ve bu şairlik aileden gelen bir özellikti. O, cahiliyede okuyup yazabilen az sayıda kişiden biri idi. Basit hesap bilgisine de sahipti.⁹²

Kâ'b, o dönemin en meşhur şairlerinden biriydi.⁹³ Şöhreti Medine sınırlarını aşmıştı ve Mekke'de Nebî (as)'ın kulağına kadar ulaşmıştı. Nebî (as) ile ilk karşılaşmalarında, Peygamber (as)'a amcası Abbas, onun ismini Kâ'b diye takdim ettiğinde, Hz. Nebî, "Şair olan mı" diye öğrenmek istemiş ve bu ifade Kâ'b'ın çok hoşuna gitmiştir. Çünkü bu ifade Kâ'b'ın şairliği yönüyle şöhretinin yüzlerce kilometre uzaklara yayılmasının kanıtıydı. Kâ'b, bu sevinci açıkça ifade etmiş ve şöyle demiştir. "Allah'a yemin olsun ki, Rasûlullah'ın "Şair olan mı" sözünü asla unutmayacağım."⁹⁴

Onun şairlikteki şöhreti Mekke ve Medine ile sınırlı kalmamış, Şam'a da ulaşmıştı. Kâ'b b. Mâlik'in Tebûk'ten geri kalması sebebiyle Nebî (as)'ın kendisiyle konuşulmasını yasaklaması üzerine Ğassân Meliki, Medine'ye elçi göndererek Kâ'b'a mektup ulaştırmıştır. Mektupta Kâ'b'a efendisi tarafından zulmedildiği, Onun

⁸⁸ el-İsfahânî, a.g.e. XVI/240; Cevad Ali, a.g.e. IX/746.

⁸⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171.

⁹⁰ İbn Hanbel, Ahmed, el-Müsned, İstanbul, 1992, III/460.

⁹¹ İbn Sa'd, a.g.e. VII/269.

⁹² Cevad Ali, a.g.e. VIII/111; el-Hâşimî, a.g.e. s.56-57.

⁹³ es-Safedî, a.g.e. XXIV/257; ez-Zirikli, a.g.e. V/228.

⁹⁴ el-Hâşimî, a.g.e. s.57.

buna layık olmadığı ve mektupla yaptığı davete icabet ettiği takdirde kendisine izzet-i ikramda bulunulacağı ifade edilmekteydi.⁹⁵

Medine'nin gözde şairleri olan Kâ'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit, Ğassân sarayını sık sık ziyaret ederlerdi. Ğassânîler'in Arabistan'da yaşayan topluluklar üzerinde çok büyük korku etkisi vardı.⁹⁶

Kâ'b'ın İslâm öncesi Medine'de Evs ve Hazrec arasında cereyan eden savaşlara katılıp katılmadığı hakkında bilgiye sahip değiliz. İslâm öncesi Medine'de vaki olan kanlı kabile savaşlarına faal bir şekilde iştirak ettiğini söyleyenler vardır. Fakat bu konuda ayrıntılı bilgi elde edemiyoruz.

Bu bölümde verilen bilgilerde de görüldüğü üzere Kâ'b b. Mâlik'in cahiliye dönemi hakkında ayrıntı ifade edecek yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak onun soyu, ailesi, evlilikleri ve çocukları hakkında doyurucu nitelikte bilgi mevcuttur.

⁹⁵ el-Buhârî, "Meğazi" 79; Müslim, "Tevbe" 53.

⁹⁶ Hamidullah, İslam Peygamberi, I/328.

İKİNCİ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN MÜSLÜMAN OLUŞUNDAN SONRAKİ HAYATI

1. Müslüman Olması

“ (İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tâbî olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur. ”⁹⁷

İslam nuru Yesrib'e ulaştığı zaman, o nur, Kâ'b b. Mâlik'in ruhunu aydınlattı, gönlü imanla ferahladı. O, hicretten önce Medine'de İslâm'ı kabul etti.⁹⁸ Müslümanlığı kabulü Medine'de İslâm'ın duyulmaya başlandığı ilk günlerde gerçekleşmiştir. İslâm'a ilk giren kırk kişilik ensar grubu içindeydi ki bu sayıyı Kâ'b'ın kendisi verir. O, Medine'de Hz. Peygamber'in hicretinden önce kılınan ilk Cuma namazına katılan topluluk içindeydi.⁹⁹ Bunu gözleri kör olduktan sonra kendisine rehberlik eden oğlu Abdullah babasının hatırası olarak anlatır.

Onun, İkinci Akabe Biatı'na katılması olayını anlatırken kavmi ile birlikte Mekke'ye yapılan yolculuk esnasında Berâ b. Ma'rûr ile birlikte namaz kıldıklarını, hatta Berâ'nın kible olarak Kâbe'yi tercih ettiğini ifade etmesi, İslâm'a Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce gönül verdiğini göstermektedir.¹⁰⁰

⁹⁷ et-Tevbe, 9/100.

⁹⁸ Afif, a.g.m. s.297; Kök, a.g.m. s.129.

⁹⁹ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.51; el-Hâşimî, a.g.e. s.64.

¹⁰⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171.

2. İkinci Akabe Biatı'na Katılması (622)

2.1. İkinci Akabe Biatı ve Önemi

İslâm'ın Medine'de tanınmasında, yayılmasında ve buraya hicrete zemin hazırlanmasında Akabe Biatları'nın önemli rolü vardır. Akabe Biatları'nın yapıldığı yer Mekke'de, Mescid-i Haram'a yaklaşık üç km. uzaklıkta ve Mina hudutları içerisinde. Hac sırasında şeytan taşlanan Cemerat bölgesinde Cemre-i Akabe ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın, etrafı tepelerle çevrili küçük ve kuytu bir vadidir.¹⁰¹ Hz. Peygamber, bu mevkide miladî 620, 621 ve 622 yıllarında üç yıl üst üste hac mevsiminde Medinelilerle görüşmüştür.

Hz. Peygamber, Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmak için gayret ediyor, Mekkeliler de ellerinden gelen tüm imkanlarıyla bu mesajın yayılmasını engellemeye çalışıyorlardı. Hz. Peygamber, özellikle hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabileler arasında dolaşarak ve onlara İslâm'ı anlatıyordu. Bu mevsimde kurulan panayırların birinde Hazrec kabilesine mensup bir toplulukla karşılaştı ve onlara yeni dini anlattı. Neticede Es'ad b. Zürâre, Avf b. Hâris, Râfi' b. Mâlik, Kutbe b. Âmir, Ukbe b. Âmir ve Câbir b. Abdullah'dan oluşan Hazrecli bu küçük grup iman etmiş olarak Yesrib'e döndüler.¹⁰² Bu görüşmede bir sonraki yıl tekrar buluşmak üzere söz verildi ki böylece Birinci Akabe Biatı'nın tohumları atılmış oldu.

Peygamberliğin on birinci yılına rastlayan hac mevsiminde Akabe'de Hz. Peygamber ile görüşerek Müslüman olan altı Hazrecli yurtlarına döndüklerinde kabilelerine İslâm'dan bahsettiler. Yıllarca süren Evs ve Hazrec düşmanlığının bu yeni din sayesinde sona erebileceğini söylediler.¹⁰³ İslâm'la şeref bulan bu insanlar, Medine'de Evs ve Hazrec kabilelerinden birçok kişinin Müslüman olmasına vesile oldular.¹⁰⁴

Risaletin on ikinci yılında hac mevsiminde tekrar Mekke'ye gelen onu Hazrecli, ikisi de Evsli olan Yesribli on iki kişi Akabe mevkiinde Hz. Peygamber ile gece vakti gizlice buluştular. Zilhicce ayında yapılan bu biata Birinci Akabe Biatı denir. Bu buluşmada Allah Rasûlüne; Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmama, hırsızlık yapmama, zina etmeme, çocukları öldürmeme, iftira etmeme ve Hz. Peygamber'in

¹⁰¹ Önkâl, Ahmet, "Akabe Biatları", DİA, İstanbul, 1989, II/211.

¹⁰² İbn Hişam, a.g.e, II/42.

¹⁰³ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/161; Önkâl, Ahmet, "Hazrec", DİA, İstanbul, 1998, XVII/143-144.

¹⁰⁴ İbn Hişam, a.g.e. II/42

emirlerine itaat konularında söz verdiler ve şehirlerine geri döndüler.¹⁰⁵ Rasûlullah, Birinci Akabe Biati'ndan sonra Mus'ab b. Umeyr'i Yesriblilere İslâm'ı ve Kur'ân'ı öğretmesi için gönderdi. Mus'ab'ın aracılığıyla Medine'nin ileri gelenlerinin de aralarında bulunduğu birçok kişi İslâm'ı kabul etti.

2.2. Kâ'b'ın İkinci Akabe Biati Yolculuğu

Yesrib'in yeni dini olan İslâm, Birinci Akabe Biati'ndan sonra hızlı bir şekilde taraftar bulmaya başladı. Peygamberliğin on üçüncü yılında Kâ'b b. Mâlik'in de aralarında bulunduğu yetmiş üç erkek ve iki kadın olmak üzere toplam yetmiş beş kişiden oluşan grup gerçek amaçlarını gizleyerek hac yapma görüntüsü altında Mekke'ye Rasûl (as) ile buluşmak üzere yola çıktılar.

Kâ'b b. Mâlik'in bildirdiğine göre, Zâhire'l-Beydâ denilen yere gelindiğinde kavminin ileri gelenlerinden olan Berâ b. Ma'rûr, kendi kendine Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılma düşüncesinden vazgeçti ve içine doğan Kâbe'ye doğru namaz kılma fikrini beraberindeki topluluğa açtı. Oradakiler henüz bununla emrolunmadıklarını ifade ederek Berâ'nın bu fikrine katılmadıklarını ifade ettiler. Ancak Berâ kendi düşüncesi doğrultusunda namazlarını kıldı.¹⁰⁶

2.3. Hz. Peygamber İle İlk Görüşmesi

Yolculuk son bulup topluluk Mekke'ye geldiğinde Berâ b. Ma'rûr, Kâ'b'a şöyle seslendi: “Ey kardeşimin oğlu! Haydi Rasûl'ün yanına gidelim ve yolculuk sırasında yapmış olduğum namazı Kâbe'ye doğru kılma işimin isabetli olup olmadığını soralım.” Sonra birlikte bu sorunun cevabını öğrenmeye koyuldular. Kâ'b yaşadıklarını kendisi anlatmaya devam ediyor: “Sonra Rasûl'ü sormaya başladık. Çünkü onu daha önce hiç görmediğimiz için tanı mıyorduk. Mekkeli bir kişi onun amcası Abbas ile birlikte Mescid'de olduğunu söyledi. Kâ'b ve yol arkadaşı için büyük bir andı. Çünkü kendisine itaat etmeye söz verecekleri kişiyi ilk kez göreceklerdi. Abbas'ı ticaret amacıyla Medine taraflarına geldiği için tanıyorlardı. Selam verip yanlarına oturdular.

¹⁰⁵ İbn Hişâm, a.g.e, II/47; İbn Kesîr, el-Bidâye III/162.

¹⁰⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171.

Rasûl (as) Abbas'a; "Ey Ebu'l-Fadl! Bu iki kişiyi tanıyor musun? dedi. Abbas, "Evet, bu Berâ b. Ma'rûr, kavminin efendisi, bu da Kâ'b b. Mâlik." Rasûl (as); "Şair olan mı?" diye sordu.

Kâ'b b. Mâlik der ki; "Rasûl (as)'ın bu sözünü asla unutmam."

Abbas yine "Evet" dedi. Sonra Berâ yolda yaşadıklarını Hz. Peygamber'e anlattı. Rasûl (as) da "Senin bir kıblen var; sabretseydin" diyerek yaptığının yanlış olduğunu ifade etti.

Kâ'b b. Mâlik, daha sonra hac yapmak için ayrıldıklarını, teşrik günlerinin ortasında Akabe'de Allah Rasûlü ile buluşmaya söz verdiklerini anlatır.¹⁰⁷

2.4. İkinci Akabe Buluşması

Hiz. Peygamber ve Müslümanlar için Mekke artık yaşanması zor bir mekan haline gelmişti. Allah Rasûlü bir çıkış yolu ve İslâm'ın daha rahat yaşanabileceği bir yer arıyor, dâvetin daha fazla insana ulaşması için elinden gelen gayreti gösteriyordu.

Ensardan Cabir b. Abdullah der ki:

"Rasûlullah (as), hac mevsiminde halkın Ukâz, Mecenne ve Mina'daki konak yerlerine varıp:

"Rabbimin elçilik vazifesini yerine getirinceye kadar bana civâr¹⁰⁸ verecek kim var? Bana yardım edecek kim var ki, kendisine Cennet verilsin?" diye seslenirdi.

Fakat ne barındıracak, ne de yardım edecek bir kimse bulunmazdı. Yemen'den veya Mudarlardan bir kimse panayırlara gelmek için yola çıkacağı zaman, kavmi veya akrabası, onun yanına varıp:

"Sakın hâ! Kureyşlilerin genci seni dininden döndürmesin," derlerdi.¹⁰⁹

Yüce Allah, ensara kerem ve ihsanda, Peygamberine de yardımda bulunmayı; İslâmiyet'i ve Müslümanları aziz, müşrikliği ve müşrikleri zelil kılmayı dilediği zaman, nübüvvetin on üçüncü yılında, hac mevsiminde, Peygamberimiz (a.s.)'ın

¹⁰⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171; el-A'zamî, Said, Şuarâu'r-Rasûl, Beyrut, 2001, s.37-39.

¹⁰⁸ Cahiliye devrinde ve İslâmî dönemde Araplar arasında yaygın olan bir himaye müessesesi. Bkz: Önkâl, Ahmet, "Civâr" DİA, İstanbul, 1993, VIII/34-35.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/172.

Medine'ye hicretinden üç ay veya üç aya yakın bir süre önce, Zilka'de ayında, Mus'ab b. Umeyr, yanında yetmişüç erkek ve iki kadın Müslümanla - Medinelilerin müşrik hacıları da yanlarında bulunduğu halde-beşyüz kişilik bir kabile ile Mekke'ye gelmişti.¹¹⁰

Kâ'b b. Mâlik'in de içinde bulunduğu ikisi kadın toplam yetmiş beş kişi Allah Rasûlü ile buluşmak, ona biat etmek ve onu Medine'ye dâvet etmek için buradaydılar.

İşte böyle bir ortamda Yesrib'den gelen kalabalık bir grup, Mekkeli Müslümanlar için yeni bir dönemin başlangıcını haber veriyordu.

Kâ'b b. Mâlik'in, İkinci Akabe Biatı'ndan başlamak üzere, Hz. Peygamber'in Medine dönemiyle ilgili birçok hadiseyi şiirleriyle belgelediğini görüyoruz. Kâ'b'ın İkinci Akabe Biatı'nda seçilen on iki nakîbin adını doğru bir şekilde, söylediği şiiriyle bize kadar iletmesi tarihi bir olayı aydınlatması yönüyle önemlidir.

Hz. Abbas, Akabe'de geceleyin bir ağacın altında, Peygamberimiz (a.s.)'ın elinden tutup, Medineli Müslümanları Peygamberimiz (as)'a birer birer biat ettirdi.¹¹¹

Yetmiş beş kişi İkinci Akabe Biatı'nda, Allah'a ve Rasûl'üne îman edeceklerine, Allah ve Rasûlünün emirlerini yerine getireceklerine, her türlü şart altında mâlî yardımda bulunacaklarına söz verdiler. Bunlardan başka, insanlardan gelebilecek kınamalara aldırış etmeksizin hakkı söylemeye devam edeceklerine, emr bi'l-ma'ruf ve nehy ani'l-münker (iyiliği tavsiye edip kötülüğü önlemek) görevini yerine getireceklerine, kadınlarını ve çocuklarını her türlü tehlikeye karşı korudukları gibi Hz. Peygamber'i de korumak hususunda ve istikbalde mallarının ve canlarının telef olması pahasına sözlerinden dönmeyeceklerine dair söz verdiler.¹¹²

Hz. Peygamber de onlara, "Sizin kanınız benim kanım, ben sizdenim, siz de bendensiniz. Siz kiminle savaşırsanız ben de onunla savaşırım, kiminle barış içinde olursanız ben de onunla barış halinde olurum" diye teminât verdi.¹¹³

Kâ'b b. Mâlik, bu biat esnasında elini uzatmak sûretiyle Allah Rasûlüne ilk bağlılık sözü veren kişinin Berâ b. Marûr olduğunu belirtir.¹¹⁴ Abbas b. Ubâde,

¹¹⁰ İbn Sa'd, a.g.e. III/110.

¹¹¹ Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, Ensâbu'l-Eşrâf, Thk: Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikli, Beyrut, 1996, I/253.

¹¹² Önkâl, 'Akabe Biatları' DİA, II/211.

¹¹³ es-Semhûdî, a.g.e, I/233.

Rasûl'e dilediği takdirde kılıçlarıyla hemen kendisinin istediği kişilerle mücadeleye girişeceklerini ifade etti. Fakat Nebî (as), henüz böyle bir şeyle emrolunmadıkları gerekçesiyle yapılan bu teklifi reddetti.¹¹⁵

Abbas b. Abdulmuttalib, bîat eden Medinelilere bîatın ne anlama geldiğini şöyle ifade ediyordu: "Ey ensar topluluğu! Eğer siz vaad ettiğiniz şeyleri yerine getireceğinize ve onu koruyacağınıza güveniyorsanız buna diyeceğim yoktur. Ama onu yanınıza götürdükten sonra yardımcısız bırakacaksanız şimdiden onu bırakın."¹¹⁶

Hiz. Abbas böyle diyerek karşlarına tüm müşrik Arapları aldıklarını hatırlatarak ortaya koydukları bîatlarına ne derece bağlı olduklarını öğrenmek/ölçmek istemiştir. Çünkü bîat, bir nevî cesaret, fedâkarlık, özveri ve ahde vefa demektir. İslâm'a gelebilecek her türlü saldırılara karşı cesaretli olma, nefislerine hoş gelen birtakım şeylerden fedâkarlık yapabilme ve ona yöneltilebilecek her türlü olumsuz duruma karşı kendini siper edip özverili bir şekilde onu savunabilmek demektir.

2.5. Nakîblerin İsimlerini Şiirle Bildirmesi

Kâ'b b. Mâlik, çok mühim sonuçları görülmüş olan, Medine ehlinde yetmiş beş kişinin katıldığı ve kadınlarını ve çocuklarını korudukları gibi Hiz. Peygamber'i de koruyacaklarına dair söz verdikleri İkinci Akabe Biati'nda Allah'ın elçisine bîat etmiştir.¹¹⁷ Bu sebeple kendisine "akabî" de denir. İslâm Tarihi kaynaklarının çoğu İkinci Akabe Biati ile ilgili haberleri ondan rivayet ederler.¹¹⁸ İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye adlı eserinde İkinci Akabe'ye katılanların isimlerini ve neseblerini tek tek belirtir.¹¹⁹

¹¹⁴ İbn Hişâm, a.g.e. II/60.

¹¹⁵ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.54-55.

¹¹⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/173.

¹¹⁷ el-İsfahânî, a.g.e. XVI/240; İbn Hacer, el-İsâbe, V/457; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/596; es-Semhûdî, a.g.e. I/229; Cevad Ali, a.g.e, IX/746.

¹¹⁸ İbn Hişâm, a.g.e, II/68; Fr. Buhl, "Kâ'b b. Mâlik", İA, VI/4; Kök, a.g.m, s.129; el-Cübûrî, a.g.m, s.224; Afîf, a.g.m, s.297.

¹¹⁹ İbn Hişâm, a.g.e. II/67-80.

Kâ'b, Rasûlullah (as)'ın "İçinizden 12 temsilci seçiniz" buyurduğunu, onların da dokuzu Hazrec'den, üçü de Evs'den olmak üzere on iki temsilci çıkardıklarını anlatır.¹²⁰ Hz. Peygamber de bunların temsilciliklerini onaylamıştır.

Peygamberimiz (as), temsilcilere:

"Havarilerin İsa b. Meryem için kefillikleri gibi, sizler de kavminizin kefillerisiniz. Ben de, Müslüman olan kavmimin kefiliyim" buyurdu.¹²¹

Es'ad b. Zü'râre de: "Evet yâ Rasûlallah" deyince, Peygamberimiz (as):

"Sen de, kavminin temsilcisisin." buyurdu. Ve onu, on iki temsilcinin de temsilcisi (reisü'r-Rüesâ/nakîbü'n-nükebâ) yaptı.¹²²

Böylece Medine toplumunun teşkilâtlandırılması ile müstakbel islâm devletine güçlü bir adım daha atılmış oluyordu.¹²³

Kâ'b b. Mâlik, aşağıda verdiğimiz şiirinde nakiblerin isimlerini zikretmiş ve tarihe böylece not düşmüştür.¹²⁴

Übeyy'e söyle ki onun görüşü bâtil oldu,

Akabe boğazı zamanı geldi.

Allah, senin yaptıklarını kabul etmemiştir,

O insanların yaptıklarını gören, gözeten ve işitendir.

Ebü Süfyân'a söyle, Anladık ki Ahmed'de Allah'ın hidayetinden bir nur göründü, istediğin şeyde aşırı gitme, toplayabileceğin desteği topla.

Bil ki seninle olan anlaşmamızın bozulmasını bîat eden bir topluluk istemez.

Berâ ve İbn Amr buna yanaşmaz,

Es'ad, Râfî ve Sa'd da buna yanaşmaz.

Sâidî ve Münzir, eğer bununla uğraşsanda sen mahcup olacaksın.

İbn er-Rebî'nin sözünü almaya çalışsanda o buna yanaşmaz.

¹²⁰ İbn Hişâm, a.g.e, II/56; Hasan, a.g.e, I/130; Ülkü, Hayati, Ashâb-ı Kirâm'ın Meşhurları, İstanbul, 1982, s.516; el-Kandehlevî, Muhammed Yusuf, Hayâtü's-Sahâbe, Dimeşk, 1983, I/247.

¹²¹ İbn Hişâm, a.g.e, II/59.

¹²² İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171-182.

¹²³ Önkâl, Ahmet, Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu, Konya, 1984, s.100; el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, a.g.e, s.54.

¹²⁴ el-Ânî, Dîvân, s.178-179.

Kimse bunu istemesin!

Ve yine İbn Revâha da buna yanaşmaz,

Ona göre ahdi bozmak bir zehirdir,

Kavkalî b. Sâmit senin uğraştığından uzaktır.

Ebü Heysem de yine onun gibi vefâkardır, verdiği sözü yerine getirir.

İbn Hudayr'da bu amaç için istenilecek birisi değildir.

Sen bu ahmaklığından vazgeçecek misin?

Sa'd, ki Amr b. Avf'ın kardeşidir, Onlarda senin uğraştığın şeye mani olacaklardır.

Onlar öyle yıldızlardır ki, gecenin karanlığında doğmuşlardır.

Kâ'b'ın şiirinde isimlerini zikrettiği, Medinelilerin çıkardığı nakîbler, ensardan şu kişilerdi:

1. Es'ad b. Zürâre,
2. Sa'd b. er-Rebî',
3. Abdullah b. Revâha,
4. Râfî' b. Mâlik
5. Berâ b. Ma'rûr,
6. Abdullah b. Amr b. Harâm,
7. Ubâde b. es-Sâmit,
8. Sa'd b. Ubâde,
9. Münzir b. Amr,
10. Üseyd b. Hudayr,
11. Sa'd b. Hayseme,
12. Rifâa b. Abdülmünzir veya Ebü'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân.

Kâ'b b. Mâlik, nakîblerin isimlerini zikrettiği şiirinde, Rifâa b. Abdülmünzir'in

yerine, Ebu'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân' ı göstermiştir.¹²⁵

İslâm Tarihinde Akabe Biatları'nın çok önemli bir yeri vardır. Medine'de kurulacak bir devletin temeli Akabe'de atılmıştır. Artık İslâm, kendine barınacak bir yurt buldu ve Müslümanlar Medine'ye göç etmeye başlamış oldular. Böyle bir temelin atılması olayındaki bütün ayrıntılar Kâb b. Mâlik tarafından rivayet edilmiş ve bu biatte rol alanlar rolleriyle birlikte yine onun şiirleriyle tescil edilmiştir.¹²⁶

3.Talha b. Ubeydullah İle Kardeş Olması

Hiz. Peygamber, ashâbı ile Medine'ye hicret ettiği zaman birçok imkandan mahrumdu. Doğup büyüdükleri evlerini, yürüdükleri sokaklarını, çalıştıkları işlerini, zor günlerinde birbirlerine destek oldukları akrabalarını geride bırakarak inanç uğruna yeni bir şehre geldiler. Bu şehirde birçok sıkıntı onları bekliyordu. Bu sıkıntıları olabildiğince azaltmak gerekiyordu. Bu amaçla Hiz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde bir takım sosyal içerikli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bunların en önemlilerinden birisi de ensar ile muhacirûnun birbirleriyle kardeş ilan edilmeleridir.

Bazı Mekkeli sahabîlerin önce kendi aralarında, daha sonra ensardan bazı kimselerle kardeş ilan edildiği görülür. İlk kardeşliğin hicretten önce veya sonra tesis edildiğine dair farklı rivayetler mevcuttur. Hiz. Ebûbekir ile Hiz. Ömer'in, Hiz. Osman ile Abdurrahman b. Avf'ın, Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvâm'ın, Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Mus'ab b. Umeyr'in, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim'in, Hiz. Hamza ile Zeyd b. Hârise'nin ve Bilâl el-Habeşî ile Ubeyde b. Hâris'in kardeş kılındıkları bilinmekle beraber bunun ne zaman gerçekleştiği belli değildir. Hiz. Ali kendi durumunu sorunca Rasûlullah ona "Sen benim dünyada ve ahirette kardeşimsin" cevabını vermiştir.¹²⁷

Ensar ile muhacirûn arasındaki kardeşlik yani Muâhât, Hiz. Muhammed (as)'ın hicretinden beş ay sonra, Enes b. Mâlik'in evinde gerçekleştirilmiştir.¹²⁸ Bu kardeşlik sonucunda ensar türlü fedâkarlıklarda bulundu. Muhacir kardeşlerine hurmalıkları bölüşmeyi tavsiye edenler oldu.

¹²⁵ İbn Hişâm, a.g.e, II/58-59; İbn Kesîr, el-Bidâye, III/174.

¹²⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye III/171-179.

¹²⁷ İbn Hişâm, a.g.e, II/118; İbn Kesîr, el-Bidâye, III/240-241; Algül, Hüseyin, 'Muâhât' DİA, İstanbul, 2005, XXX/308.

¹²⁸ es-Semhûdî, a.g.e. I/268.

Hicretten sonra muhacirlerle ensar arasında gerçekleştirilen kardeşlik sırasında Kâ'b b. Mâlik, meşhur sahabî Talha b. Ubeydullah ile kardeş olmuştur.¹²⁹ Talha, Cennetle müjdelenen on kişiden biri, İslâm'a giren ilk sekiz kişiden ve Hz. Ebubekir aracılığıyla müslüman olan beş kişiden biridir. Ayrıca, halife seçimini gerçekleştirmeleri için oluşturulan altı kişilik Ashab-ı Şûrâ arasında yer almış meşhur bir sahabîdir. Annesi, es-Sa'be bint Abdillâh b. Mâlik el-Hadramiyye'dir.¹³⁰ Talha b. Ubeydullah, Cemel savaşında şehid olmuştur.¹³¹

İbn Hişâm,¹³² onun Talha ile kardeş yapıldığını söylerken, İbn Sa'd¹³³ ve İbn Hacer¹³⁴, bu konuda birisi Zübeyr ile diğeri de Talha ile olmak üzere iki rivayet aktarır ve herhangi bir tercihde bulunmaz.

Ravilerin Kâ'b b. Mâlik'in muhacirlerden kiminle kardeş kılındığında ihtilaf etmelerinin temelinde şu olay yatmaktadır. Zehebî,¹³⁵ Kab'ın kardeşliğinin kiminle olduğu noktasında şüphelidir. Ancak Hammâd b. Seleme'den O da Hişam b. Urve'den O da babası Zübeyr 'den rivayetle "Rasûlullah, Zübeyr ile Kâ'b'ı kardeş yaptı. Uhud günü Kâ'b yaralandığı zaman Zübeyr ona yardımcı oldu. Eğer o gün Kâ'b ölmüş olsaydı, Zübeyr, ona varis olacaktı. Sonra Allah (cc) " *Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.*"¹³⁶ âyetini indirerek muâhât yoluyla kardeş olanların birbirlerine varis olmalarının yolunu kapatmıştır.

Kâ'b'ın Zübeyr ile kardeş yapıldığı şeklindeki bir anlayışın ortaya çıkmasına sebep olan yukarıdaki rivayete binaen şu durum da bu yanlış anlamaya kapı aralamıştır. Nebî (as), Kâ'b ile Talha arasında kardeşlik tesis etmişti, muhacirlerle ensar arasında kardeşliği tesis ettiğinde. Muhacirlerin kendi aralarındaki

¹²⁹ İbn Hişâm, a.g.e, II/119; es-Safedî, a.g.e, XXIV/25; es-Sehâvî, Şemsüddin, Tuhfetü'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medineti'sh-Sherife, Beyrut, 1993, II/396; el-A'zamî, Şuarâu'r-Rasûl, s.35-36; el-Hâşimî, a.g.e, s.41; el-Cübûrî, a.g.m. s.224;

¹³⁰ İbn Hişâm, a.g.e. I/288; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, III/59.

¹³¹ İbn Hişâm, a.g.e. I/288; İbn Sa'd, a.g.e, III/196.

¹³² İbn Hişâm, a.g.e. II/119.

¹³³ İbn Sa'd, a.g.e, IV/394.

¹³⁴ İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/596.

¹³⁵ ez-Zehabî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, Târîhu'l-İslam, Thk: Ömer Abdusselam Tedmûrî, Beyrut, 1985, IV/107

¹³⁶ el-Enfâl, 8/75.

kardeşliğinde ise Zübeyr, Talha'nın kardeşi idi, Kâ'b b. Mâlik, Zübeyr'in kardeşinin kardeşi idi.¹³⁷

İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Kâ'b'ın Ehl-i Suffeden olduğunu söyler.¹³⁸ Fakat er-Râzî ‘‘Kâ'b b. Mâlik, suffice ehli dendir’’ sözünde yalnız kalmıştır. Bu sözün herhangi bir dayanağı yoktur. Çünkü Ehl-i Suffe genel itibariyle muhacirlerdendi. Muhacirler de Medine’de çoktu. Fakat onların evi ve ailesi yoktu. Suffe ehli genel itibariyle fakirlerden oluşuyordu. Rasûlullah onları mescidde tuttu ve onları Ashâb-ı Suffe diye isimlendirdi. Halbuki Kâ'b'ın Medine’de bir ailesi vardı. Sadaka verecek kadar malı da vardı. Kâ'b gibi eşi de Allah yolunda tasaddukta bulunabilen bir kişiydi. O, Rasûlullah’a ziynetlerini sadaka olarak götürmüştü.¹³⁹ Yine Kâ'b, Medine’ye gelen arkadaşlarına, hatta 9/631 yılında Medine’ye gelen Benî Kilâb heyeti içerisindeki eski dostu Cebbâr b. Selmâya ikramda bulunmuş ve hediyeler vermiştir.¹⁴⁰

4. Medine Sınırlarını Tespitte Görevlendirilmesi

Devletin vatana olan ihtiyacı herkesin malumudur. Bir toprak parçası üzerinde kurulan devletin, arazisini koruyabilmesi, çevresindeki dost veya düşman milletlerle kendi topraklarına tecavüze göz yummaksızın ilişkiler kurabilmesi için hudutların tespit edilmesine ve sınırların çizilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca bu hudutlar içinde yaşayan insanların sayısının, dolayısıyla devletin güç ve kuvvetinin bilinmesi, yapılması gerekli zaruri bir iş tir.

Hiz. Peygamber, Medine’ye hicretten sonra yeni devletin sınırlarını tespit çalışması başlattı. Bu doğrultuda hicretten birkaç ay sonra Medine’yi harem bölge ilan etti. Kendisinin işaret ettiği tepelere ashâb-ı kiramdan Kâ'b b. Mâlik’i göndererek İslâm devletinin o günkü hudutlarına işaret etmek üzere duvarlar, sınır taşları inşa ettirdi.¹⁴¹

¹³⁷ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.55-56.

¹³⁸ er-Râzî, a.g.e. VII/160.

¹³⁹ İbn Mâce, ‘‘Hibe’’, 7.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye, V/95.

¹⁴¹ Müslim, ‘‘Hacc’’ 456-457; et-Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevra, Sünenu’t-Tirmizî, Mısır, tsz, ‘‘Menâkıb’’ 68; İbn Mâce, ‘‘Menâsik’’ 104; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/194; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I/266; Önkâl, Davet Metodu, s.103.

Kâ'b b. Mâlik Medine hudutlarının tesbit görevini kendisinin yerine getirdiğini şöyle anlatır: “Rasûlullah beni Medine’nin harâmını (hudutlarını göstermek üzere) yüksek yerlere bir takım işaretler dikmek için vazifelendirip gönderdi. Ben bu işaretleri, Zâtü’l-Ceyş, Müşeyrib, Mahîd tepeleri ile Hufeyyâ’, el-Uşeyre, Teym yükseklikleri üzerine diktim.”¹⁴² Muhammed Hamidullah, bu sütunların hâlâ dikildikleri yerde durmakta olduğunu kendisine 1939’da bir bilirkişinin söylediğini, o dönemden sonra da herhangi bir sınır taşı dikildiğine dair bir bilgi de mevcut olmadığından, bunların Hz. Muhammed (as) döneminde dikilen taşlar olabileceğini söyler.¹⁴³

5. Allah Rasûlüyle Birlikte Cihadı

Henüz cihad farz kılınmamış iken, Kâ'b b. Mâlik ile ensarın diğer büyük şairleri olan Hassan b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha dilleriyle düşmana karşı mücadele ediyorlardı. Kâ'b b. Mâlik, şiir yoluyla mücadele etmenin dînî durumunu merak ederek “Ya Rasûlallah! Şiir hakkında ne buyurursunuz?” diye sorduğunda Hz. Peygamber (sav): “Mü’min kılıcıyla da diliyle de cihad eder.”¹⁴⁴ buyurmak suretiyle müslüman şairlerin şiir yazmalarını teşvik ediyordu.

Kâ'b, yapılan savaşların çoğuna katıldı. Kendi ifadesiyle Allah Rasûlünün katıldığı savaşlardan sadece Bedir ve Tebûk’ten geri kaldı. Buna da çok üzüldü.

Kâ'b b. Mâlik, Allah’ın düşmanlarıyla diliyle mücadele ettiği, şiiriyle Rasûl (as)’ı savunduğu gibi kılıcıyla da cihad etti ve canını Allah yolunda feda etmekten sakınmadı. Rasûlullah (as)’da onun bu özelliğinin farkına varmış ve onu bu yönüyle takdir etmiştir.

5.1. Bedir’e Katılmayışı (2/624)

Bedir, Medine’nin 160 km. kadar güneybatısında , Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan

¹⁴² Hamidullah, İslam Peygamberi, I/194; Hamidullah, Muhammed, Hz. Peygamber’in Savaşları, Çev. Erinç Yurter, İstanbul, 2002, s.30.

¹⁴³ Hamidullah, Hz. Peygamber’in Savaşları, s.31.

¹⁴⁴ İbn Hanbel, III/456.

küçük bir kasaba idi. Bedir, Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerle olan mücadelelerinde önemli bir yer işgal eder.

Hicretin 2. yılında (624) Kureyşliler'den birçok kimsenin katıldığı büyük bir ticaret kervanı Ebû Süfyân idaresinde Suriye'ye gitti. Hz. Peygamber, ashâbıyla istişare ederek kervanı Bedir'de ele geçirebileceklerini söyledi ve Müslümanları sefere davet etti. İslam birliği, yetmiş dördü muhacir ve geri kalanı ensardan olmak üzere 305 kişiden oluşuyordu.

Suriye'den dönmekte olan Ebû Süfyân, Hicaz'a yaklaştığı zaman Hz. Peygamber'in baskın yapacağını haber aldı ve Mekke'ye haberci gönderdi. Gelen haber üzerine Mekkeliler, Ebû Cehil kumandasında 1000 kişilik bir ordu hazırlayarak Müslümanlarla savaşmak üzere orduyu Mekke'den uğurladılar.

Nihayetinde Bedir kuyularında iki ordu karşılaştı ve savaş Müslümanların galibiyetiyle sonuçlandı. Bu galibiyetle Müslümanlar başta Medine olmak üzere bütün Arap yarımadasında itibar kazandı. Hz. Peygamber, İslâmiyet'i tebliğ etmek için geniş imkanlara sahip oldu.¹⁴⁵

Kâ'b, tercih edilen rivayetlere göre Bedir Gazvesine katılmadı. Bunu kendisi şöyle ifade eder: "Ben Tebûk Gazvesi hariç gazvelerin hiçbirinden Rasûlullah'ın arkasından geri kalmadım. Bedir'den de geri kalmıştım. Ama bu o kadar önemle üzerinde durulacak bir konu değildir. Rasûlullah'ın ashabından birçok kişi geri kalmıştı. Müslümanlar savaşmayı beklemiyorlardı. Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Ubâde onlardandır. Rasûl (as), Medine'ye döndüğü zaman Üseyd, Allah'ın ona hediye ettiği zafer sebebiyle Hz. Rasûlullah'ı kutladı ve kendisinin savaştan geri kalması sebebiyle özür diledi ve dedi ki; "Ben onun kervan olduğunu düşünmüştüm ve senin savaşacağını düşünmemiştim." Rasûl (as)'da onu tasdik etti ve herhangi bir şekilde cezalandırma yoluna gitmedi.¹⁴⁶

Ebu'l-Ferec el-Isfehânî¹⁴⁷ "O Bedir'e katıldı" der. Fakat bu ifade, Kâ'b'ın kendi ifadesine ters düşer. El-İstîâb'da¹⁴⁸ Kâ'b, Bedir'e katılmadı. Bedir'e katıldığı da söylenir, Allah en iyi bilendir" denilmektedir. İbnü'l-Esîr¹⁴⁹ ise "Bedir'e katılıp

¹⁴⁵ Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi" DİA, İstanbul, 1992, V/325-327.

¹⁴⁶ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.56.

¹⁴⁷ el-Isfehânî, a.g.e. XVI/240.

¹⁴⁸ İbn Abdilber, a.g.e, III/381.

¹⁴⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, IV/247.

katılmadığında ihtilaf edilmiştir. Doğru olan, onun Bedir’e katılmadığı yönündeki bilgidir.” diye ifade eder.

Kâ’b b. Mâlik, her ne kadar Bedir savaşına katılmamış olsada Bedir’le ve orada yaşananlarla ilgili şiirleri vardır. Şiirinde meleklerin kendileriyle birlikte olup yardım ettiğini ve Müslümanların amaçlarının Allah’ın dinini yüceltmek olduğunu ifade eder. Aşağıdaki dizeler bunlardandır:¹⁵⁰

*‘‘Bedir günü sizinle karşılaştığımızda,
Bizim bir dayanağımız vardı, Mikail ve Cebrail bizimledir.
Eğer bizi öldürürseniz bilin ki Allah’ın dini bizim gâyemizdir,
Hakk yolunda ölüm, Allah katında en üstün şeydir.’’*

Kâ’b, Bedir günü ayağından aldığı yara sebebiyle şehid olan Ubeyde b. El-Hâris için ağlamış ve şöyle bir şiir söylemiştir:¹⁵¹

*‘‘Ey gözüm! Yaşını bolca, hakkıyla akıt,
Cimrilik etme, gözyaşını azaltma,
Bir seyyid üzerine ki, onun yok olması bizi yaktı,
Onun görünümü ve aslı kerimdir.’’*

Dırar b. Hattâb b. Mirdâs, Bedir günü ensarı şiiriyle tehdit etmiş, Kâ’b da aynı şekilde şiirle ona karşılık vermiş ve şöyle demiştir:¹⁵²

*‘‘Allah’ın işine şaştım kaldım,
Allah, murad ettiği şeyi yapmaya kâdirdir.
Allah’a galip gelecek hiç kimse yoktur.
Bedir gününde azgınlaşmış, hayrette kalan bir insan topluluğu ile
karşılaşmamızı takdir etti.*

*Ve toplandılar, aralarında dostluk olan insanlardan yardım istediler ve
sayıları arttı.*

Hepsi bize doğru yürüdüler, hedeflerinde biz vardık.

¹⁵⁰ el-Ânî, Dîvân, s.72.

¹⁵¹ İbn Hişâm, a.g.e. III/28.

¹⁵² el-Hâşimî, a.g.e. s.231.

*Kâ'b ve Âmir de onlarla birlikteydiler,
Bizim içimizde ise Rasûlullah vardı.
Evs, onun yanında ve yine onun için sığınaktır,
Onlardan güçlü olanlar, yardımcıları vardır.
Benî Neccâr'ın hepsi onun sancağının altında beyaz yumuşak zırhlarının
içinde yürütülürler, toz da kalkmaktadır...''*

5.2. Sevîk Gazvesi (3/625) ve Kâ'b b. Mâlik

Bedir Savaşı'nda yakınlarının öldürülmesi Kureyş müşrikleri üzerinde şok etkisi yaptı. Kureyş'in lideri Ebû Süfyân Bedir'de yakınlarının öldürüldüğünü öğrenince Müslümanlarla savaşmaya kadar yıkanmamaya yemin etti. Bu yemini yerine getirmek amacıyla Bedir'den iki buçuk ay sonra ikiyüz kişilik bir birlikle Medine'ye yürüdü. Fakat Medine'ye saldırmaya cesaret edemediğinden dış mahallelere saldırdı. İki müslümanı da şehid etti. Hz. Peygamber olayı öğrenir öğrenmez Mekkelilerin ardına bir birlik gönderdi. Ebû Süfyân kaçarken yanlarında bulunan kavrulmuş unun (sevîk) bir kısmını attı. Bu sebeple bu olaya Sevîk Gazvesi adı verilir.¹⁵³

Bu sefer öncesinde Ebû Süfyan Mekke'de sefer hazırlıkları yaparken şöyle bir şiir okuyor,¹⁵⁴

*‘‘Yesrib’e ve halkına hücum edin,
Onların topladıkları, ganimet olacak size
Eğer Bedir Günü onlar kazandıysa
Şimdi talih size gülecek
‘‘Kadınlara yaklaşmam’’ diye yeminim var,
Başıma ve tenime su değmeyecek
Evs ve Hazrec kabilelerini yok etmediğiniz sürece*

¹⁵³ Sarıçam, a.g.e, s.167.

¹⁵⁴ İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yesâr, Sîretu İbn İshak, Thk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1981, s.291; İbnü'l-Esîr, İzzüddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Kâmil fi't-Târîh, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, tsz, II/136;

Çünkü kalbim intikamla yanıp tutuşuyor. ''

Kâ'b b Mâlik, Ebû Süfyân'ın bu şiirine şöyle cevap veriyordu:

''Ey Sübhânallah diyenler! Arzuladığınız işte,

Ebû Süfyân Harre'de yenilecek,

Kuşlar gibi kaptıklarını dağların tepelerine kaldırıyorlar.

Kalabalık geldiler,

Zaferden utansınlar ve topraktan

Mekke kahramanlarından ve topraktan. ''

5.3. Uhud Savaşı (3/625)

5.3.1.Uhud Savaşı ve Kâ'b'ın Savaş Meydanındaki Rolü

Bedir'de yakınlarını kaybeden Mekke müşrikleri Ebû Süfyân'a gelerek kervandan elde edilen kârın Hz. Muhammed (as)'dan ve arkadaşlarından intikam almak için asker temininde kullanmayı teklif ettiler. Ebû Süfyân zaten oğlu ve akrabalarının intikamı için buna hazırды.

Kureyşliler bu savaş için sadece yerli askerlerle yetinmediler. Amr b. el-Âs, Abdullah b. ez-Zibârâ, Hübeyre b. Vehb, Musâfî b. Abdimenâf, Ebû Azze Amr b. Abdullah el-Cumahî gibi önemli kişileri Arabistan kabilelerini gezmeleri ve Medineli Müslümanlara karşı birlik oluşturmaları için görevlendirdiler ve bu kişiler vazifede bir ölçüde başarılı oldular.¹⁵⁵ İki bini ücretli asker olmak üzere toplam üç bin kişilik kuvvetle Ebû Süfyân'ın komutasında Medine'ye doğru hareket ettiler.¹⁵⁶

Mekke'de oturan Hz. Abbas, Kureyş'in savaş hazırlıklarını ve ordunun donanımını bir mektupla Medine'ye bildirdi.¹⁵⁷ Hz. Peygamber, ashâbını toplayarak ne yapılması gerektiğini istişare etti. Hz. Rasûl, Medine'de kalıp savunma savaşı yapmayı istemesine rağmen, sahâbenin çoğunluğu meydan savaşı yapma isteğinde ısrar edince çoğunluğun isteği kabul edildi.¹⁵⁸

¹⁵⁵ el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, Kitâbü'l-Meğâzî, Thk: Muhammed Abdülkadir Ahmet Atâ, Beyrut, 2004, I/186; Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, s.55.

¹⁵⁶ el-Vâkıdî, a.g.e, I/188.

¹⁵⁷ el-Vâkıdî, a.g.e, I/189.

¹⁵⁸ el-Vâkıdî, a.g.e, I/193-194.

İslam ordusu, 11 Şevval 3/625 tarihinde sabah erkenden Uhud'a geldi. Abdullah b. Übeyy, bir takım mazeretler ileri sürerek üç yüz kişiden oluşan taraftarlarıyla geriye döndü. Bu ayrılıktan sonra İslâm ordusunun sayısı yedi yüze düştü. Neticede savaş başladı ve bütün şiddetiyle devam etti. Üstünlük Müslümanların lehine iken düşmanın kaçtığını gören okçuların yerlerini terk etmeleri sebebiyle savaşın kaderi tamamen değişti. Bu durumu değerlendirmesini bilen Halid b. Velid Müslümanlara ağır bir acı yaşattı ve Müslümanlar bir süre devam eden şaşkınlık ve bozgun havası yaşadılar.

Savaşın birinci aşamasında Müslümanlar, ikinci aşamasında müşrikler galip gelmişlerdir. Önceleri galibiyetle devam eden bir savaşta komutanın emrine itaatsizlik ve ganimet kapma isteği sebebiyle istenilen sonuç elde edilememiştir. Fakat düşmanlar buna rağmen Müslümanlardan esir ve ganimet elde edememişlerdir. Üstelik Ebû Süfyân, Medine'ye saldırmaya da cesaret edemedi Mekke'ye geri dönmüştür.

Kâ'b, Müslümanlar için hayâtî bir önem taşıyan Uhud savaşında bulunmuştur. Tarihçiler savaşta yaşanan birçok olayı onun ağzından rivayet etmişlerdir.

Uhud savaşında (3/625) Müslümanların bozguna uğrayıp dağıldığı bir sırada şehid edildiği sözleri kulaktan kulağa yayılan Hz. Peygamber'i ilk önce gören ve Müslümanlara "Müjdeler olsun ey Müslümanlar! Rasûlullah yaşıyor" diye müjdeleyen Kâ'b olmuştur. Kâ'b, Rasûlullah'ı miğferinin altından ışıldayan gözlerinden tanımıştı. Bu şaşkınlık içerisinde, kendisine Hz. Peygamber, parmağını dudağına götürüp Kâ'b'a "sus" anlamında işaret etmesine rağmen o, sevincinden kendisinden geçerek Müslümanlara bu müjdeyi haykırmaya devam etmiştir.¹⁵⁹ Hz. Peygamber, o sırada Kâ'b'ın sarı veya bir kısmı sarı olan zırhını ondan isteyerek giyinmiş, kendi zırhını da çıkarıp Kâ'b'a vermiş, o da Hz. Peygamber'in zırhını giyinmişti.¹⁶⁰ Kâ'b b. Mâlik, birçok Müslüman gibi Uhud'da Rasûl'ün yerine müşriklerin oklarının hedefi olmayı tercih etti.

Kâ'b b. Mâlik, bu savaşta yaşanan bir takım olayları ve kişileri yaptıkları görevlerle birlikte rivayet etmek sûretiyle tarihe ve olayların ayrıntılarının ortaya

¹⁵⁹ İbn İshak, a.g.e, s.309; el-Vâkıdî, a.g.e. I/211;; et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Tarihu'l-Ümemi ve'l-Mülûk, Beyrut, 2002, III/70; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/149; Hasan, a.g.e, I/152; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I/464; ez-Zehebî, Siyer, II/524; Kök, a.g.m. s.130; Fr. Buhl, İA, "Kâ'b b. Mâlik"; el-A'zamî, Şuarâu'r-Rasûl, s.57.

¹⁶⁰ el-Vâkıdî, a.g.e, I/211-I/252,253; ez-Zehebî, Siyer, II/524.

çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri de Ümmü Süleym binti Milhân'ı ve Âişe'yi anlattığı olaydır. Bu kişilerin Uhud günü sırtlarında su tulumu taşıdıklarını, Hamne bint Cahş'ın susayanlara su dağıttığını ve yaralıları tedavi ettiklerini gördüğünü anlatır. Aynı şekilde Ümmü Eymen yaralılara su veriyordu. Yine Muhammed (as), Uhud günü çok susamıştı. Muhammed b. Mesleme, Hz. Peygamber'e tatlı bir su getirdi. Allah Rasûlü suyu içti ve Muhammed b. Mesleme'ye hayır duada bulundu.¹⁶¹

Uhud savaşında başta Peygamber amcası Hamza olmak üzere birçok Müslüman şehidin vücuduna müsle yapmak sûretiyle zarar verilmişti. Kâ'b, buna ilişkin bir hatırasını da şöyle ifade eder: "Ben de Müslümanlarla birlikte savaşa iştirak etmiştim. Müşrikler tarafından müsle yapılan İslâm şehidlerini görünce kalktım o yöne gittim. Bir de ne göreyim, bir müşrik bir taraftan şehidlerin silahını toplarken diğer taraftan onlara müsle yapıyordu. Üstelik de "bunları koyun boğazlar gibi boğazlayın!" diye etrafındakilere laf yetiştiriyordu. Biraz ötede bir Müslüman vardı. Müslümanla kâfiri şöyle bir tarttım. Kâfir daha iyi silahlara sahipti ve daha güçlü görünüyordu. Daha ben böyle düşünmeyi bitirmeden birbirlerine hücum ettiler. Müslüman bir kılıç darbesiyle kâfirin bir omuzunu böğrüne kadar biçti. Sonra Müslüman yüzünü açtı ve bana; tanıyamadın mı ey Kâ'b! Ben Ebû Dücâne'yim, dedi."¹⁶²

Kâ'b, bu savaşta on yedi yerinden yara almıştı.¹⁶³ Kimi rivayetlerde de onbir yerinden yaralandığı bildirilir.¹⁶⁴ İbn Sa'd "on küsür yerinden yaralandı" der.¹⁶⁵ Ertesi gün Rasûlullah düşmanı takip etmelerini, sahabîlerden Hamrâu'l-Esed Gazvesi için düşmanla savaşmak üzere çıkmalarını istedi. Bu gayeyle müezzine "Bizimle birlikte ancak dün beraberimizde olanlar bu gazveye çıkacaktır" diye nida ettirdi. Amaç Medinelilere gözdağı vermektir. Kâ'b b. Mâlik, yaralı olduğu halde Rasûl'ün davetine icabet etti. Benî Selime'den 40 yaralı da icabet etti. Rasûlullah onlara baktığı zaman onların yaralarının kanadığını görüyor ve onlara şöyle dua ediyordu; "Allah'ım Benî Selime'ye rahmet et."¹⁶⁶

¹⁶¹ el-Vâkıdî, a.g.e. I/221.

¹⁶² el-Vâkıdî, a.g.e. I/229; el-Kandehlevî, a.g.e. I/558.

¹⁶³ el-Vâkıdî, a.g.e. I/211; ez-Zehebî, Târih, IV/107; Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik", DİA, XXIV/5

¹⁶⁴ İbn Abdilber, a.g.e. III/381; İbn Seyyidinnâs, Minehu'l-Mideh, Dımeşk, tsz. s.270; es-Safedî, a.g.e, XXIV/257.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, a.g.e. IV/394.

¹⁶⁶ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.57.

5.3.2. Amr b. el-Âs, Dırâr b. el-Hattâb ve Hübeyre b. Ebî Vehb'in

Şiirlerine Şiirle Karşılık Vermesi

Şairler Uhud'da şiir söylemek için uygun bir ortam buldular. Yeteneklerini ortaya koydular. Bunlardan biri de Kureyşli şair Amr b. el-Âs'dır. O, bu savaşla ilgili bir kaside inşad etmiştir. Kasidesinde kendisi ve kavmiyle övünmüştür. Kâ'b b. Mâlik, ona aynı şekilde kışkırtıcı bir şiirle cevap verdi. Kasidesinde Kureyşlilere hitap etti ve bu şekilde devam ettikleri taktirde karşılaşacakları karanlık son ile onları tehdit etti. Onları, küfürleri ve yalanları sebebiyle kınadı. Öyle ki onlar övünmelerinde ve kahramanlık iddialarında gerçeklere değil yalana dayanıyorlardı. Ve onlara "kendisiyle bizi ayıpladığınız ölüm bizim için şehadettir. Hiçbir nimetle kıyaslanamayacak bir fazilettir, Müslümanlar savaşı Allah'a ve Rasûle itaat gereği yerine getiriyorlar. Heva ve hevesleri sebebiyle değil. Hal böyleyken mü'min ile kafir nasıl birbirine eşit olur"¹⁶⁷ dedi.

Kâ'b b. Mâlik'in Uhud şehidleri için söylediği kasideye karşılık olarak müşrikler de büyük şairleri Dırâr b. el-Hattâb el-Fihri'den Kâ'b'a bu konuda şiirle cevap vermesini istediler. O da misliyle cevap vermek istedi. Dırâr, kasidesinde Müslümanların savaşçılığıyla alay etti ve müşriklerle iftihar etti. Savaşta cesaret gösterdiklerini, zorluğa göğüs gerdiklerini dizeleriyle ifade ederek, Müslüman şehidlerin dövüşmelerini, çarpışmalarını alay konusu etti.¹⁶⁸

Hübeyre b. Ebî Vehb, Kureyş'ten Allah ve Rasûlüne düşmanlıkta ileri gitmiş bir kişiydi. O, ortaya çıkan durumla ilgili bir kaside söyledi. Kâ'b b. Mâlik, ona uzunca bir kasideyle cevap verdi. Bu kasideyi söylediği sırada Rasûlullah onun yanına geldi. Kâ'b, Hz. Rasûl (as)'ı görünce şiir söylemeyi bıraktı. Rasûl (as) "Ne yapıyordunuz?" dedi. Kâ'b "Şiir inşad ediyordum." deyince, Rasûlullah (as), "Şiir söylemeye devam et!" buyurdu. Tâ ki söz şu beyite geldi:

"Aslımızdan söz etmemiz her türlü takdirin üstündedir."

Rasûl (as); *"Aslımızdan söz etmemiz yerine dinimizden söz etmemiz"* desen daha güzel olmaz mı? buyurdu. Kâ'b da "Evet, olur" dedi. Rasûl (as) da "Böyle

¹⁶⁷ İbn İshak, a.g.e. s.309; el-A'zamî, Said, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Nemûzec min Şi'rihi, el-Ba'su'l-İslâmî, Lucknow-1984, XXVIII/7, s.73-76.

¹⁶⁸ el-A'zamî, Kâ'b b. Mâlik, s.73.

daha güzel!’’ buyurdu. Kâ'b da; ‘‘*Dinimizden söz etmemiz her türlü takdirin üstündedir.*’’ dedi.¹⁶⁹

5.3.3. Uhud Şehidlerine Ve Şehidlerin Efendisi Hamza'ya Ağlaması

Uhud Savaşı Müslümanlar için üzüntü verici olaylara sahne oldu. Müslümanlar galip durumdayken, bazı askerlerin bir takım zaafları ve komutanın sözünden çıkmaları çok büyük acıların yaşanmasına sebep oldu. Mekkeli müşrikler şehid düşen askerlerin cesedlerine müsle yapmışlardı. Müsle yapılan şehidlerden bir tanesi de Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza idi. Hz. Peygamber ve Müslümanlar bu yaşananlara çok üzüldü, yürekleri parçalandı, gözlerinden yaşlar boşandı.

Bu savaşta Hamza b. Abdülmuttalib şehid oldu. o, Rasûlullah'ın çok sevdiği amcasıydı. Müşrikler öfke ve düşmanlıkla ona müsle yaptılar; Utbe kızı Hind Hamza'nın ciğerini çıkardı ve çiğnedi. Rasûlullah, onu karnı yarılmış, burnu ve kulakları kesilmiş bir vaziyette buldu ve bu duruma çok üzüldü. Bu üzüntü hemen bütün Müslümanları çepeçevre kuşattı. Müslüman şairler bu olay hakkında beyitler, kasideler söylediler. Kâ'b da, Hamza ve Uhud şehidleri hakkında üzüntüsünü dile getiren bir kaside söyledi.¹⁷⁰

Kâ'b b. Mâlik, şehidlerin efendisi Hamza b. Abdülmuttalib hakkında hüznü dolu bir kaside yazdı. O, kasidesinde acıyı, hüznü işliyordu müşriklerin Hamza'ya yaptıkları sebebiyle. Yine o, Allah'ın ikramı olan şehadetin ne büyük bir hediye olduğunu haber veriyordu. Şehid olan Hamza'nın Cennete gittiğini, müşriklerin ölümlerinin ise içinde ebedi kalacakları Cehenneme gittiklerini söylüyordu.

Bir başka şiirinde Kâ'b b. Mâlik, Abdülmuttalib kızı Safiyye'ye sesleniyor, kardeşi Hamza'ya ağlamasını istiyor ve şöyle diyordu.¹⁷¹

‘‘Ey Safiyye! Kalk, acziyet gösterme,

Kadınları Hamza için ağlat.

Ağlamayı uzatmaktan çekinme.

Sen kervanda giderken,

¹⁶⁹ İbn Hişâm, a.g.e. III/152; el-A'zamî, Şuarâu'r-Rasûl, s.58.

¹⁷⁰ İbn Hişâm, a.g.e. III/155-156.

¹⁷¹ el-A'zamî, Kâ'b b. Mâlik, s.68-70.

Allah'ın Aslan'ı üzerine.

Bu, yetimlerimiz için bir itibar oldu,

Şüphe yok ki o, bizim yetimlerimiz için bir şereftir,

O, kendisinde katlin çok olduğu silahlı kalplerde bir aslandır,

O, bununla Ahmed'in rızasını,

Arşın ve izzetin sahibinin rızasını kazanmayı diliyor.”

5.4. Bi'rîmaûne Hâdisesi (4/625)

Hicretin 4. yılı başlarında Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik Medine'ye gelerek Hz. Paygamber'i ziyaret etti ve ondan İslam hakkında bilgi aldı. Kendisi Müslüman olmadı ama kabilesine İslâm'ı anlatacak kişileri Hz. Peygamber'den istedi. Ebû Berâ bütün sorumluluğu üstlendi. Bunun üzerine Hz. Peygamber çoğu ensardan 70 kadar kurrâyı görevlendirdi. Kabile reislerine hitaben mektup yazdı. Topluluk Bi'rîmaûne denilen yerde konakladı. İçlerinden Harâm b. Milhân adlı sahabî Hz. Peygamber'in mektubunu Âmir b. Sa'saa kabilesinin reisine götürdü. Bu arada Ebû Berâ'nın öldüğü haberi yayıldı. Bunun üzerine mektubu Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl'e verdi ve onları İslâm'a davet etti. Âmir b. Tufeyl, Rasûlullah'ın mektubunu bile açmadan elçiyi öldürdü. Âmir, kabilesini tahrik ettiyse de başarılı olamadı. Bunun üzerine Müslümanlardan intikam alma hevesi içinde olan Ri'l reisi Enes b. Abbas derhal harekete geçti. O da Süleym'in diğer kolları olan Zekvân ve Usayye'yi harekete geçirdi. Müslüman topluluk içinde yaralanıp öldüğü sanılan Kâ'b b. Zeyd en-Neccârî ile deve otlatmaya giden Münzir b. Muhammed ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî hariç hepsini şehid ettiler. Amr b. Muhammed müşriklere saldırdı ve şehid edildi. Esir alınan Amr b. Ümeyye ise Âmir b. Tufeyl tarafından âzat edilip serbest bırakıldı. Hz. Peygamber olaydan vahiy yoluyla haberdar olmuş ve hiçbir olaya üzülmeyeceği kadar bu olaya üzülmüş, otuz veya kırk gün süreyle sabah namazlarında, bu olaya sebep olan kabilelere beddua etmiştir.¹⁷²

Bu vahim olay Müslümanlar arasında çok büyük üzüntüye sebep olmuştu. Müslüman şairler anlaşmayı bozmaları sebebiyle öfkelerini ve hüznlerini ifade eden

¹⁷² el-Vâkıdî, a.g.e. I/294-298; Müslim, "İmâra", 147; Önkâl, Ahmet, "Bi'rîmaûne" DİA, İstanbul, 1992, VI/195-196.

şiiirler söylediler ve şehidler için ağladılar. Kâ'b b. Mâlik, Bi'rîmaûne olayı üzerine beyitler söylemiş, beyitlerinde Benî Câfer'i, Müslümanları yarıdımsız bırakması sebebiyle yermiştir. Aşağıdaki dizeler de bu beyitlerdendir: ¹⁷³

‘‘Komşunuzu Benî Süleym’e terk ettiniz.

Onlarla savaşıma korkusundan acziyet ve rezillik içerisinde.

Şayet Ukayl’dan alınmış bir söz olsaydı,

Bu söz sağlam bir söz olurdu.

Kureta¹⁷⁴ kabilesi olsaydı bunu teslim etmezdiiler.’’

5.5. Hendek Savaşındaki (5/627) Rolü

Medine’deki Yahudi kabilelerinden Kaynuka’ ve Benî Nadîr, hicretten sonra Müslümanlarla gerçekleştirilen antlaşmayı kısa süre sonra bozmuşlar, Mekke müşrikleriyle işbirliği içine girmişler daha da ileri giderek Hz. Peygamber’i öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Bunun üzerine bu kabileler Medine’den çıkarılmışlardır. Hayber’e yerleşen Yahudilerden ve diğer İslâm karşıtlarından bir grup Mekke’ye gelerek Kureyş müşriklerini Müslümanlara karşı savaşıa teşvik etmişlerdir. Başka Arap kabileleride ayaklandırıldı. Böylece hepsi ortak bir hedefte, Müslümanları yok etme hedefinde birleştiler. Sonuçta Kureyşliler, Medine’de buluştukları askerlerle birlikte on bin kişilik bir ordu meydana getirdiler.

Hz. Peygamber, ashâbıyla istişare etmek sûretiyle Medine’de kalıp savunma savaşı yapmaya karar verdi. Şimdiye kadar bu bölgede kullanılmayan bir savaş taktiği, Selmân el-Fârisî’nin tavsiyesi üzerine uygulandı ve şehrin etrafı hendeklerle çevrildi. Hendeğin kazılmasında ve şehrin savunulmasında üç bin müslüman görev aldı. Müşrikler hiç beklemedikleri bu manzara karşısında şaşkına döndüler. Sonuçta müşrikler, yirmi üç gün süren bir kuşatma ile bir sonuca ulaşmadan geri dönmek zorunda kaldılar. Hendek savaşının müttefik kuvvetlerinin başarısızlığı ile sonuçlanmasıyla, Kureyş’in Hz. Peygamber’i ortadan kaldırmak için son teşebbüsü de boşa çıkmıştır. Kureyş müşrikleri bu savaştan sonra bir daha Müslümanlara savaş açamayacaktır.

¹⁷³ İbn Hişâm, a.g.e. III/210.

¹⁷⁴ Hevâzin kabilesine bağlı bir topluluk.

Savaş öncesinde ayırım yapılmaksızın muhacirûn ve ensar Medine'nin etrafına hendek kazmakla görevlendirilmişti. Hepsi kendine düşen alanı kazmakla meşguldü. Allah Rasûlü, onların yorgunluklarını ve aç bir şekilde çalışmalarını görünce “Allah’ım, kalıcı hayat ahiret hayatıdır, Sen muhacirûn ve ensarı bağışla” buyurdu. Onlar da şu beyitle karşılık verdiler: “Bizler ki Muhammed’e hayatta kaldığımız sürece ebediyete kadar biat edenleriz.”¹⁷⁵

Rasûlullah (as), Hendek Savaşı’nda, hendeklerin her bir bölümünün kazı sorumluluğunu bir kavme verdi. Benî Selime’ye de bir bölge tahsis etti. Onlar hem kazı yapıyorlar hem de recez ölçüsüyle şiirler söylüyorlardı. Hamaset, şevk kavmin tamamını kaplıyordu. İçlerinden bir kısım insanlar da bir duraksama gördüklerinde şaka yapıyorlar, takılıyorlardı. Kâ'b b. Mâlik de şiir söyleyerek kazı yapanlar arasındaydı. Kâ'b, Benî Selime ile birlikte o gün, hem şiir söylemiş hem de hendek kazmıştır.¹⁷⁶ Rasûlullah (as)’da onu hendek kazımı sırasında şiir söylemeye teşvik ediyordu.¹⁷⁷

Aşağıdaki şiir, Kâ'b’ın Hendek günü söylediği şiirlerindendir. Bu şiirinde o, Müslümanları överek düşmanlarına karşı şöyle gözdağı veriyor:¹⁷⁸

“Tutuşup yanmakta olan kamışların çatırtısı gibi,

Birbirini parça parça eden kılıç vuruşları kimin hoşuna giderse

Mezadla Hendek’in temeli arasında,

Kılıçları bilenen aslanlar yatağına gelsin.”

“Kısa gelip ulaşmadığı an adımlarımızla ilerleyip kılıçlarımızı düşmana ulaştırır.

Böylece yetişmediği takdirde, biz bu kılıçları düşmana yetiştirmiş oluruz.”

Kâ'b b. Mâlik’in Hendek’le ilgili çok kasidesi vardır. Bunlardan biri de Abdullah b. Zibârâ es-Sehmî’nin Hendek günü söylediği nekîzasına karşılık olarak söylediği şiirdir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ el-Buhârî, “Cihad ve Siyer”, 33; Müslim “Cihad”, 130.

¹⁷⁶ el-Vâkıdî, a.g.e, I/383,384.

¹⁷⁷ el-A’zamî, Kâ'b b. Mâlik, s.43.

¹⁷⁸ Kök, a.g.m, s.132.

¹⁷⁹ el-A’zamî, Kâ'b b. Mâlik, s.80-81.

Hendek Günü Dırâr b. el-Hattâb b. Mirdâs el-Fihri de topluluğuyla ve savaş hazırlıklarıyla övünüyor, Müslüman mücahidleri ayıplıyor ve güçlerini dile doluyordu. Bu konuda bir de kaside inşad eder. Kâ'b b. Mâlik, O'na beyit sayısı ve kafiye düzeni olarak aynı özelliklere sahip bir kasideyle cevap verdi. O, kasidesinde Dırâr'ın iddia ettiği müşriklerden oluşan topluluğun mevkileri hakkında cevap verdi. Kasidesinde İslâm'la ve İslâm'ın Peygamberiyle övünüyor, Allah'a imandan ve tevhid akidesinden bahsediyordu.¹⁸⁰

5.6. Hayber Savaşı'ndaki (7/628) Rolü

Peygamberimiz (as); Hudeybiye'den döndükten ve Zilhicce ayı ile Muharrem'in bir kısmını Medine'de geçirdikten sonra, Hicretin 7. yılında, Muharrem ayının sonuna doğru Hayber üzerine yürümüştür.¹⁸¹ Hayber gazasına katılan mücahidlerin 1400'ü piyade, 200'ü de atlı idi. Gazanın mevkii, Hayber'dir. Hayber; Şam yolu üzerinde, Medine'ye 48 millik uzaklıkta, birçok ekinlikleri ve hurma bahçeleri bulunan bir şehirdir. Hayber şehri; Netât, Şikk ve Ketîbe diye üç bölgeden ve her bölge de kalelerden meydana gelir.

Peygamberimiz (as); hergün sabahleyin silahlanarak İslâm mücahidleri ile birlikte bayraklarını çekip gelmekte, Netât'ın üst tarafında akşama kadar Yahudi kuvvetleriyle savaşmakta, akşam olunca da Recî' karargâhına dönmekte idi. Yaralanan Müslüman savaşçılar, Recî' karargâhına götürülüp tedavi altına alınıyorlardı.¹⁸²

Mücahid ve şair sahabemiz Kâ'b b. Mâlik, Hayber'de de bulunmuş, Müslümanlarla birlikte aynı havayı teneffüs etmiştir. Bu savaşla ilgili olarak da kendisinden bir takım rivayetler yapılmıştır. Bunlardan birisi de yaşanan şu olaydır:

Olayı Kâ'b b. Mâlik rivayet eder;

Kâ'b, Recî' deki karargâhda bulundukları sırada, Netât halkından Simâk adlı bir Yahudinin "Eğer bana eman vererseniz, yanınıza geleyim" diyerek seslendiğini, Kâ'b ve arkadaşlarının, "olur" diyerek hemen onun yanına koştuklarını ve kendisinin yanına ilk varan olduğunu söyler.

¹⁸⁰ el-A'zamî, Kâ'b b. Mâlik, s.79.

¹⁸¹ el-Vâkıdî, a.g.e. II/113.

¹⁸² el-Vâkıdî, a.g.e. II/121.

Kâ'b, ona; "Sen kimsin?" diye sormuş, o da "Yahudilerden bir adamım" demiştir. Daha sonra bu kişiyi alıp Rasûlullah'ın yanına götürdüklerini anlatır. Yahudi adamın; "Ey Ebu'l-Kâsım! Yahudilerin sakıncalı, gizli, önemli yerlerinden bazılarını sana göstermek şartıyla bana ve ev halkıma eman verir misin?" diye sorduğunu, Resûlullah'ın; "evet! eman veririm" diye cevap verdiğini söyler.

Yahudi Simâk, Yahudilerin kalelerini ele geçirmeye elverişli yerlerini Rasûlullah (as)'a söyledi. Bunun üzerine, Rasûlullah, ashâbını yanına çağırdı, onları Yahudilerle çarpışmaya teşvik etti. Yahudilerin aralarında anlaşmazlık çıktığını ve müttefikleri olan Gatafanların da kaçtıklarını bildirdi. Olayın devamını Kâ'b, bütün ayrıntılarıyla bizlere anlatır.¹⁸³

Kâ'b b. Mâlik'in Hayber savaşı ile ilgili beyitleri vardır. Bu beyitlerin bir kısmını Yahudi Merhab'ın şiirlerine karşılık olarak inşad eder. Aşağıdaki beyitler onlardandır;¹⁸⁴

Merhab dedi ki;

"Hayber biliyor ki, ben Merhab'ım.

Silahı keskin, denenmiş bir bahadırım.

Bazen süngüyü dürterim, bazen kılıçla vururum,

Aslanlar gazablanmaya başladıkları zaman...

Benim koruluğum öyle bir koruluktur ki ona yaklaşılmaz."

Buna karşılık Kâ'b da şöyle demiştir;

"Hayber biliyor ki, ben Kâ'b'ım,

Gamları, kederleri giderici cür'etli ve salâbetliyim.

Savaş tahrik edildiği zaman onun peşine gelir,

Benimle beraber yıldırımın parıltısı gibi keskin kılıç vardır,

Sizi ayaklar altında çiğner ezeriz, hattâ yumuşayınca kadar,

Cezayı veririz, tâ ganimet alıncaya kadar,

Kendisinde asla bir yorgunluk olmayan güçlü bir el ile."

¹⁸³ el-Vâkıdî, a.g.e. II/122-123.

¹⁸⁴ el-Ânî, Dîvân, s.96-97.

5.7. Mekke'nin Fethi (8/630) ve Kâ'b b. Mâlik

İslâm dini günden güne yayılmasına rağmen Allah'ın kutsal evi hâlâ putlarla kirletiliyordu. Mekke'li müşriklerle Hudeybiye antlaşması yapılmış, fakat iki yıl sonra Mekkeliler eliyle antlaşma bozulmuştu. Müşriklerin, Müslümanlara karşı yaptıkları birçok yanlışla birlikte artık Mekke'nin şirkten temizlenmesi gerekiyordu. Bu amaçla Hz. Peygamber, Mekke'yi fethetmeye karar verdi ama gidilecek yeri eşi Âişe'ye bile söylemedi. Daha sonra hedefini Hz. Ebûbekir'e bildirdi. Rasûlullah (as), fetih için Mekke'ye harekete izin verince Kâ'b, onun yol arkadaşı idi. Toplulukla birlikte yürüdüler. Mekke yolunda Taif taraflarında bir köy olan "el-Arc"'e geldiler ve orada konakladılar. Ta ki insanlar Kureyş'e doğru mu Hevâzin'e doğru mu Sakîf'e doğru mu gidiliyor hâlâ bilmiyorlardı. Ve bunu öğrenmek için merak içindeydiler. Kâ'b b. Mâlik, Rasûlullah (as)'a geldi ve arkadaşlarının arasına oturdu. Kâ'b, hedefi öğrenmek istiyordu herkes gibi. Orada hedefi öğrenmeye yönelik bir şiir söyledi. Rasûl (as), gülümsedi fakat buna başka bir şey ilave etmedi, hedefi söylemedi.¹⁸⁵ Görülüyor ki Kâ'b, Mekke'nin Fethi'nde bulunmuş, Allah Rasûlüne bilgi alma noktasında nazlanmıştır.

5.8. Tâif Yolculuğu (8/630) ve Devs Kabilesinin Müslüman Olması

Hunein savaşından sonra Hz. Peygamber, etrafı sağlam surlarla çevrili Tâif şehrini kuşatmaya karar verdi ve Tâif'e doğru yürüdü. Bu savaşa Kâ'b b. Mâlik de katıldı. onun, bileğiyle olduğu kadar şiirleriyle de İslâm dininin yayılmasında yaptığı hizmetler çok büyüktür. Bunu yolda giderken tarihe geçen şiirini söylemesiyle biliyoruz. Allah Rasûl'ü yolda giderken Kâ'b'a seslenerek, "Ey Kâ'b, bize şiir inşad ederek develeri sür." buyurunca, Kâ'b, uzunca bir kaside inşad eder. Bu kasidenin içerisinde bir ara şu cümleleri sarfetti.

"Tihâme ve Hayber'de her öcün hükmünü yerine getirdikten sonra kılıçları kınına soktuk,

Eğer bu kılıçlar konuşacak olsalardı, onların keskin olanları dile gelir ve bize Devs ya da Sakîf topluluklarından birini haber verirlerdi.

¹⁸⁵ el-Hâşimî, a.g.e. s.90.

Yurdunuzun civarında bizden binlerce kişi olarak onları şayet görmezseniz ben afife kadın değilim.

Vec vadisinde evlerin çatılarını sökeriz ve evleriniz bomboş hâle gelir,

Bizim için olan öncü atlar, ardında yoğun bir topluluk bırakarak size gelirler,

Sizin sahanıza indikleri zaman onlar için onları çöktüren kimselerden şiddetli depreten bir ses işittiniz.

Ellerinde keskin kılıçlar olduğu halde düşmanlarından

Onlarla mübaşeret eden kimseleri ölüm için ziyaret ediyorlar...’’

Bu kasidenin okunması üzerine Allah’ın Elçisi’nin (as) şöyle buyurduğu bildirilmektedir: ‘‘Varlığım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, işte bu, onlara okların saplanmasıdan daha etkilidir.’’¹⁸⁶

Bu kasidenin duyulup yayılması üzerine Devs kabilesinin, Kâ’b’ın bu şiirinin sonucundan korktuğu için Müslüman olduğu kaydedilmektedir. Bununla ilgili olarak kendi aralarında şöyle konuştukları bildirilmektedir: ‘‘Başkalarının başına geldiği gibi sizin başınıza da bir fenalık gelmeden önce gidin ve kendiniz için eman dileyin.’’¹⁸⁷

Bu şiire Kinâne b. Abdi Yâ Leyl b. Amr b. Umeyr de bir şiirle karşılık vermiştir.

5.9. Mûte Savaşı (8/630) ve Kâ’b b. Mâlik’in Mersiyesi

Mûte Gazvesi hicrî 8. senede meydana geldi. Hz. Peygamber, üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak Bizans üzerine gönderdi. Bizansın yüz bin kişilik ordusu karşısında Müslüman askerler, cengaverlik örnekleri gösterdi. Bu savaşta Zeyd b. Hârise, Câfer b. Ebî Tâlib ve Hz. Peygamber’in üç büyük şairinden biri olan Abdullah b. Revâha şehid oldu. Şairler, şiirleriyle şehidler için ağladılar. Kâ’b b. Mâlik şairlik yeteneğini bu savaşta zirveye çıkardı. Aşağıdaki şiir Kâ’b’ın bu alandaki gücünü ve şehidlere ne kadar çok üzüldüğünü çok açık bir şekilde göstermektedir.¹⁸⁸

‘‘Gözler uyur, gözlerinin yaşı ise dökülerek akar,

¹⁸⁶ Kök, a.g.m, s.131.

¹⁸⁷ İbn Abdilber, a.g.e, III/382; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, IV/248.

¹⁸⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye, III-IV/653-654; el-A’zamî, Şuarâu’r-Rasûl, s.89-91; el-Cübûrî, a.g.m, s.230.

*Sırımlarla dikilmiş su kabının dikişleri arasından suyun akışı gibi,
Bir gecede ki, benim üzerime o gecenin hüznüleri, kederleri çöktü,
Kâh inliyorum, kâh yatak içinde sağa sola dönüyorum.
Hüzün bende alışkanlık haline geldi,
Ben geceledim, sanki kutup yıldızını ve göğü gözetmekle vazifelendirilmişim.
Ve sanki kaburgalarla iç azalarımın arasında,
Bana gelen nöbetlerden ateşten çıkan ışık nüfuz edip girmiştir.
Mûte'de birgün birbiri peşine giden o kişilerin üzerine
Hüzün etmekteyim onlar götürülmediler, yükseltildiler.
Allah, o yiğitlere rahmet etsin ve yağmurlu bulut onların kemiklerini sulasın,
Onlar helak olmaktan sakınmak için Mûte'de kendilerini Allah için hapsedtiler,
Böylece Müslümanların önünde yürüdüler,
Câfer ve onun sancağı ile başlarının peşine gidiyorlardı,
O ne güzel baştır.
Nihayet saflar aralandı, Câfer safların birbirine ulaşıp kaynaştığı sırada yere
düşmüş vaziyette karşılandı.
Onun kaybından dolayı ışık saçan ayın yüzü değişti,
Ve güneş tutuldu, nerdeyse kaybolacaktı.
Efendim, onun binası Hâşim'den yücedir,
Yücelikte en yüksek şerefe sahiptir,
Kadri yücelikte hiçbir kavim onlara varamaz.
İlah kullarını saklasın ki Kitâb-ı Münzel onların üzerine indi.
İzzet ve keremce bütün topluluklara üstün geldiler,
Ve onların akılları bilgisizlerin bilgisizliklerini örttü.
Onların şeref için kalmaları onları cahilliğe atmaz.
Onların hatibi Hakk'ı söyler, Hakk'ı bâıldan ayırır.*

Yüzleri beyazdır, şiddetli kılık zamanı özür beyan ettiği zaman,

Avuçlarının içleri cömertliğini gösterir.

Onların yol göstermeleriyle İlah halkından razı olur

Ve onları sa'y ve gayretleriyle Mürsel Nebî muzaffer olur.''

5.10. Tebûk Seferi (9/630) ve Önemi

Kâ'b b. Mâlik'in zaten mevcut olan şöretinde zirveye çıkmasına sebep olan olay, O'nun Tebûk Seferine katılmaması hadisesidir. Sefer sonrasında birtakım olaylar yaşamış ve Allah (cc) tarafından tevbesi kabul edilip haklarında ayet inmiştir. Bu sebeple Tebûk Seferi'ni ayrıntılı bir şekilde ele almak uygun olacaktır.

Tebûk Seferi, Hz. Peygamber'in son seferidir. Mûte savaşından (8/269) bir müddet sonra, Suriye dolaylarındaki Hristiyan Gassanî, Lahm ve Cuzâm gibi Arap kabilelerini yanına alan Bizans İmparatoru Herakliyas'un büyük bir ordu hazırlayıp Müslümanlara saldırıya geçeceği, kendisinin de Humus'ta bulunduğu haberi Medine'ye ulaştı. Bu haber üzerine Hz. Peygamber (as), Mekke ve Medine dışındaki kabilelerden de asker toplamak suretiyle otuz bin kişilik bir ordu hazırlamıştı.

Tebûk, çok zor şartlar altında gerçekleşen bir seferdir. Münafıkların yoğun faaliyetleri söz konusuydu. Abdullah b. Übeyy "Muhammed, Roma devletiyle savaşmayı oyuncak mı sanıyor? Allah'a yemin ederim ki yarın, onun ashâbının iplere vurulmuş hallerini görür gibi oluyorum" diyerek ordunun azmini kırmayı hedefliyordu. Abdullah b. Übeyy ve taraftarları Müslümanlarla birlikte yola koyulmuşlar ancak "Seniyyetü'l-Vedâ" denilen ayrılış tepesinden geriye dönmüşlerdi.¹⁸⁹

O yıl Medine'de ve diğer İslâm topraklarında büyük bir kuraklık hüküm sürüyordu. Mevsim sıcak, gidilecek yer de uzak olduğu için Hz. Peygamber, her zaman yaptığığın aksine bu defa seferin nereye yapılacağını açıkca söyledi.

¹⁸⁹ el-Vâkıdî, a.g.e. II/384.

Bu zorlu bir sefer hazırlığıydı. Bu sefere ‘‘Gazvetü’l-Usre’’, orduya ‘‘Ceyşu’l-Usre’’, sefer zamanına da ‘‘Sa’atü’l-Usre’’ adı verilmiştir. Bu sefer sırasında iki kişinin bir hurmayı bölüştüğü olmuştur.¹⁹⁰

Tebûk Gazvesinde olduğu kadar hiçbir gazvede münafıkların mel’anetleri, Kur’an ayetleriyle günü gününe ve bu kadar geniş teşhir edilmemiştir. Bu sebeple Tebûk Seferine (Gazvetün Fâdihatün) Rûsvaylık Gazvesi de denilmiştir ki münafıkların iç yüzleri ve bütün kirli çamaşırları teşhîr edilen gazve demektir.

İnen Kur’ân ayetleri, sefer öncesi Müslümanların tavırlarını ve psikolojilerini ortaya koyuyordu.¹⁹¹ Bir kısım bedeviler de özür beyan ederek sefere katılmak istemediler.¹⁹² Bazı münafıklar da Hz. Peygamber’e gelip, mazeretleri olmadığı halde yalan özür beyan ederek izin istediler.¹⁹³ Kimisi de, Benî Asfar’ın kızlarına dayanamayacakları yönünde mazeretler öne sürüyorlardı.¹⁹⁴

Sonuçta sefere çıkıldı ve Medine’ye 778 km. uzaklıkta ve Suriye yolu üzerinde bulunan Tebûk’e kadar gidildi ve orada karargâh kuruldu. Fakat düşman ordusu ile karşılaşma olmadı. Medine’ye ulaşan haberlerin doğru olmadığı ortaya çıktı ve daha ileri gidilmeden istişare sonucu ordu geri döndü.¹⁹⁵

5.10.1. Seferden Geri Kalanlar

Kâ’b b. Mâlik, Tebûk Seferi’nden geride kalan meşhur üç kişiden biridir. Bu gazveden sonra Müslümanlar, ta ki Kur’ân’ın onların tevbelerinin kabul edildiğine dair hükmü gelinceye kadar onlarla ilişkiyi kestiler.

Allah Rasûlü’nün çağrısına rağmen Tebûk’e bir takım insanlar katılmamıştı. Tebûk’e katılmayanlar beş grupta mütâlâa edilebilir.¹⁹⁶

I. Medine’de kalmaları emredilip savaşa katılma sevabı alanlar. Bunlar, Hz. Peygamber’in, bütün yakınlarının gözetilip kollanmasıyla vazifelendirdiği Hz. Ali ile Medine’de kendi yerine bıraktığı Muhammed b. Mesleme ve İbn Ümmü Mektûm’dan oluşan üç kişidir.

¹⁹⁰ Kök, a.g.m, s.134-136.

¹⁹¹ et-Tevbe, 9/38-41.

¹⁹² et-Tevbe, 9/90.

¹⁹³ et-Tevbe, 9/92-93.

¹⁹⁴ el-Vâkıdî, a.g.e, II/381.

¹⁹⁵ Sarıçam, a.g.e, s.243.

¹⁹⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, V/30.

II. Sefere katılmama hususunda mazereti olanlar. Bunlar da çok yaşlı, zayıf ve hasta olanlar.

III. Yoksul oldukları için binek ve yol azığı bulamadıkları için yanıp tutuştukları halde sefere katılamayanlar.

IV. Sefere katılmamaları noktasında herhangi geçerli bir mazeretleri bulunmayanlar. Kâ'b b. Mâlik ve arkadaşları bu grupta mütalaa edilir. Bu gruptakiler 10 kişi olup üçü Kâ'b ve arkadaşları, diğerleri de Ebû Lübâbe ve arkadaşlarıdır.

V. Bu gruptakiler ise kınanan kimseler olup bunların tamamını münafıklar oluşturur.

Kâ'b, gözlerini kaybettiği zaman onu elinden tutup götürme görevini üstlenen oğlu Abdullah, babasının Tebûk Gazvesi'ne katılmadığına dair macerasını babasından dinlemiştir. Abdullah'ın söylediğininie göre Kâ'b şöyle anlatmıştır:¹⁹⁷

Rasûlullah (as)'ın gittiği gazâlardan sadece Tebûk Gazvesi'ne katılmamıştım. Gerçi Bedir Gazvesi'nde de bulunamamıştım. Zaten Bedir'e katılmadıkları için hiç kimse azarlanmamıştı. O vakit Rasûlullah (as) ile Müslümanlar, Kureyş kervanını takibetmek için yola çıkmışlardı. Nihayet Allah Teâlâ müslümanlarla düşmanlarını, aralarında verilmiş herhangi bir karar olmadığı halde bir araya getiriverdi. Halbuki ben Akabe Biatı'nın yapıldığı gece, İslâm'a yardım etmek üzere söz verirken Resûlullah (as)'ın yanındaydım. Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir'de bulunmayı Akabe'de bulunmaktan daha üstün görmem.

Tebûk Gazvesi'ne Rasûlullah ile birlikte gitmeyişim şöyle oldu:

“Ben katılmadığım bu gazve sırasındaki kadar hiçbir zaman kuvvetli ve zengin olamamıştım. Vallahi Tebûk Gazvesi'nden önce iki deveyi bir araya getirememiştim. Bu gazvede iki tane binek devesine sahip olmuştum.”¹⁹⁸

Bir de Rasûlullah (as), bir gazveye hazırlandığı zaman asıl hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı. Fakat bu gazve sıcak bir mevsimde uzak bir yere yapılacak ve kalabalık bir düşmanla karşı karşıya gelinecekti. Rasûl-i Ekrem durumu açıkladı. Savaşın özelliğine göre hazırlanabilmeleri için müslümanlara nereye gideceklerini söyledi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber sefere

¹⁹⁷ el-Buhârî, “Meğâzî” 79; Müslim, “Tevbe”, 53.

¹⁹⁸ el-Vâkıdî, a.g.e, II/384.

gidecek müslümanların sayısı çok fazlaydı. Adlarını bir deftere yazmak mümkün değildi.”

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Savaşa gitmemek için gözden kaybolunduğu takdirde, hakkında bir âyet nâzil olmadıkça, işin gizli kalacağı zannedilebilirdi. Rasûlullah (as), gazveyi meyvaların olgunlaştığı, gölgelerin arandığı sıcak bir mevsimde yapmıştı. Ben de bunlara pek düşkündüm. Rasûlullah (as) ile müslümanlar savaş hazırlığına başladılar. Ben de onlarla birlikte savaşa hazırlanmak için çıkıyor, fakat hiçbir şey yapmadan geri dönüyordum. Kendi kendime de “Canım, ne zaman olsa hazırlanırım” diyordum. Günler böyle geçti. Herkes işini ciddi tuttu ve bir sabah Rasûlullah (as) ile birlikte müslümanlar erkenden yola çıktılar. Ben ise hâlâ hazırlanmamıştım. Yine sabah evden çıktım, hiçbir şey yapamadan geri döndüm. Hep aynı şekilde davranıyordum. Savaş henüz başlamamıştı, ama mücâhidler hayli yol almışlardı. Yola çıkıp onlara yetişeyim dedim, keşke öyle yapsaymışım; bunu da başaramadım. Allah Rasûlü savaşa gittikten sonra insanların arasına çıktığımda beni en çok üzen şey, savaşa gitmeyip geride kalanların ya münafık diye bilinenler veya âciz oldukları için savaşa katılamayan kimseler olmasıydı.¹⁹⁹

İşte Kâ'b'ın kendi anlatımında da açık bir şekilde görüldüğü gibi o, hiçbir mazereti yokken ve maddi durumu yerinde iken sefere katılmamıştı. Üstelik iman noktasında bir zaafı da yoktu. Ama bu geride kalış, ileride görüleceği gibi önce kendisi için sanki dünyanın sonu olmuş, daha sonra ise sevinçle sonuçlanmış, hakkında ayet inmiş ve bahtiyarlardan olmuştur.

5.10.2. Hz. Peygamber'in Huzuruna Çıkması

Kâ'b b. Mâlik, Allah Rasûlü'nün huzuruna çıkıp özür beyan etmiştir. Yaşanan olayların bu aşaması da şöyle cereyan etmiştir:

Hz. Peygamber, Tebûk'e varıncaya kadar Kâ'b'ın adını hiç anmamış, orada ashâb'ın arasında otururken “Kâ'b b. Mâlik ne yaptı?” diye sormuş. Bunun üzerine Benî Selime'den bir kişi:

¹⁹⁹ el-Vâkıdî, a.g.e, II/385.

- Yâ Rasûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine’de alıkoydu, demiştir.

Bunun üzerine Muâz b. Cebel, o kişiye sözlerinin hatalı olduğunu söylemek amacıyla “Ne fena konuştun” demiş ve Peygamber (as)’a dönerek, yâ Rasûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz, demiş. Hz. Peygamber, sükût etmeyi tercih etmiş ve herhangi bir yorum yapmamıştır.

İlk başta Tebûk Seferi için yola çıkıldığında Ebû Hayseme Mâlik b. Kays ve Umeyr b. Vehb el-Cumahî de ordudan geri kalmışlardı. Fakat Ebû Hayseme o sıcakta Allah Rasûlü’nün sıkıntı çekerken kendisinin rahat bir şekilde Medine’de kalmasının doğru olmayacağını düşündü ve silahlanarak orduya Umeyr ile birlikte on günlük bir gecikmeyle yetişti. Bu iki kişi uzaktan görününce Hz. Peygamber “Bu gelen Ebû Hayseme olaydı” diye temennide bulundu ve temennisi bu yönde gelişti. Hz. Rasûl, Ebû Hayseme’ye “Ey Ebû Hayseme! Az kaldı helâk olacaktın” buyurdu ve kendisi için dua etti.²⁰⁰ Ebû Hayseme, (bir savaş hazırlığı sırasında) bir ölçek hurma verdiği için münafıklara alay konusu olan zâttır.

Kâ’b, sözüne şöyle devam eder;

“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in Tebûk’ten Medine’ye hareket ettiğini öğrendiğim zaman beni bir üzüntü aldı. Söyleyeceğim yalanı düşünmeye başladım. Kendi kendime “Yarın onun öfkesinden nasıl kurtulacağım?” dedim. Yakınlarımdan görüşlerine değer verdiğim kimselerden akıl almaya başladım. Rasûlullah’ın gelmek üzere olduğunu söyledikleri zaman, kafamdaki saçma düşünceler dağılıp gitti. Onun elinden hiçbir şekilde kurtulamayacağımı anladım. Herşeyi dosdoğru söylemeye karar verdim. Peygamber (as) sabahleyin Medine’ye geldi. Seferden döndüğünde önce Mescid-i Nebevî’ye gelerek iki rek’at namaz kılar, sonra halkın arasına gelip otururdu. Yine öyle yaptı. Bu sırada savaşa katılmayanlar huzuruna geldiler; neden savaşa gidemediklerini yemin ederek anlatmaya başladılar. Bunlar seksenden fazla kimseydi. Hz. Peygamber onların ileri sürdüğü mâzeretleri kabul etti ve kendilerinden bîat aldı; Allah Teâlâ’dan bağışlanmalarını niyâz etti ve iç yüzlerini kendilerine bıraktı.

Sonunda ben geldim. Selâm verdiğim zaman dargın dargın gülümsedi ve “Gel!”, dedi. Ben de yürüyerek yanına geldim ve önüne oturdum. Bana;

²⁰⁰ Çubukçu, Asri, “Ebû Hayseme el-Ensârî” DİA, İstanbul, 1984, X/151.

“Niçin savaşa katılmadın? Binek hayvanı satın almamış mıydın?” diye sordu. Ben de:

“Yâ Rasûlallah! Allah’a yemin ederim ki, senden başka birinin yanında bulunsaydım, ileri süreceğim mâzeretlerle onun öfkesinden kurtulabilirdim. Çünkü insanlara fikrimi kabul ettirmeyi iyi beceririm. Fakat yine yemin ederim ki, bugün sana yalan söyleyerek gönlünü kazansam bile, yarın Cenâb-ı Hak işin doğrusunu sana bidirecek ve sen bana güceneceksin. Şayet doğrusunu söylersem, bana kızacaksın. Ama ben doğru söyleyerek Allah’dan hayırlı sonuç bekliyorum. Vallahi savaşa gitmemek için hiçbir özürüm yoktu. Hiçbir zaman da gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar kuvvetli ve zengin olamamıştım, dedim.”

Kâ’b sözüne devamla dedi ki:

“Bunun üzerine Hz. Peygamber:

“İşte bu doğru söyledi. Haydi kalk, senin hakkında Allah Teâlâ hüküm verene kadar bekle!” buyurdu.”

5.10.3. Müslümanların Kâ’b b. Mâlik’i Boykotu ve Çileli Günler

Kâ’b b. Mâlik için çileli günler aslında Tebûk’e doğru hareket eden İslâm ordusuna yetişemeyeceğini anladığı zaman başlamıştı. Zihni zaman zaman karışmış, Hz. Peygamber’e bir takım mazeretler öne sürmek sûretiyle kurtulmayı aklından geçirmiştir. Fakat bütün bu düşüncelerin Şeytan’dan olduğuna karar vermiş ve doğruluktan vazgeçmeme yönünde hareket etmişti.

Sefer dönüşü Kâ’b, Peygamber’in huzuruna girince, Hz. Peygamber (as) onun yüzüne dargın dargın gülümsemiş ve kırılganlığını belli etmiştir. Kâ’b, Hz. Rasûl’un yanından kalkar kalkmaz sıkıntılar katlanmıştır. Şimdi ise hakkında Allah hükmünü verinceye kadar kendisi ile konuşulmayacaktı. Çünkü Kâ’b, ümmeti ilgilendiren bir konuda nefsine yenilmiş ve ümmetten ayrı düşmüştü.

Kâ’b yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber’in yanından kalkınca kendi kavmim Benî Selime’den bazıları yanıma takılarak:

“Vallahi senin daha önce bir suç işlediğini bilmiyoruz. Savaşa katılmayanların ileri sürdükleri gibi bir mâzeret söyleyemedin. Halbuki günahlarının bağışlanması için Peygamber’in istiğfâr etmesi yeterdi, dediler.”

“Beni o kadar çok ayıpladılar ki, tekrar Rasûlullah’ın yanına dönüp biraz önceki sözlerimin yalan olduğunu söylemeyi bile düşündüm. Sonra onlara:

Bana verilen cezaya çarptırılan bir başka kimse var mı? diye sordum.

Evet. Seninle beraber bu cezaya uğrayan iki kişi daha var, dediler. Onlar da senin gibi konuştular ve senin aldığın cevabı aldılar.

- O iki kişi kim? diye sordum.

- Biri Mürâre b. er-Rebî` el-Amrî, diğeri de Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî diyerek, herbiri Bedir Gazvesi’ne katılmış olan iki mükemmel örnek şahsiyetin adını verdiler. Bunun üzerine ben geri dönme düşüncesinden vazgeçerek yoluma devam ettim.”²⁰¹

5.10.4. Allah Rasûl’üne Olan Sevgisi

Rasûlullah (as) savaşa katılmayanlardan sadece üç kişiyle konuşulmasını yasakladı. İnsanlar bu kişilerle konuşmaktan kaçındılar veya bunlara karşı tavırlarını değiştirdiler. Kâ’b’ın ifade ettiği gibi artık yeryüzü bile kendileri için değişmişti. Sanki burası kendi memleketleri değildi.

Elli gün böyle geçti. Kâ’b’ın dışındaki İki arkadaş boyunlarını büktüler; ağlayarak evlerinde oturdular. O ise onlardan daha genç ve dayanıklı idi. Dışarı çıkarak cemaatle namaz kılar, çarşılarda dolaşırdı. Fakat kimse kendisiyle konuşmazdı. Olayı kendisi anlatmaya devam eder:

“Yine namaz bittikten sonra Rasûlullah (as) yerinde otururken yanına gelir, kendisine selâm verirdim. Kendi kendime “Acaba selâmımı alırken dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı” diye sorardım. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılar ve farketirmeden kendisine bakardım. Ben namaza dalınca bana doğru döner, kendisine baktığım zaman da yüzünü çeviriverirdi.”

İşte O, başka bir amaç için değil Allah ve Rasûlü’nün rızası için bu durumlara katlanıyor, Peygamber (as)’ın yanında olmaya gayret ediyordu.

Bu arada yaşadığı bir başka yürek sızlatan hatırasını da yine kendisi anlatır ve şöyle der:

²⁰¹ el-Buhârî, “Meğâzî” 79; Müslim, “Tevbe”, 53.

‘‘Müslümanların bana karşı olan sert tutumları uzun süre devam edince, amcamın oğlu ve en çok sevdiğim insan Ebû Katâde’nin bahçesine gidip duvardan içeri atladım ve selâm verdim. Vallâhi selâmımı almadı. Ona;

Ebû Katâde! Allah adına and vererek soruyorum. Benim Allah’ı ve Rasûlullah’ı ne kadar sevdiğimi biliyor musun? diye sordum. Hiç cevap vermedi. Ona and vererek bir daha sordum. Yine cevap vermedi. Bir daha yemin verince:

Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşandı. Geri dönüp duvardan atladım.’’

Kâ’b’ı en fazla tedirgin eden, korkutan şey Allah’ın onun tevbesini kabul etmeden kendisinin ölmesi idi. Kâ’b, Bana ölüvermemden ve Nebî (as)’ın bana namaz kılmamasından veya Nebî (as)’ın ölüvermesinden ve insanların beni bu şekilde tanıyıp onlardan birinin kendisiyle konuşmaması veya kendisinin üzerime namaz kılmamasından korktuğunu ifade eder.²⁰²

Kâ’b’ın üzüntü ve pişmanlığı çok yüksek boyutlara ulaştı. Ailesinden uzakta, su olan bir yere gidiyordu. Orada kıldan bir çadır yapmıştı ve geceye kadar orada kalıyordu. Sabahtan akşama kadar Allah’a ibadet ediyor, sonra Sel’ dağına dönüyordu. O, gündüzleri de oruçlu geçiriyor, geceleyin evine sığınmıyordu.

5.10.5. Ğassân Meliki’nin Davet Mektubu

Kâ’b b. Mâlik, bu çileli günler içinde yaşadığı bir anısını da bize haber veriyor. Kendisi olayı yaşlılığında şöyle anlatıyor:

‘‘Birgün Medine çarşısında dolaşıyordum. Medine’ye yiyecek satmak üzere gelen Şamlı bir çiftçi:

Kâ’b b. Mâlik’i bana kim gösterir? diye sordu. Halk da beni gösterdi. Adam yanıma gelerek Ğassân Meliki’nden getirdiği bir mektup verdi. Ben okuma yazma bilirdim. Mektubu açıp okudum. Selamdan sonra şöyle diyordu:

Duyduğumuza göre efendin seni üzüyormuş. Allah seni değerinin bilinmediği ve hakkının çiğnendiği bir yerde yaşayasın diye yaratmamıştır. Hemen yanımıza gel, sana izzet-i ikrâm edelim.

²⁰² el-Ânî, Dîvân, s.60.

Mektubu okuyunca, bu da bir başka belâ, dedim. Hemen onu ateşe atıp yaktım.”

Mektubun ona Ğassân Meliki el-Hâris’den gelmesinin bir anlamı var. Kâ’b, asıl itibariyle Ğassânilere dayanıyordu. Kendisi diğer şairler gibi sık sık Ğassân sarayını ziyaret ediyordu. Bu sebeple saray tarafından tanınan, meşhur bir kişiydi.

W. Montgomery Watt, Kâ’b’ın Tebûk seferine katılmamasının sebebinin Ğassân’la olan bağlantısı yani soy olarak akrabalığı olduğunu iddia etmiştir.²⁰³ Daha öncede belirttiğimiz gibi Kâ’b, şiirlerinde soyunun Ğassân’a dayandığını söylüyordu. Ancak bunun seferden geri kalışıyla bir bağlantısı olmadığını Kâ’b, kendisi ifade etmiştir. O, geri kalış sebebini kendisi yoruma gerek kalmayacak bir şekilde ifade eder. Ayrıca durum Kâ’b’ın ifade ettiği gibi değil de Ğassân’a karşı bir sefere soyu sebebiyle katılmaması halinde tevbesinin Allah Teâlâ tarafından kabul edilip de hakkında affedildiğine dair bir âyetin inmesi mümkün olamazdı. Kâ’b, samimiyet ve doğruluk timsali olduğu için sonunda mükafatı elde etmiştir.

5.10.6. Eşinden Ayı Durması Hakkında Hz. Peygamber’in Emri

Kâ’b b. Mâlik elli gün süren çileli bir dönemin sonunda Allah Teâlâ tarafından affedilmişti. Bu elli günden kırk’ı geçmiş, fakat vahiy gelmemişti. Birgün Rasûlullah (as)’ın gönderdiği bir şahıs Kâ’b’ın yanına çıkageldi.

“Resûlullah (as), sana eşinden ayrı oturmanı emrediyor” dedi.

Kâ’b, “Onu boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?” diye sordu.

“Hayır, ondan ayrı duracak, kendisine yanaşmayacaksın,” dedi. Hz. Peygamber diğer iki arkadaşına da aynı emri göndermişti. Bunun üzerine karısına:

“Allah Teâlâ bu mesele hakkında hüküm verene kadar ailenin yanına git ve onların yanında kal,” dedi.

Hilâl b. Ümeyye’nin karısı Rasûlullah’a giderek:

Yâ Rasûlallah! Hilâl b. Ümeyye çok yaşlı bir adamdır. Kendisine bakacak hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemde bir sakınca görür müsün? diye sormuş. Hz. Peygamber de:

²⁰³ Watt, W. Montgomery, “Kâ’b b. Mâlik” The Encyclopaedia of Islam, Leiden 1978, IV/316.

‘‘Hayır, görmem. Ama kesinlikle sana yaklaşmasın!’’ buyurmuş. Kadın da şöyle demiştir:

‘‘Vallahi onun kımıldayacak hâli yok. Allah’a yemin ederim ki, başına bu iş geleliberi durmadan ağlıyor.’’

Kâ’b sözüne şöyle devam eder;

Yakınlarımdan biri bana: Rasûlullah’dan eşinin sana hizmet etmesi için izin istesen olmaz mı! Baksana Hilâl b. Ümeyye’ye bakması için karısına izin verdi, dedi. Ben de ona: ‘‘Hayır, bu konuda Rasûlullah’dan izin isteyemem. Üstelik ben genç bir adamım. İzin istesem bile Peygamber (as)’ın bana ne diyeceğini bilemem.’’ diyerek gelen bu teklifi geri çevirmiştir.

5.10.7. Savaştan Geri Kalanlar Hakkında Ayetlerin İnmesi

Kâ’b b. Mâlik, kendisine konulan konuşulma yasağının bitimine on gün kala eşinden de ayrı kalmak zorunda kalmıştı. Kendisiyle konuşulması yasaklandığından bu yana tam elli gün geçmişti.

Kendisi olayı anlatmaya devam ediyor:

‘‘Ellinci gecenin sabahında, evlerimizden birinin damında sabah namazını kıldım. Allah Teâlâ’nın (Kur’ân-ı Kerîm’de bizden) bahsettiği üzere canım iyice sıkılmış, o geniş yeryüzü bana dar gelmiş bir vaziyette otururken, Sel Dağı’nın tepesindeki birinin var gücüyle:

‘‘Kâ’b b. Mâlik! Sana müjdelersun!’’ diye bağırdığını duydum. Sıkıntılardan kurtulma gününün geldiğini anlayarak hemen secdeye kapandım.

Rasûlullah (as), sabah namazını kıldırınca, Allah Teâlâ’nın tövbelerimizi kabul ettiğini ilân etmiş. Bunun üzerine ahâlî bize müjde vermeye koşmuş. İki arkadaşına da müjdeciler gitmiş. Bunlardan biri bana doğru at koşturmuş. Eslem kabilesinden bir diğer müjdecisi koşup Sel’ Dağı’na tırmanmış, onun sesi atlıdan önce bana ulaşmış. Sesini duyduğum müjdecisi yanıma gelip beni tebrik edince, sırtımdaki elbiseyi de çıkarıp müjdesine karşılık ona giydirdim. Vallahi o gün giyecek başka elbisem yoktu. Emanet bir elbise bulup hemen giydim. Peygamber (as)’ı görmek üzere yola koyuldum. Beni grup grup karşılayan sahabîler tövbemin kabul edilmesi sebebiyle tebrik ediyor ve ‘‘Allah Teâlâ’nın seni bağışlaması kutlu olsun’’ diyorlardı.

Tevbesinin kabul olduğunu Allah (cc) Peygamber'ine gecenin son üçte birlik vaktinde bildirmişti. Ümmü Seleme; ‘‘Yâ Rasûlallah! Kâ'b'e müjdeleyelim mi?’’ diye sormuş, Rasûl (as) da, ‘‘İnsanlar sizi rahatsız eder ve sizi uykudan alıkoyarlar.’’ buyurarak sabahı beklemelerini söylemiştir.²⁰⁴

Bir rivayete göre müjdeyi veren Ebûbekir'dir. Ebû Bekir ile Ömer, Kâ'b'ın tevbesini müjdelemek için birbiriyle yarışmışlar. Ebûbekir Sel' dağına çıkmış ve şöyle haykırmıştır; ‘‘ Allah, Kâ'b b. Mâlik'in tevbesini kabul etti.’’²⁰⁵ Fakat olayı bizzat kendisi anlatan Kâ'b, müjdeyi haykıran kişinin ismini zikretmez.

Kâ'b, yaşadıklarını anlatmaya devam eder:

‘‘Nihayet Mescid'e girdim. Resûlullah (as), ashâbın ortasında oturuyordu. Talha b. Ubeydullah hemen ayağa kalktı, koşarak yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi muhâcirlerden ondan başka kimse ayağa kalkmadı.’’

Kâ'b, Talha'nın bu davranışını hiçbir zaman unutmadığını söyler.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

‘‘Peygamber (as)'a selâm verdiğimde yüzü sevinçten parıldayarak:

‘‘Dünyaya geldiğinden beri yaşadığın bu en hayırlı gün kutlu olsun!’’ buyurdu.

Ben de: ‘‘Yâ Rasûlallah! Bu tebrik senin tarafından mıdır, yoksa Allah tarafından mı?’’ diye sordum.

‘‘Benim tarafımdan değil, Yüce Allah tarafından’’, buyurdu. Sevindiği zaman Peygamber aleyhisselâm'ın yüzü parıldar, ay parçasına benzerdi. Biz de sevindiğini böyle anlardık.

Rasûlullah (as)'ın önünde oturduğumda:

‘‘Yâ Rasûlallah! Tövbemin kabul edilmesine karşılık olarak bütün malımı Allah ve Rasûlullah uğrunda fakirlere dağıtmak istiyorum’’ dedim. Rasûlullah (as);

‘‘Malının bir kısmını dağıtmayıp elinde tutman senin için daha hayırlı olur’’ buyurdu.

Ben de: ‘‘Öyleyse Hayber fethinde hisseme düşen malı elimde bırakıyorum’’ dedikten sonra sözüme şöyle devam ettim. ‘‘Yâ Rasûlallah! Allah Teâlâ beni doğru

²⁰⁴ el-Ânî, Şuarâu'r-Rasûl, s.65.

²⁰⁵ el-Hâşimî, a.g.e, s.89.

söylediğinden dolayı kurtardı. Tevbemin kabul edilmesi sebebiyle, artık yaşadığım sürece sadece doğru söz söyleyeceğim.”

Kâ'b, “Vallâhi bunu Peygamber aleyhisselâm'a söylediğim gündenberi doğru sözlü olmaktan dolayı Allah Teâlâ'nın hiç kimseyi benden daha güzel mükâfatlandırdığını bilmiyorum. Yemin ederim ki, Peygamber aleyhisselâm'a o sözleri söylediğim günden bu yana bilerek hiç yalan söylemedim. Kalan ömrümde de Cenâb-ı Hakk'ın beni yalan söylemekten koruyacağını umarım” der.

Kâ'b ve arkadaşları çileyle dolu elli gün geçirmişlerdi. Bu günlerinin sonunda Allah (cc), onların affedildiğine dair şu ayetleri indirdi.

“ *Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir gurubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.*

Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkılmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.”²⁰⁶

Kâ'b, bu sıkıntılı günlerin sonunda yaşadığı olayları yine kendisi anlatmaya devam ediyor;

“Allah'a yemin ederim ki, beni İslâmiyet'le şereflendirdikten sonra Cenâb-ı Hakk'ın bana verdiği en büyük nimet, Peygamber aleyhisselâm'ın huzurunda doğruyu söylemek ve yalan söyleyip de helâk olmamaktır. Çünkü Allah Teâlâ şu yalan söyleyenler hakkında vahiy gönderdiği zaman, hiç kimseye söylemediği ağır sözleri söyledi ve şöyle buyurdu:

“Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına and içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına (kötü işlerine) karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir.

²⁰⁶ et-Tevbe, 9/117-119.

*Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fasıklar topluluğundan asla razı olmaz.”*²⁰⁷

Kâ'b ve arkadaşlarından bahseden ayette, Allah Teâlâ'nın “*Tövbeleri geri kalan üç kişinin...*” diye bahsettiği bu geri kalış, onların savaştan geri kalması değil, Hz. Peygamber'e gelip yemin ederek mâzeretleri olduğunu söyleyenlerin özürlerini Peygamber (as)'ın kabul etmesi, yapacağı muameleyi ise geriye bırakması olayıdır.²⁰⁸

Kâ'b b. Mâlik ve arkadaşlarının 50 gün süren o çileli günlerde gerçekleştirdikleri tevbe, Kur'an'da geçen “Nasuh Tevbe” ye örnek olarak gösterilir.²⁰⁹

6. Heyetler Yılındaki (9/631) Faaliyetleri

Arap Yarımadasındaki Müşrik Araplar'ın gözü hep Kureyş'in üzerinde idi. Hicretin 8. senesinde gerçekleştirilen Mekke'nin fethinin ardından Kureyş müslüman olup da 9. senede Hz. Peygamber bütün Arap Yarımadasında yankılar bırakan Tebûk Gazvesi'nden haşmetle dönünce, Arap kabileleri İslâm Devleti'ne karşı çıkamayacaklarına dâir zaten mevcut bilgileriyle harekete geçtiler. Yarımada'nın her tarafından grup grup gelen hey'etler Medine'yi doldurdular. Bu dokuzuncu seneye “Senetü'l-Vüfûd = Heyetler Yılı” deniliyordu. Ertesi sene de bu diplomatik münasebetler devam etti.

Medine'ye gelip Rasûlullah tarafından kabul edilen heyetlerin çok çeşitli maksatları ve istekleri vardı:

I. Kabile ve kavimlerinin müslüman olduklarını bildirmek ve onlar adına biatta bulunmak.

II. İslâm'ı, dinin ahkâmını öğrenmek ve kavimlerine dönüp İslâm'ı öğretmek.

III. İslâm'ı tebliğ edecek, dini öğretecek mübelliğ ve hocalar talep etmek.

IV. İslâm hakkında bilgi alıp müslüman olmak ve gidip kavimlerini islâm'a davet etmek.

²⁰⁷ et-Tevbe, 9/95-96.

²⁰⁸ el-Buhârî, “Meğâzî” 79; Müslim, “Tevbe”, 53.

²⁰⁹ Kök, a.g.m, s.52.

V. Dünyalık elde etmek ve menfaatler sağlamak.

VI. Bîtarafılık antlaşması yapmak.

Ve daha buna benzer birçok gayelerle İslâm Devletinin başşehri Medine'ye gelen diplomatların bir kaç küçük hadise dışında Hz. Peygamber'den gördükleri muamele, hep müsamahakâr, iltifat edici, değer verici olmuş, Rasûlullah ziyaretçileri ile fevkalade ilgilenmiştir. onun nazik davranışları, kabilelerin meseleleriyle meşgul olması, ismini umumun kabulüne mazhar kılmış, ününün bütün Arap Yarımadası'na yayılmasına ve hüsn-ü kabul görmesine vesile olmuştur.²¹⁰

Medine'ye gelen heyetlerden biri de Benî Kilâb heyetidir. Bu kişileri Kâ'b b. Mâlik, Medine'de kabul etmiş ve kendilerini Hz. Peygamber'le görüştürmüş ve rehberlik yapmıştır.

Peygamberimiz Aleyhisselam Hicretin 9. yılında Muharrem ayında Dahhâk b. Süfyân'ı Benî Kilâb'a göndermişti. Dahhâk b. Süfyân, Benî Kilâb'ın içinde dolaşarak kendilerini Allah'a ve Resûlüne iman ve itaate davet etmiş, Allah'ın Kitabını ve Resûlünün sünnetini anlatıp kendilerinin onlara bağlanmalarını sağlamış, zenginlerinden zekatlarını toplayıp fakirlerine dağıtmıştı .

Hicretin 9. yılında Dahhâk b. Süfyân'dan sonra Medine'ye Benî Kilâb'dan onüç kişilik bir heyet geldi. Kendileri Remle binti Hâris'in konağına indirilip ağırlandılar. Heyet içinde şair Lebîd b. Rebîa ile Cebbâr b. Selmâ da bulunuyordu. Ensardan şair Kâ'b b. Mâlik ile Cebbar b. Selmâ arasında dostluk vardı. Kâ'b b. Mâlik, onların geldiklerini işitince yanlarına vardı, kendilerine: "Sefâ geldiniz!" dedi. Cebbâr'a hediye verdi ve ikramda bulundu.

Benî Kilâb heyeti, Kâ'b b. Mâlik'le birlikte Kâ'b'ın rehberliğinde Peygamberimizin huzuruna girdiler ve Allah'ın selamı ile selam verdiler. Daha sonra Dahhâk'ın kendilerini Allah'a iman etmeye çağırdığını ve kendilerinin de Allah'a ve Peygamber'ine iman ettiklerini, zekat vermeyi kabul ettiklerini Hz. Peygamber'e anlattılar.²¹¹

²¹⁰ Önkâl, Dâvet Metodu, s. 135-136.

²¹¹ İbn kesîr, el-Bidâye, V/95.

7. Hz. Ebûbekir Dönemindeki Faaliyetleri

Kaynaklar, Rasûlullah (as)’ın vefatından sonra Sakîfe Toplantısına katılmasından başka Kâ’b’in çokça hatırasını zikretmez. O, hilafet tartışmalarında Sakîfe Toplantısında bulunanlar arasındaydı.

Rasûlullah (as)’ın vefatı Müslüman gönüllerde büyük bir üzüntüye sebep oldu. Fakat zaman kaybedilmeden bir devlet başkanı seçmek gerekiyordu. Bu gayeyle muhacir ve ensarın önde gelenleri Benî Saîde Sakîfesi’nde bir araya geldiler. Sonunda Ebûbekir es-Sıddîk’a biat edildi ve o, halife seçilmiş oldu. Kâ’b b. Mâlik de Müslümanların birliğini temsil eden bu büyük tarihi toplantıya katılan ensardan birisidir. Ebû Züeyb el-Hüzelî, Nebî (as)’ın vefatını anlatırken şöyle der: “Mescide gittim ve mescid boştu. Hemen Rasûlullah’ın evine gittim ama kapı kapalıydı ve ev ahalisinden kimse yoktu. “İnsanlar nerede?” dedim. Denildi ki Benî Saîde Sakîfe’sinde. Ben Sakîfe’ye gittim. Orada Ebûbekir’i, Ömer’i, Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ı ve Kureyş’ten bir topluluğu gördüm. Ensâr arasından da Sa’d b. Ubâde, şairlerinden Hassân b. Sâbit ve Kâ’b b. Mâlik vardı.”²¹²

Kâ’b, Benî Sakîfe’de bulunmasına rağmen kaynaklarda ayrıntı ifade eden bir bilgiye rastlayamıyoruz. Sakîfe toplantısındaki rolü hakkında bir bilgi mevcut değildir.

Sanki o, Rasûlullah (as)’ın vefatıyla dünyaya küsmüş, kendi kabuğuna çekilmiş, gözlerden uzak bir hayat yaşamıştır. İslam’ın doğup gelişmesiyle ve Mekke’nin fethiyle İnsanlar fevc fevc bu dine girmişler ve şiirin ateşi zayıflamaya yüz tutmuştur. Sanki şair sahabîmiz Kâ’b, Rasûl (as) döneminde şiir söyleme görevini tamamlamıştır. Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde ön planda olmamıştır. Bu iki dönemde Kâ’b b. Mâlik, Medine’de kalarak müşâvere heyetinde bulunmuştur. Hz. Osman döneminde de bu durum devam etmiştir.²¹³

Tarihçiler, Kâ’b b. Mâlik’i Sakîfe’deki seçimden sonra Hz. Osman’ın hilafetine kadar zikretmezler.

²¹² el-Hâşimî, a.g.e. s.93.

²¹³ Ülkü, a.g.e. s.518.

8. Hz. Osman Dönemindeki Faaliyetleri

Hz. Osman göreve gelince Kâ'b'ın isminin tekrar ön plana çıktığını görüyoruz. Kendisi Osman'ın yanında yer aldı. Onun yardımcılarında ve sevenlerindendi. İnsanları Halife'ye destek olmaya teşvik ediyordu.²¹⁴ Hz. Osman, onu Müzeyne kabilesinin sadakalarını toplama görevine getirdi.²¹⁵

Kâ'b, Hz. Osman aleyhine yakılan fitne ateşinin ortaya çıktığında da Hz. Osman'ın yanında yer aldı. Mısırlılardan beş yüz kadar kişi Medine'ye Umre yapma görüntüsü içinde yöneldikleri zaman, Halife Hz. Osman, onların fitne niyetiyle geldiklerini biliyordu. Hz. Osman, Hz. Ali'den yardım istemeyi düşündü. Bu amaçla Ali'nin evine geldi ve ondan fitnecilere gitmesini ve onları geri dönmeye ikna etmesini istedi. Ali, yanında ensardan ve muhacirûndan oluşan 30 kişilik bir toplulukla harekete geçti. O topluluğun içinde Kâ'b b. Mâlik de vardı.²¹⁶ Topluluk Mısırlılarla konuştu ve onları Mısır'a dönmeye ikna etti. Bundan sonra bir takım olaylar gelişti ve Mısırlılar tekrar Medine'ye döndü. Onlarla birlikte Osman'ın hilafetini desteklemeyenler de birleşti ve Osman'ın evini muhasara altına aldılar. Rivayetler, Kâ'b b. Mâlik'in Sahabe'den ve onların çocuklarından oluşan evde, Osman'ı isyancılara karşı koruyan topluluğun arasında olduğunda birleşir. Kâ'b, silahını Osman'ı savunanların safında kullandı.²¹⁷

Kâ'b, bu muhasara günlerinde ensarı, Osman'a yardım etmeye teşvik etti ve dedi ki "Ey Ensar topluluğu! Allah'a iki kez yardım edin."²¹⁸ Ensarın bir kısmı bu çağrıya olumlu yanıt verip yardım etmek için öne çıkarken bir kısmı da yerinde çakıldı kaldı, çağrıya icabet etmedi.

Bu zor günde Yezîd b. Sâbit, Osman'ın yanına girdi ve dedi ki; "İşte ensar burada, kapıdadır. Dilersen biz iki kez Allah'ın yardımcısıyız." Osman dedi ki; "Buna ihtiyaç yok, bu işten vazgeçin"²¹⁹

Kâ'b b. Mâlik, bu gayret ve çağrıyla yetinmedi. Kâ'b, giderek kötüleşen durumun Halife'nin öldürülmesine kadar gideceğini zannetmiyordu. Çünkü Osman'ın evi civarında ensar ve muhacirûndan 700 kadar kişi vardı. Bunlar Osman'ı

²¹⁴ el-İsfehânî, a.g.e. XVI/241; ez-Zirikli, a.g.e. V/228; Kehhâle, a.g.e. II/669.

²¹⁵ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.68.

²¹⁶ İbnü'l-Esir, el-Kâmil, III/169.

²¹⁷ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.68-69;

²¹⁸ İbn Abdilber, a.g.e. III/383.

²¹⁹ İbn Şebbe en-Nemîrî, Ebî Zeyd Ömer, Târîhu'l-Medineti'l-Münevver, Beyrut, 1996, II/231.

savunuyor ve koruyorlardı. Ancak Hz. Osman, Müslüman kanı akıtılmasına karşıydı ve bu amaç uğruna kendi hayatını ortaya koymaktan çekinmiyordu. Evinde ve etrafında olanlara şöyle seslendi: “Yemin ederim ki beni işiten ve bana itaat eden herkes elini bu işten çeksin, silahını bıraksın ve evine gitsin.” Ve böylece insanlar silahlarını bıraktılar.²²⁰

Âsiler, Hz. Osman’ın evini muhasara ettiler. Ve sonunda birkaç kişi eve girerek, Osman’ı devlet başkanı olmasına, yaşına ve okuduğu Kur’an’a hürmet etmeksizin onu şehid ettiler. Halife şehid edildiğinde, isyancılar şehirde öyle bir korku havası oluşturdular ki Mescid-i Nebî’de cemaatle namaz kılmayı bile yasakladılar. Cenaze üç gün kaldırılamamış, üç günün sonunda isyancılar, cenaze için gelenleri taşlamak için yollara durmuşlardı.²²¹ Âsiler, Şehid Halife Osman’ı Bakî mezarlığına defnetmekten kaçındılar. Onların içindeki kin, onu Yahudilerin mezarlığına gömme fikrini ortaya atacak kadar büyüktü. Hz. Ali, Hasan, Talha b. Ubeydullah, Zeyd b. Sâbit, Kâ’b b. Mâlik, Zübeyr b. el-Avvâm, Mervan b. el-Hakem ve Osman taraftarlarından küçük bir gruptan başka hiç kimse onun cenazesine katılmaya cesaret edemedi. İnsanlar, onu gündüz vakti defnetmekten korktular. Müslümanlar akşam ile yatsı arası defin işini yaptılar.²²² Cenaze namazını da bir rivayete göre Cübeyr b. Mut’im, diğer bir rivayete göre de Hakîm b. Hizâm kıldırıldı. Kâ’b da cenazede hazır bulundu.²²³

Hz. Osman’ın halifeliği döneminde o, Hassân ve Zeyd b. Sâbit ile birlikte, halifeye hücum eden düşmanlara karşı şiddetle cephe almıştır. Osman’ın şehadetinden sonra da onun hakkında uzun mersiyeler yazdı.²²⁴

Hz. Osman şehit edilince (35/656) Kâ’b’ın bir takım sebeplerle Hz. Ali’nin yanında yer almadığı görülür.²²⁵

Kâ’b, Hz. Osman’ın şehadetine çok üzüldü. Onun ardından mersiyeler söyledi.²²⁶ Şu beyitler Kâ’b b. Mâlik’in üzüntüsünü ve durumunu izah etmektedir.

‘ ‘(Osman) evinde bulunanlara savaşmayın,

²²⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye VII/181.

²²¹ İbnü’l-Esîr, el-Kâmil, III/187-188; Sahih-i Buhârî, Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yay, Konya, 2004, s.451.

²²² İbn Kesîr, el-Bidâye, VII/204; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, II/221.

²²³ İbnü’l-Esîr, el-Kâmil, III/187-188.

²²⁴ Fr. Buhl, “Kâ’b b. Mâlik”, İA, VI/5; Watt, “Kâ’b b. Mâlik” The Encyclopaedia of Islam, IV/316; Kandemir, “Kâ’b b. Mâlik” DİA, XXIV/5.

²²⁵ Kök, a.g.m. s.141.

²²⁶ el-İsfehânî, a.g.e. XVI/242-243.

*Savaşmayan her bir kişiyi Allah affetsin, dedi...*²²⁷

Onun mersiyesinde; kalp acısı, göz yaşı, Osman'ı savunmayanlara, yardım etmeyip oturup kalanlara kınama ve azarlama vardır. Kâ'b b. Mâlik, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra Mescid-i Rasûl'deki ensarın meclisine girmiş ve uzunca bir şiir inşad etmiştir. Bu şiir üzerine Mescid'de bulunanlar ağlamaya başladılar ve Allah'tan bağışlanmalarını dilediler.²²⁸

Kâ'b b. Mâlik, Hz. Osman döneminde de müşavere heyetinde bulunmuştur.²²⁹

Kâ'b, Osman'ın öldürülmesi üzerine meydana gelen savaflara iştirak etmedi. O, fitneden uzak kalmayı tercih etti. Ali ile Muaviye'nin savaşından uzak durdu.

Kâ'b b. Mâlik'in torunu Abdullah (Abdurrahmanın oğlu) muhasara gününde Osman'la birlikte şehid edildi.²³⁰

9. Hz. Ali Dönemindeki Faaliyetleri

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra hiç kimse yönetime talip olmak istemedi. Bir süre sonra Hz. Ali'ye biat edildi ve halife Hz. Ali oldu. Fakat bir kısım sahabî, halifeye biatı ya geciktirdi ya da biat etmedi. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Mesleme b. Mahled, Ebû Said el-Hudrî, Muhammed b. Mesleme, Nû'man b. Beşîr, Zeyd b. Sâbit, Râfî' b. Hadîc, Kâ'b b. Ucre gibi önde gelen zevât Hz. Ali'ye biat etmemişti.²³¹ Talha ile Zübeyr ise ona zorla biat etmişlerdi.²³² Kâ'b, ensardan Ali'ye biat etmeyi geciktirenlerle birlikte biatı geciktirdi. Taberî, bunların "Osman taraftarları" olduğunu söyler.²³³ Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Kâ'b ile ilgili bir hatıra rastlamıyoruz. Kâ'b, Muâviye ile Ali arasındaki mücadeleye taraf olmamış, fitneden uzak durmuştur.²³⁴ Ziriklî, Kâ'b'ın Halife Hz. Ali'ye destek çıkmadığını ve savaflara da iştirak etmediğini söyler.²³⁵

²²⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye, VII/209.

²²⁸ el-Hâşimî, a.g.e. s. 96-98.

²²⁹ Ülkü, a.g.e. s.518.

²³⁰ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.70.

²³¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/196; el-Vekîl, Muhammed es-Seyyid, Cevletün Tarihiyyetün fî Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn, Medine, 1995, s.442.

²³² Şiblî, Mevlana, Asrı Saadet, terceme: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1973, V/78.

²³³ Taberî, a.g.e. V/206-207.

²³⁴ İbn Hacer, el-İsâbe, V/457.

²³⁵ ez-Ziriklî, a.g.e. V/228.

Zayıf bir rivayette, Kâ'b'ın Hassân b. Sâbit ve Nûman b. Beşîr ile Hz. Ali'nin huzuruna gidip Hz. Osman hakkında tartıştıkları ve oradan ayrılıp Muâviye'nin yanına uğradıkları kaydedilmektedir.²³⁶

Şöyle bir olay da rivayet edilmektedir: Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Nû'man b. Beşîr ki bunlar Osman taraftarlarıdır. Onlar Benî Hâşim'e karşılık Benî Ümeyye'yi tercih ettiler ve dediler ki: "Şam, Medine'den hayırlıdır." Onlar, Ali'nin yanına geldiler. Ali ile Kâ'b arasında bir münâzara geçti. Sonra Kâ'b, Osman hakkında bir mersiye söyledi. Münâzara onların huzurdan kovulmasıyla sonuçlandı. Sonra onlar Muviye'ye geldiler. Muâviye onlara ikramda bulundu ve bolbol hediye verdi. İbn Hacer, bu rivayetin senedinde zayıflık ve inkıta' olduğunu söyler. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Nû'man b. Beşîr'in Ali'ye gittiklerini Osman hakkında münâzara ettiklerini, Kâ'b b. Mâlik'in Osman hakkında mersiye özelliği taşıyan bir şiir söylediğini ve sonra da Ali'nin yanından çıktıklarını, Muaviye'ye gittiklerini ve Muaviye'nin onlara ikramda bulunduğunu ifade eder.²³⁷ Hatta Ebu'l-Ferec yukarıdaki bu bilgilere ilave olarak Muâviye'nin Kâ'b ve Hassân'a 1000'er dinar hediye verdiğini ifade etmek sûretiyle hediyenin ne olduğunu da söyler.²³⁸

Gerçek şu ki; Kâ'b diğer sahabeden olan önde gelenler gibi Ali'ye biat etmekte gecikmiştir. Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd, Muğîre b. Şu'be, Abdullah b. Selâm, Kudâme b. Maz'ûn, Ebû Saîd el-Hudrî, Nûman b. Beşîr, Hassân b. Sâbit, Mesleme b. Mahled ve bir kısım sahabe gibi. Bu gecikme işin önemine binaen isabetli karar verebilmek içindi. Bir de insanlar, Osman'ın öldürülmesi anında farklı şehirlerde idiler. Ali'ye biat olayına şahid olmadılar. Şahit olanlardan kimi biat etti, kimi de geri durdu. Ta ki insanlar toplandılar ve bir imam üzerinde ittifak ettiler.

Kâ'b b. Mâlik'in Hz. Ali'ye biat etmekten geri kaldığını söylemek pek tutarlı görünmemektedir. Çünkü Kâ'b, Ali ile birlikte Osman'a karşı yürütülen fitne hareketini engellemeye çalışan grubun içinde yer almış, Ali'ye yardım etmiştir. Kâ'b'ın Ali'ye biat etmeme ihtimali kaynakların bize nakletmediği bir takım olayların yaşanması halinde mümkün olabilecek bir şeydir.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh adlı eserinde Hz. Ali'ye biat etmeyenler hakkında bir takım iddialar ortaya atar. Kâ'b b. Mâlik için de Osman döneminde

²³⁶ İbn Hacer, el-İsâbe, V/458.

²³⁷ el-Hâşimî, a.g.e. s. 99.

²³⁸ el-İsfahânî, a.g.e. XVI/248.

Müzeyne kabilesinin zekatlarını toplamakla görevli olduğunu, fakat Kâ'b'ın toplanan zekatları zimmetine geçirdiğini rivayet eder.²³⁹

Kâ'b'ın Müzeyne kabilesinin zekatlarını toplamakla görevli olması doğrudur. Fakat böylesi delili olmayan bir suç isnadı, Hz. Peygamber'in yanında uzun yıllar yer almış, Peygamber Şairi sıfatını kazanmış ve doğruluk kahramanı olarak Allah tarafından affedilen bir sahabî için söylenmesi mümkün olmayan bir ifadedir. Böyle bir suçun işlendiğini kabul etsek bile Kâ'b'ın bu suçtan dolayı yargılandığına ya da cezalandırıldığına dair bir bilgiye rastlamıyoruz. Aynı şekilde şair Hassân b. Sâbit için de ağır ithamlar söz konusudur. Böylesi rivayetlerin kabulü mümkün değildir.

10. Kâ'b b. Mâlik'in Vefatı

Kâ'b b. Mâlik hayatı boyunca İslâm'a ve Müslümanlara diliyle ve kılıcıyla hizmet etti. Uzun ve bereketli bir hayat yaşadı. O, hayatının sonlarına doğru meydana gelen birçok olaya iştirak etmedi. Çok sevdiği Hz. Osman'ın vefatı üzerine meydana gelen karışıklıklara hiç girmede. Fitneden uzak kalmayı tercih etti.

Onun vefat senesinde ihtilaf edilmiştir. Vâkıdî'nin de içinde bulunduğu birçok müellif onun hicrî 50/670 senesinde vefat ettiğini söyler. 40, 51 ve 53 tarihlerini de söyleyenler vardır. Ancak en tutarlı olanı, hicrî 50 tarihidir.²⁴⁰

Kâ'b b. Mâlik, genel itibariyle Medine'de ikamet etti. Oğlu Abdullah'ın rivayet ettiği Cuma namazı kıssasının ortaya çıkardığı gibi son dönemlerinde de Medine'de bulunmuştur. Muaviye döneminde de gözlerini kaybetmiştir.²⁴¹ Oğlu Abdullah, babasının yardımcısı olmuştur. Onun Şam'da vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. Fakat bunun bir delili yoktur. Tarihçiler onun 77 yıl yaşadığında hemfikirdirler.²⁴²

Anlatılanlar da görüldüğü gibi Kâ'b, Medine'de ilk Müslümanlardandır. İkinci Akabe Biati'na katılması ve Tebûk'ten geri kalması onu ön plana çıkarmıştır. Medine'de Rasûlullah'ın kendisine verdiği birçok görevi yapmış, kılıcıyla ve diliyle hep İslâm'a hizmet etmiştir. Hz. Nebî'nin vefatından sonra gözlerden uzak bir hayat yaşamış, Hz. Osman'ın halife olmasıyla tekrar aktif bir yaşayış sergilemiştir.

²³⁹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/196.

²⁴⁰ er-Râzî, a.g.e. VII/161; ez-Zehebî, Târîh, IV/20; es-Safedî, a.g.e. XXIV/257; Kehhâle, a.g.e. II/669; ez-Ziriklî, a.g.e. V/228.

²⁴¹ er-Râzî, a.g.e. VII/161; İbn Abdilber, a.g.e. III/382; Kehhâle, a.g.e. II/669.

²⁴² er-Râzî, a.g.e. VII/161; es-Safedî, a.g.e. XXIV/257; Kehhâle, a.g.e. II/669; ez-Ziriklî, a.g.e. V/228.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂ'B B. MÂLİK'İN ŞAİRLİĞİ, KİŞİLİĞİ İLE İSLAM TARİH VE KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

A. KÂ'B B. MÂLİK'İN ŞAİRLİĞİ

1. Cahiliyyede Şiir ve Şair

Şiir; duygu, düşünce ve hayalleri dile getiren kafiyeli, serbest ve manzum bir edebî türdür. İhtivâ ettiği hikmet ve marifetle ahlakın güzelleştirilmesine hizmet ettiği kadar, insanın ruhunu, fazilet hislerini ve ahlakını bozmada da o kadar etkilidir.

Yazının ve yazılı belgelerin asgari seviyede olduğu Arap toplumunda iletişim sözlü hitabete dayanan bir yapıya sahipti.

Kabile yaşantısının hüküm sürdüğü eski Arap toplumu üzerinde şiir, bugünün insanının hayal gücünü zorlayan bir etkiye sahipti. Şair, kabilesinin diğer kabilelerle müzakerelerinde bulunan ve bu görüşmelerde kabilesini ve içinde yetiştiği çevreyi temsil eden mühim bir şahsiyetti. Büyük şairler yetiştirmiş olmak kabileler için gurur, buna karşılık şairi olmamak hem bahtsızlık hem de bir utanç vesilesiydi.²⁴³

Cahiliyyede, cin ve şeytan inancı yaygın ve akıllara hakimdi. Halk, toplumun bir nevi aydınları kabul ettiği şairlerle cinler arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu inanıyordu. Şairlerin şiirlerinin cahiliye toplumunda en etkili silah sayılmasının temelinde bu inanç yatmaktadır.²⁴⁴

2. İslâm'ın Şiire Bakışı

İslâm; hayata, dine ve onun değerlerine, nezih sanata hizmet etmeyi gaye edinen sanatı tasvib etmiştir. İslâm'ın benimsediği sanat, sadece akideden, va'z ve irşaddan bahseden sanat değildir. Hatta İslâm'ın genel tasavvuru içinde olduğu ve meşrû sınırları aşmadığı sürece İslâm'dan ve onun muhtevasından bahsetmesi de şart

²⁴³ Özdemir, Abdurrahman, Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı, İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi (İSTEM), yıl: 2, sayı: 4, Konya, 2004, s.201.

²⁴⁴ Sarmış, İbrahim, "İslâm'ın Şiire Bakışı" Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:3, Konya, 1990, s.136.

değildir. Şiirde bu sanatın şekillerinden biridir. O da bu ölçü ve umumi kaideye bağlıdır. Bu çerçevede olduğu müddetçe İslâm onu teşvik eder. Şiir ve şairle ilgili âyetlere ve hadislere bu genel çerçeve ve kaide ışığında bakmamız lazımdır.²⁴⁵

Kur'an'a baktığımızda ‘şair’ kelimesinin dört ayette birer defa zikredildiğini, ‘şiir’ kelimesinin de bir ayette geçtiğini görüyoruz. Çoğul sıygasıyla ‘şairler’ şeklinde gelen ve doğrudan şairlerden bahseden de bir ayet olduğunu görüyoruz. İslâm’ın şiir ve şair konusundaki tavrına dair tartışmaların sebebini de bu son ayet oluşturmaktadır. Böylece Kur’ân’da şiir ve şairden bahseden altı ayet olduğu görülmektedir. Şair lafzının geçtiği ayetler de ya Hz. Peygamber hakkında müşriklerin ‘şairdir’²⁴⁶ dediklerine işaret edildiğini veya Rasûlullah’ın şair olmaktan tenzih edildiğini²⁴⁷ görüyoruz. Kur’ân’da şiir konusunda husûsî bir tavrın mevcut olduğu sadece bir yer vardır.²⁴⁸ Bu ayetlerde Allah (cc), Peygamber’i müşriklerin yakıştırdıkları şairlik sıfatından tenzih etmekte ve Kur’an’ın şiir olmadığını belirtmektedir.

Müşrikler, vahye çok şaşırmışlar ve bu şaşkınlıkları onları, Kur’ân’ı cahiliyede etkili kelimelerden oluşan şiir ve kâhinlerin secili sözleriyle tavsif etmelerine sebep olmuştur. Bunun için Peygamber’e bazen şair, bazen kâhin demişlerdir.

Kur’ân’ın şairleri yeren ayetinde ‘Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyar’²⁴⁹ denilmektedir. Burada kastedilen şairlerin kimler olduğu meselesi ortaya çıkmaktadır. Ayette kastedilenler, Rasûlü hicveden, ona ve ashâbına zarar vermeye çalışan şairlerdir. Mü’min şairler bunun dışındadır. Kur’ân, putperestlik döneminin İslâm ilkeleriyle ters düşen şiirini yerer. Sahih hadis kaynaklarında yer alan birçok hadiste de iyi maksatla söylenen şiir, kötü amaçlı şiirden istisna edilmiştir.²⁵⁰

Bu ayetlerin nüzul sebebinin de müşriklerin şairleri olan Abdullah b. Ez-Zibâ’râ, Amr b. el-Âs ile onlara eşlik eden Dırâr b. el-Hattâb, Ebû Uzzâ el-Cumahî, Hübeyre b. Ebî Vehb el-Kureşî ve Ümeyye b. Ebi’s-Salt gibi İslâm’a ve Peygamber’e cephe alan şairler olduğu söylenir.²⁵¹ Kur’an, ‘Ancak iman edip iyi

²⁴⁵ Sarmış, a.g.m, s.133-135.

²⁴⁶ el-Enbiyâ, 21/5; es-Sâffât, 27/36; et-Tûr, 52/30.

²⁴⁷ el-Hâkka, 69/41; el-Yâsîn, 36/69.

²⁴⁸ eş-Şuarâ, 26/224-227.

²⁴⁹ eş-Şuarâ, 26/224.

²⁵⁰ Kur’an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, Şuarâ Sûresi, Hazırlayanlar: Komisyon, Ankara, 2004, IV/181.

²⁵¹ Sarmış, a.g.m, s.146-147; Özdemir, a.g.m, s.205.

işler yapanlar''²⁵² diyerek istisna ettiği şairlerinde İslâm'ı ve Peygamber'i savunan şairler olduğu kaydedilir. Mekke'de Müslüman olan şairler ile Medine'deki Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Kâb b. Mâlik başta olmak üzere diğer Müslüman şairler bunun içindedir.

İslâm, nezih şiire karşı çıkmaz. Bunun bir çok örneğini görmek mümkündür. Ebû Süfyân'ın durumu buna en iyi örneklerden biridir. O, Müslüman olmadan önce Rasûlullah'ı ve Müslümanları acımasızca hicvediyordu. Müslüman şairler de ona karşılık veriyorlardı ve Ebû Süfyân'ın şiiri zemmediliyordu. Ama o Müslüman olduktan sonra şiirini Müslümanların lehine kullandı. Artık onun şiiri kınanmaktan uzak oldu.²⁵³

Hz.Peygamber (as), cahiliye şiirinden de güzel, ahlaklı ve faziletli şiirleri dinlemiş, onları da tasvib ederek övmüştür. Meselâ cahiliyede cengaverliğiyle meşhur Muallakât şairlerinden Antera el-Absî'nin şiirlerini beğenirdi.²⁵⁴ Hz. Peygamber'in şiiri kötöleyen ve ondan sakındıran sözleri çok azdır ama şiiri teşvik eden sözleri oldukça çoktur. Sakındırdığı şiir çeşidi de yukarıda açıklandığı gibi kişi haklarını ihlal ve benzeri konuları içeren, ahlakla bağdaşmayan şiirlerdir.

Hz. Peygamber tarafından kurulan yeni devlet, böylesine önemli bir güçten, yani şiirden ve şairden uzak kalamazdı. Nitekim Hz. Peygamber, kendisine sözlü saldırılarda bulunanlara karşı bir antipropaganda gücünün zaruretime inanmış ve cemiyetin şairlerinden yardım istemiştir.

Allah Rasûlü (as), belli bir konuyu işleyen, özel konuları ele alan, davete zarar verecek, müslümanları hicvedecek şiirleri yasakladı. Asabiyeden, övünmeden, kişilere zarar verici hicivlerden yüz çevirmesi de tabîdir. Yine şahsi üstünlükleri ve hayasızlığı ön plana çıkaran, rezillikler içeren şiirleri de yasaklar. Bunlara ilave olarak, Rasûl (as)'ın şiiri onayladığını söyleyebiliriz. Şairlerden şiirleriyle Kureys'e cevap vermelerini ve kılıçlarıyla onlara karşı zafer kazandıkları gibi sözleriyle de zafer kazanmalarını da istemiştir. Rasûlullah "Silahlarıyla Allah Rasûlüne yardım edenleri dilleriyle yardımdan alıkoyan nedir? diye ensara seslendi. Bu çağrıya

²⁵² eş-Şuarâ, 26/227.

²⁵³ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, İstanbul, 1986, III/354.

²⁵⁴ Sarıms, a.g.m. s.156.

Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha cevap verdi. Rasûlullah (as), davetine bu şekilde icabette bulunulmasına memnun oldu.²⁵⁵

Kâ'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit ve Abdullah b. Revâhâ müşriklere karşı şiirle etkili bir mücadele vermişler, müşrikleri susturma hedefine ulaşmışlardır. Bu alandaki zaferi Müslümanlar adına elde etmişlerdir. Hassân, Kureyş'in soyu ile ilgili pürüzlü noktalar üzerinde duruyor, bu sebeple onları ayıplıyor; Abdullah, onların inançsızlıkları üzerinde duruyor, Kâ'b ise, onları yapılacak savaşlarla korkutuyor, kendilerine olan güven duygusunu sarsıyordu.

Hz. Peygamber'in şairlikten tenzih edilmesi gerekiyordu. Çünkü o dönemin şairlerinin cinlerle ve şeytanlarla irtibat halinde oldukları düşünülüyordu. Yine bir kısım şairlerin ahlaksızlıkta marka isim haline gelmeleri, içki ve kumar düşkünlükleri, şiiri kötülüğü körükleyen bir vasıta olarak kullanmaları, kendileri için geçim vasıtası yapmaları ve kabile reislerine dil dökerek bağışlar alma aracı edinmeleri Peygamber'e şair denmesine engel yeterli sebeplerdi.

Hz. Peygamber'in şiire olan olumsuz tavrı şu rivayette kendini göstermektedir; "Birinizin karnının irinle dolması şiirle dolmasından onun için daha hayırlıdır."²⁵⁶ Hz. Aişe, bu hadisi rivayet eden Ebû Hüreyre'nin bunu tam olarak hıfzetmediğini belirtir ve şunu söyler. "Birinizin karnının irin ve kanla dolması beni hicveden şiirle dolmasından onun için daha hayırlıdır." Hz. Peygamber'in şiiri tasvib ettiğini ve kelam çeşitlerinden biri olup iyisi ve kötüsü bulunduğunu ifade eden rivayetleri de vardır. "Şüphesiz mü'min kılıcı ve diliyle cihad eder. Muhammed'in nefsinin elinde tutan Allah'a yemin ederim ki onlara sanki oklar atıyorsunuz."²⁵⁷ "Şüphesiz şiirin bir kısmında hikmet vardır."²⁵⁸ hadisleri bunlardan biridir.

Hz. Peygamber takriri sünnetin bir nev'i olarak şairlerden şiirler dinlemiş, şairlere iltifat etmiş, şiirlerini takdir ederek ikramlarda bulunmuştur. Mescidde güzel şiirler okumalarına müsaade etmiştir.²⁵⁹

Yaşanan şu olay, Hz. Peygamber'in, şiire müsamaha gösterdiğini net bir şekilde ortaya koyar. Birgün Hz. Ömer mescide girdi ve Hassân b. Sâbit'in şiir okuduğunu gördü. Ömer mescidde şiir okunmasını yadırgadı. Hassân ona "Senden

²⁵⁵ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.24-25.

²⁵⁶ el-Buhârî, "Edeb", 92; Müslim, "Şiir", 7.

²⁵⁷ İbn Abdilber, a.g.e, III/382.

²⁵⁸ el-Buhârî, "Edeb", 90; İbn Mâce, "Edeb", 41; et-Tirmizî, "Edeb" 69.

²⁵⁹ Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 151-155; el-Buhârî, "Salât", 68.

daha hayırlı olan (Rasûlullah) burada iken şiir okudum’’ dedi. Bunun üzerine Ömer orada bulunan Ebû Hüreyre’ye sordu: ‘‘Allah için söyle, Rasûlullah’ın ona ‘‘Benim yerime cevap ver, Allah’ım, onu Rûhu’l-kudûs ile teyid et’’ dediğini duydun mu? Ebû Hüreyre ‘‘Evet’’ dedi.²⁶⁰

Rasûlullah’ın şairleri, gerek Mekke’de ki gerekse Mekke dışındaki müşrikleri şiirleriyle hicvediyorlar, daveti müjdeliyorlardı. Medine’de üç kişi öne çıkıyordu ki bunlar davetin ilk Müslüman şairleridir. Bunlar Hassân b. Sâbit, Kâ’b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha. Sonra Müslüman olan şairler çoğaldı. Ne zaman ki davet etrafa yayıldı, bâdiye (çöl) şairleri, Allah’ın dinine girdiler. Müslüman şairlerden Bürde sahibi Kâ’b b. Züheyr, Abbas b. Mirdâs, Cübeyr b. Züheyr, en-Nâbiğa ve daha birçoğu bunlardandır.²⁶¹

3. Kâ’b b. Mâlik ve Şiir

Kâ’b b. Mâlik, İslâm döneminde olduğu gibi cahiliye döneminde de meşhur bir şairdi. Müslüman olmasından sonra şiir melekesinin gelişmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Allah’a ve Rasûl’üne olan sağlam îmânı, Nebî (as)’ın sohbetinde bulunması, onun gazvelerinde ve seferlerinde yer alması yeteneklerini, hissiyatını zirveye çıkardı. Müşriklerin Nebî (as)’a karşı koymalarındaki düşmanlıktaki şiddetini ve davetini geçersiz kılmaya çalışmalarını görünce Hakk’ın zaferi için mücadeleye atıldı. Zarif, kuvvetli, etkili söz ve şiir yoluyla onların ortaya koyduğu nefrete ve kinlerine karşılık verdi. O, şiirin gücünden faydalanıyordu. İnsanlar onu daha çok şiir yönüyle tanıyordu. Öyle ki Nebî (as) ile Mekke’de ilk kez karşılaştığında ‘‘Şair olan Kâ’b mı?’’ sorusuna muhatab oldu.

O dönemde şiir, yerine göre kılıçtan etkili oluyordu. Kâ’b’ın ve diğer şairlerin söyledikleri hicviyeler, anında ezberleniyor, ağızdan ağıza dolaşarak yerini buluyor ve müşrikler üzerinde bomba etkisi yapıyordu. Onun Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere birçok savaş ve olayla ilgili şiirleri vardır. Savaşın vasıflarını ve hamaset duygularını şiirlerinde işler.²⁶²

O, Medinelilerin olduğu kadar Arabistan’ın da ileri gelen şairlerindendi. O, Medine’nin 5 büyük şairinden biri kabul edilir. İbn Sellâm, onu Arap şehirlerinin en

²⁶⁰ Müslim, ‘‘Fedâilü’s-Sahâbe’’, 151.

²⁶¹ el-Cübûrî, a.g.m, s.223.

²⁶² Affî, a.g.m, s.297.

büyük şairlerinden olarak nitelendirir. Ve ona “‘Usta Şair” der.²⁶³ Onun şiirleri; terkiplerin ve lafızların kolaylığıyla dikkat çeker.

Birgün Hz. Peygamber, Kâ'b'ın kapısının önünde durunca, durumu fark eden Kâ'b, hemen huzura çıkar. Hz. Peygamber ona “‘Şiir inşad et” buyurur; O da şiirini okur. Şiir bitince ona yine “‘Oku” der. Bunun üzerine Kâ'b aynı şiiri üç kez tekrar eder. Söz konusu kasidenin yerini bulduğunu belirtmek için Yüce Peygamber (sav), ona dönerek “‘İşte bu, onlara okların saplanmasıdan daha etkilidir.” der.²⁶⁴

O, şiirlerinde Allah yolunda şehadetin şerefi ve savaşlarda çarpışan kavminin melekler tarafından desteklenmesi gibi konuları işliyordu.

Şair ve yiğit insan Kâ'b, içindeki yiğitlik gücüyle şairlik duygusunu birleştirdiğinde sözleriyle kılıcını birbirine denkleştirebilmiş, bu haliyle birçok tarihçi ve edebiyatçının dikkatini üzerine çekmiştir.

Şu olay üzerine de Kâ'b'ın şiir'e olan isteği artmıştır. Kâ'b bir gün Rasûl (as)'a “‘Ey Allah'ın Rasûl'ü şiir hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Rasûl (as): “‘Mü'min kılıcıyla ve diliyle cihad eder”²⁶⁵ buyurdu.

Rasûl (as), Kâ'b'ın şiirini över ve “‘Sen şiir işini iyi yapıyorsun”²⁶⁶ derdi. Ensardan 3 kişi Kureyş'i hicvediyordu ve onlara cevap veriyordu. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha. Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Mâlik; Kureyşlilerin sözlerine yaşanan olaylarla, Eyyâmü'l-Arap'tan²⁶⁷ örneklerle, kahramanlıklarla ve benzeri sözlerle karşılık veriyordu. Onları kusurlarıyla yeriyorlardı. Abdullah b. Revâha ise onları inkarlarıyla (küfürle) yeriordu. Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Mâlik'in sözleri Kureyş'e karşı Abdullah b. Revâha'nın sözlerinden daha sert idi.²⁶⁸

Kâ'b b. Mâlik'in şiir konusunda bir hatırasında şudur; Ahzab günü müşrikler yenilince Rasûl (as) buyurdular ki; “‘Bugünden sonra müşrikler sizi yenemez. Artık siz onları yeneceksiniz. Fakat onlardan eziyet verici sözler işiteceksiniz ve sizi hicvedecekler. Bu saldırılara karşı kim Müslümanların ırzını korur?” Abdullah b. Revâha kalktı ve “‘ben” dedi. “‘Sen güzel şiir söylersin” diyerek onu taltif etti Hz.

²⁶³ el-Cumâhî, a.g.e, s. 104-105

²⁶⁴ Kök, a.g.m, s.131.

²⁶⁵ el-Cübûrî, a.g.m. s.225.

²⁶⁶ el-Cübûrî, a.g.m. s.225.

²⁶⁷ Arapların savaşları ve önemli olayları.

²⁶⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, IV/248.

Peygamber. Sonra Kâ'b kalktı ve "ben savunurum" dedi aynı şekilde. Peygamber (as) ona da "Sen de şiiri güzel söylersin" diyerek onu da taltif etti.²⁶⁹

Kâ'b'ın şiirlerinden günümüze çok az bir kısmı ulaşmış olup cahiliye dönemindeki şiirleri ulaşmamıştır. Halbuki Kâ'b, İslâm'dan önce de meşhurdur ve şairliğiyle tanınıyordu. Rasûlullah (sav)'a kadar şöhreti ulaşmıştı. Yine Ğassân Meliki, ona şöhreti sebebiyle Medine'yi terk etmesi ve kendisini kabul edeceğine dair bir mektup göndermişti.

Kâ'b'ın cahiliye şiiri özellikle yedi beyit dışında tamamı kaybolmuştur.²⁷⁰ Öyle görünüyor ki râvîler Kâ'b'ın cahiliye dönemindeki şiirlerini rivayet etmeye çok önem vermemişlerdir.

4. Kâ'b b. Mâlik'in Şiir Dîvânı

Kâ'b b. Mâlik'in dîvânından sadece kaynaklarımızın aldığı kadarı günümüze ulaşmış, diğer kısmı maalesef ulaşamamıştır. Bugün elimizde Kâ'b b. Mâlik'in şiirlerinden oluşan iki kapak arasında bir kitap bize ulaşmış değildir. Ancak Sâmi Mekkî el-Ânî, 584 beyti divan tertibine getirerek "Dîvânü Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî" ismiyle telif etmiştir. Bu kalanlar, farklı kaynakların kaydettikleridir. El-Ânî, bu çalışmayı Kâ'b'ın dîvânını bulmaktan ümidini kestiği zaman yapmıştır. Kâhire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde master derecesinde bir çalışma yapmış, Bağdat Üniversitesi de yayınlanmasına yardımcı olmuş, Bağdat'ta (1386/1966)'da "Mektebetü'n-Nehzâ tarafından basımı yapılmıştır.

Kâ'b'ın çocukları ki bir kısmı zaten şairdir, babalarının şiirlerinin ravileri olmuşlardır.

Ensar, onun şiirlerini rivayet etmeye önem verdiler. Çünkü bu şiirler, kültürlerinin yeni kuşaklara aktarımıydı. Şiirlerinin başlıca ravileri şunlardır: eş-Şa'bî (103/721), Ebû Amr eş-Şeybânî (206/821), el-Vâkıdî (207/822), Ebû Ubeyde (210/825), Ebû Zeyd el-Ensârî (215/830), İbn Habîb (245/860), İbn Şebbe (262/876) 'dir.

Dîvânı bir araya getiren müellif, Kâ'b'ın şiirlerini de tarih sırasına göre şu kaynaklardan toplamıştır;²⁷¹

²⁶⁹ el-Isfehânî, a.g.e. XVI/246.

²⁷⁰ el-Hâşimî, a.g.e. s.130.

1- Ebû Muhammed, Abdûlmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî (218/833), Sîretu İbn Hişâm. Dîvân'ın câmisi 432 beyiti es-Sîre'den almıştır. Bu tek kaynaktan alınan en büyük miktardır.

2- Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (310/922), Târîhu'l-Ümemi ve'l-Mülûk. 24 beyti buradan rivayet etmiştir.

3- Ebu'l-Ferec el-Isfehânî (356/967), el-Eğânî. Ondan 38 beyit almıştır.

4- Fethu'd-dîn Ebi'l-Feth, Muhammed b. Muhammed el-Endelûsî (İbn Seyyidinnâs diye mâruftur)(734/1334), Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Siyer. 32 beyit buradan almıştır.

5- Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Bekr el-Eş'arî el-Mâlikî (741/1341), et-Temhîd ve'l-Beyân fî Makteli's-Şehîd'i Osmân. Kâ'b'dan 62 beyit almıştır. Hepsi de Osman b. Affân'a mersiye niteliğindedir.

6- İsmail b. Ömer b. Kesîr (774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye. Kâ'b'dan 316 beyit aktarmıştır. O da çoğunu İbn Hişâm'dan almıştır.

7- eş-Şeyh Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî (1093/1682), Hızânetü'l-Edeb. Kâ'b'ın 50 beytini rivayet etmiştir.

8- Abdûlmelik b. Huseyn el-Mekkî (1111/1699), Simtu'n-Nücûmi'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâlî ve't-Tevâlî. Kâ'b'ın 181 beytini almıştır. Çoğunluğunu İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinden almıştır.

9-Diğer Kaynaklar: Bu kaynaklardaki alıntı beyitler sayılan kaynaklardakinden daha azdır. Bunlar; Tabâkât-ı Fuhûli's-Şuarâ (İbn Sellâm, 231/846), Sihâh (el-Cevherî, 400/1009), Mûcemü'l-Buldân (Yakut el-Hamevî, 626/1229), Lisânu'l-Arab (İbn Manzûr, 711/1311), Mû'cem Meste'cem (el-Bekrî, 487/1094).

4.1.Kâ'b b. Mâlik'in Şiirinin Konuları

Kâ'b b. Mâlik, şiiri bir meslek olarak veya geçimini temin etmek amacıyla söylemiyordu. Bilakis iman sahibi nefsinin arzularını, hedeflerini ve Müslüman hayatının ilişkilerini ortaya koyan şiirler söylüyordu. Işık, güneşten sâdır olduğu gibi kasideleri ondan tabii bir şekilde sâdır oluyordu. O, şiirlerinin tamamını içindeki

²⁷¹ el-Ânî, Dîvân, s.132-134.

imanın verdiği heyecanla söylüyor, heyecanı kabiliyetlerini hareketlendiriyordu. Bununla birlikte şiir gayesi yönüyle eskilerin yolunu takip ve muhafaza etmekte idi. Onun elinde eskilerin adetleri ve geçmişlerin bıraktığı birikim vardı. Onun şiir sanatının da sınırları mevcuttur. Yapısına uygun olan şiirleri söylemiştir. Şiirleri yaşadığı hayatla uygunluk arzeder. Kâ'b'ın şiirlerinde, kendisinden önce gelen şairlerin dercettiği geleneksel şiir konularından bir kısmının yok olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Aşk şiirleri ve içki âlemlerini anlatan şiirler gibi. Zaten Rasûlullah'ın şairinin alaycı, maskaralık konusu olan, ahlaktan yoksun şiirler söylemesi uygun olmazdı. Kâ'b, şiirlerindeki tasvirlerde görüldüğü gibi, hayâsızca hayat yaşayan bir kişi olarak tanınmadı.

Müslümanların cesaretiyle ve Allah yolundaki imtihanlara verdikleri güzel karşılıkla övmek, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber'i methetmek, Peygamber'e ve onun davetine düşmanlık edenleri hicvetmek, Allah yolunda şehid düşen İslâm büyüklerine mersiye söylemek ve düşmanları tehdit etmek suretiyle korkutmak onun şiirinin ana konularını oluşturur.

Şiirlerinde övme, övünme, hicvetme, karşılık verme, tehdit etme ve mersiye söyleme gibi en başta gelen özellikleri görmek mümkündür. Yine Kâ'b'ın şiirlerinde azarlama ve kınama, hikmetli ifadeler, öğüt ve sevgi konuları yer bulur. Fakat bu başka konularda hiçbir şey söylemedi anlamına gelmez. O, şiirlerinde sadece tek bir metodu takip etmez. O, övünmeyi konu edinir, ardından hicivde bulunur. Veya metheder sonra övünmeye döner. Bazen de bütün bu özellikler birbirine karışır.

4.1.1. Medh (Övmek)

Sözlükte ‘‘övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek’’ anlamındaki medh kökünün sonuna nisbet eki getirilerek yapılmış olan medhiyye kelimesi Türkçe’de ‘‘övgü şiiri’’ manasında kullanılan bir edebiyat terimidir.²⁷² Hicvetmenin karşıtıdır.²⁷³ Övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğundan övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu nedenle medh, Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Şairlerin genellikle kabilelerini, bazen de kendilerini

²⁷² ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, Esâsu'l-Belâğa, Beyrut, 2001, m-d-h maddesi.

²⁷³ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Beyrut, 1986, m-d-h maddesi, XIII/49.

tehdit ve tehlikelerden korumak amacıyla devlet başkanlarına hitaben nazmettikleri özür beyanı, af ve merhamet dileyen şiirler en eski medhiyeler olarak bilinir.²⁷⁴

Kâ'b b. Mâlik'in medh üzere şiiri çok değildir. Buna sebep, insanların kibre ve büyüklenmeye kapılma ihtimalidir. Bu İslâm'ın hoş görmediği bir şeydir. Bunun için, onun ele aldığı medh konuları; kişinin imanı ve yeni dinin öğretilerine bağlılıkla alakalı idi. Rasûl (as), övmenin hoş bir şey olmadığını ifade ediyordu ve diyordu ki "Meddahları gördüğünüz zaman yüzlerine toprak serpin."²⁷⁵ Kâ'b'ın ele aldığı şiirlerde "Rasûl'e medh, Haşimoğullarına medh ve İkinci Akabe'de ki Nakıblere medh" en başta gelen medh çeşitlerindendir.²⁷⁶ Benî Haşim için özel bir medh içeren şiir inşad etmemiştir. Onlar için olan medhi Mûte Şehidler için söylediği mersiye içinde geçer. Onların başında da Mûte ordusunun komutanı Câfer b. Ebî Tâlib gelir. Câfer'in vasıflarını sayar ve kavmi olan Benî Haşim'i metheder.²⁷⁷

4.1.1.1. Rasûlullah'a Medh

Kâ'b b. Mâlik, Rasûlullah'ı çok seviyordu. Kendisi "Ailem ve malım Allah Rasûlü'ne feda olsun" demekten çekinmiyordu. Rasûlullah, onun övdüğü kişiler arasında liste başı idi. Çünkü o toplumda övülmeye en layık olan kişi Rasûl (as) idi.

O, şiirinde;²⁷⁸

"Rasûl bizim içimizde bir yıldız gibidir,

O yıldızda nur var, diğer yıldızlardan parlak,

O Rasûl bizim için geldi ve biz O'na uyduk,

Biz O'nu tasdik ediyoruz, Onlar ise yalanlıyorlar,

Bu tavrımız bizi Arapların en şerefliyi yaptı."

Rasûl bizim içimizde, O'nun emirlerine uyarız,

Bizim aramızdayken bir şey söylerse hemen kabul ederiz,

²⁷⁴ Durmuş, İsmail, "Methiye" DİA, Ankara, 2004, XXIX/406.

²⁷⁵ Müslim, "Züh'd", 68; Ebû Dâvûd, "Edeb", 9.

²⁷⁶ el-Hâşimî, a.g.e, s.194.

²⁷⁷ el-Hâşimî, a.g.e, s.200.

²⁷⁸ el-Ânî, Dîvân, s.80.

Ona Rabbinin katından Cebrâil gelmiştir,

Cebrâil yer ile gök arasında gidip gelir. '' diye Rasûlullah'a övgüde bulunur.

4.1.2. Fahr (Övünme)

Sözlükte ''övünmek, hasletlerinden ve geçmişteki başarılarından övgüyle bahsetmek''²⁷⁹ anlamına gelen fahr kelimesi, edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy, sop, hasep, neseb, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından veya uzun ömürleriyle hayat tecrübelerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder.²⁸⁰

Kâ'b b. Mâlik'in aşağıdaki beyiti fahr konusunda en iyi örneklerden biri olarak gösterilir.²⁸¹

''Bedr kuyusunda (Allah) yüzlerini geri çevirdiğinde,

Cebrâil de sancağımız altındaydı, Muhammed (as) de!''

O, insanlara karşı kendisiyle övünmedi. Nesebinin saygınlığı sebebiyle kavmiyle de övünmedi. Onun övünmesi dinin yayılması, yeni dinin getirdiği ahlakî ve insanî özellikleri vurgulama yönüyledir.

Kâ'b'ın şiirlerinde fahrın iki şekilde ortaya çıktığını görüyoruz;

a) Ferdî (kişisel)

Bu tür şiirlerinde faziletlerinden bahseder. Övülen sıfatları ve yüce özelliklerinden öne çıkanları açıklar. Bunda seciye, huy ve neseb işlenir. Ferdî fahrında nesebin vurguda bulunduğu da olmuştur.²⁸²

b) Cemâî (toplumsal)

Bu türünde;

a) Müslümanların müşriklere karşı savaşlarda elde ettikleri zaferlerden,

b) Müslümanların göstermiş olduğu kahramanlıklardan,

²⁷⁹ Zemahşeri, a.g.e. f-h-r maddesi s.557; İbn Manzur, a.g.e. f-h-r maddesi, X/198.

²⁸⁰ Durmuş, İsmail, ''Fahr'' DİA, İstanbul, 1995, XII/79.

²⁸¹ Öznurhan, Halim, Arap Şiirinde Fahr Teması, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 22 Konya, 2006, s.153.

²⁸² el-Hâşimî, a.g.e, s.138.

c) Müslümanların Peygamber'e olan sevgilerinden ve ona yardımda bulunmalarından bahseder.

Kavminin güzellikleri açıklanır. Onların sahip olduğu özellikleri yüceltilir ve övülür veya yeni dine iman eden Müslüman cemaat konu edilir. Yine Müslümanların korku sahasında yani savaş meydanında gösterdikleri kahramanlık konularını işler. Allah'ın kavmine bahsettiği imanı ve onları karanlıklardan aydınlığa çıkarması nimetini konu edinir. Kâ'b b. Mâlik'in övme yönüne baktığımızda büyük çoğunlukla görürüz ki cemâî (toplumsal) çeşidindendir. Kâ'b'ın şahsı, ailesinin ve aşiretinin yeri, tercih ettiği yeni toplumda eridi. O topluluk, Allah'ı Rabb, İslâm'ı din, Muhammed (as)'ı da Nebî olarak kabul eden topluluktur. Ferdî fahr yoluna çok başvurmadı. Babalarını ve dedelerini pek az övdü. Bu konuda bir şey varid olmuşa bu mâkul seviyede idi.

Kâ'b b. Mâlik ve diğer Müslüman şairler, kabile ismini ve kendi konumlarını yüceltmek veya ganimet elde etmek için övünmedi. Bilakis, Allah yolunda şehadete ulaşmak ve savaşta Meleklerin kendilerine destek çıkması ve Allah'ın askerlerinin zafer kazanması gibi değerlerle övündüler.

Bedir gününde, Kâ'b'ın övünmesinde açıkça bu manaları görmek mümkündür.

'Bedir günü sizinle karşılaştık ve yardım bizimleydi,

Mikail ve Cebrail zaferde bizimle beraberdir.

Eğer bizi öldürürseniz bilin ki Allah'ın dini bizim gayemizdir,

Hakk yolunda ölüm, Allah katında en üstün şeydir.'²⁸³

Kavminin Allah'ın dinine yardımını da şöyle dile getirir;

'Muhammed'in şerefini savunur ve korur

Ve bu işi diliyle ve eliyle yapar

Onu şüpheye düşüren her bir iş için ona yardım eder

Muhammed'in canı olmaksızın canı feda eder

Gayb ile ilgili haberleri ihlas ile tasdik eder

*Bununla kazançlı olmak ve gelecekte izzet sahibi olmayı diler.*²⁸⁴

²⁸³ el-Ânî, Dîvân, s.72.

4.1.3. Hecâ (Hicvetme, Kusurlarını Ortaya Dökme)

Rasûlullah (as), müşriklerin saldırılarına hem silahla hem de dil (şîr) ile karşılık verilmesini istiyordu. Bu isteğe Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha olumlu karşılık vermişti. Kâ'b'ın hecâsı, fâhrında olduğu gibi iki çeşittir. Ferdî ve Cemâî diye. Kâ'b, Yahudileri, Müşrik Arapları, Benî Nadîr'i, Benî Kureyza'yı, Kureyş'ten müşrik Arap kabileleri, Benî Câfer b. Kilâb'ı, Benî Lıhyân'ı hicvetti. Yine fertlerden; Abdullah b. ez-Zibârâ'yı, Âmir b. Mâlik'i, Amr b. Sayfî'nin kölesi Ebû Âmir'i, Übeyy b. Halef'i hicvetti.²⁸⁵ Kâ'b, hicivde bulunurken aşırılığa kaçmadı. Onları, vasıflarıyla hicvetti. Onları ihanetle, bayağı hareketleriyle, korkaklıkla ve düşmanlıklarıyla hicvetti.

Ebû Süfyân'ın, Allah Rasûlünü hicvettiği haberi gelince Kâ'b b. Mâlik, Rasûl'den Ebû Süfyân'ı hicvetmek için izin istedi. Kendisine izin verilince şu dizeleri inşad etti:

‘‘Sehîneh²⁸⁶, Rabbine üstün gelmek için geliverdi, ama boşuna;

Çünkü her şeye galip gelene (Allah'a) üstün gelmeye uğraşanlar hiç şüphesiz yenileceklerdir.‘‘

Bu beyti dinleyen Hz. Peygamber, ona; ‘‘Ey Kâ'b! Şüphesiz ki Allah senin bu sözüne karşılık sana teşekkür etti’’ buyurmuştur.²⁸⁷

Bu durumu teyid eden bir rivayette ise, Peygamber (as) ona ‘‘Ey Kâ'b! Rabbin senin söylediğin o beyti unutacağını mı zannediyorsun?’’ buyurunca Kâ'b, ‘‘O beyit hangi beyittir, ey Allah'ın Rasûlü?’’ diye sormuş, Hz. Peygamber (as) de ‘‘Ey Ebû Bekir, o beyti oku’’ deyince, Ebû Bekir (ra) de yukarıda manasını verdiğimiz beyti okumuştur.²⁸⁸

²⁸⁴ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.78-79.

²⁸⁵ el-Hâşimî, a.g.e, s.204.

²⁸⁶ Kureyşliler kastediliyor. Sehineh; yağ ve un ile yapılan çorba türü sıcak bir yemek. Kureyşliler bunu çok yedi. Bu sebeple ayıplanırdı.

²⁸⁷ İbn Abdilber, a.g.e, III/383.

²⁸⁸ el-Cumâhî, a.g.e, s.109.

4.1.4. Tehdit

Kâ'b'ın şiirlerinin bir konusunu da tehdit içerir. Kâ'b, savaş ile düşmanları korkutuyordu. Onun tehdit ifadeleri hecâsının ve fahrının içindeydi.

Hız. Peygamber çıktığı seferlerden birinde Malik oğlu Kâ'b'a seslenerek, ‘‘Ey Kâ'b, bize şiir inşad ederek develeri sür’’ buyurunca, Kâ'b, kasidelerini inşad etmeye başladı. Bu kasidelerin birinde şu iki beyitte geçer:

‘‘Tihâme ve Hayber’de her öcün hükmünü yerine getirdikten sonra kılıçları kınına soktuk.’’

‘‘Eğer bu kılıçlar konuşacak olsalardı, onların keskin olanları dile gelir ve bize Devs ya da Sakîf topluluklarından birini haber verirlerdi.’’

Bunun okunmasından sonra Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğu rivayet edilir. ‘‘Varlığım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, işte bu, onlara okların saplanmasıdan daha beterdir.’’ Bu kasidenin duyulup yayılması üzerine Devs kabilesinin, Kâ'b'ın bu şiirinin sonucundan korktuğu için Müslüman olduğu kaydedilmektedir. Yine kendi aralarında ‘‘Sakîf’in başına gelen fenalık gibisi sizinde başınıza gelmeden gidin ve kendiniz için eman dileyiniz’’ diye konuşmuşlardır.²⁸⁹

Tehdit içeren bir şiirini de Benî Lihyân’a karşı söyler. Şiirinde şöyle seslenir;

‘‘Eğer Benî Lihyân yerinde dursaydı,

O zaman neyle karşılaşacaklarını göreceklerti.

Karşı karşıya gelindiğinde her nefiste bir korku meydana gelirdi,

Yıldızların ışıklarının birbirine girmesi gibi,

Onların korkularıda birbirine karıştı.

Lâkin onlar korktular, korkak çöl sıçanı gibi,

Hicaz’ın dağlık yollarını tuttular.’’²⁹⁰

²⁸⁹ İbn Abdilber, a.g.e, III/382; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, IV/248; İbn Hacer, el-İsâbe, V/457; Cevad Ali, a.g.e. IX/746-747.

²⁹⁰ el-Ânî, Dîvân, s.88.

4.1.5. Nekîza (Atışma)

Nekîza, başkalarının yaptığı hicivlere karşılık vermek demektir. Karşıdakinin söylediğini nakzetmektir, yalanlamaktır. Kâfiyede, vezinde uygunluk söz konusudur. Cahiliye döneminde şair, kabilesinin övgüye değer niteliklerini ve asaletini ortaya koymak için bir kaside söylüyor, doğal olarak da bu arada rakip kabileye sataşıyordu. Bunun üzerine rakip kabilenin şairi de aynı vezinde bir kaside ile ona karşılık veriyor, bu arada insanlar ve şairlerin taraftarları da etraflarında toplanıp eğleniyorlar, şiirlere beğenilerini ifade ediyorlardı. Bu tür atışmalar, nekîza/nekâiz(atışma/atışmalar) adı verilen şiir türünün doğmasına yol açmıştır.²⁹¹

Nekâiz, Arap tarihinde çok eskilere dayanır. Emevî döneminde en ihtişamlı zamanını yaşar. Üç kişinin elinde; (Cerîr, el-Ferazdag ve el-Ahtâl) değerine değer katar. Bu şairlerin nekîzaları Arap edebiyat tarihinin en meşhur nekîzalarıdır.²⁹² Kâ'b'ın meşhur olmuş nekîzaları şunlardır. Dırâr b. el-Hattâb'a karşı Bedir ve Hendek savaşlarında, Ebû Süfyân b. Harb'e karşı Sevîk Gazvesinde, Hübeyre b. Ebî Vehb'e karşı Uhud'da iki kez, Amr İbnü'l-Âs'a karşı Uhud'da, Dırâr b. el-Hattâb'a karşı Uhud'da, Abdullah b. ez-Zibârâ'ya karşı Hendek savaşında. Kâ'b'ın nekîzalarından bir kısmı uzun, bir kısmı ise kısadır. Aşağıda Kâ'b'ın nekîzasına örnek bir şiir verilmiştir.

Dırâr b. Hattâb b. Mirdâs, Bedir günü ensarı şiiriyle tehdit etmiş, Kâ'b da aynı şekilde şiirle ona karşılık vermiş ve şöyle bir şiir inşad etmiştir:²⁹³

‘Allah’ın işine şaştım kaldım,

Allah, murad ettiği şeyi yapmaya kâdirdir.

Allah’a galip gelecek hiç kimse yoktur.

Bedir gününde azgınlaşmış, hayrette kalan bir insan topluluğu ile karşılaşmamızı takdir etti.

Ve toplandılar, aralarında dostluk olan insanlardan yardım istediler ve sayıları arttı.

Hepsi birlikte bize doğru yürüdüler, hedeflerinde biz vardık.

²⁹¹ Öznurhan, a.g.m, s.150.

²⁹² el-Hâşimî, a.g.e, s.228.

²⁹³ el-Hâşimî, a.g.e, s.231.

*Kâ'b ve Âmir'de onlarla birlikteydiler,
Bizim içimizde ise Rasûlullah vardı.
Evs, onun yanında ve yine onun için sığınaktır,
Onlardan güçlü olanlar, yardımcıları vardır.
Benî Neccâr'ın hepsi onun sancağının altında beyaz yumuşak zırhlarının
içinde yürütülürler, toz da kalkmaktadır...''*

4.1.6. Risâ' (Ağıt, mersiye)

Sözlükte ‘ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek’ anlamında Arapça masdar olan mersiye (risâ') ‘bu amaçla söylenen sözler’ manasında isim olarak da kullanılır. Kaynaklar insanoğlunun ilk söylediği şiirin mersiye olduğunu, en eski mersiye'nin de Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylendiğini kaydeder. Arap edebiyatında mersiye'nin başlangıcı, cahiliye devrindeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen secili ve âhenkli sözlere kadar uzanır. Bunların daha sonra manzum kalıplara dökülmesiyle bugün bilinen mersiyeler ortaya çıkmıştır.²⁹⁴

Ölünün arkasından ağlamayı yasaklayan hadislerin etkisiyle Hz. Peygamber için söylenmiş mersiyeler hem kısa hem de azdır. Kâ'b b. Mâlik'in divanında üç kısa şiir yer almıştır.²⁹⁵

Kâ'b'ın mersiyelerinin büyük çoğunluğunun kaybolduğuna şahit oluyoruz. Çünkü mersiyelerin bir kısmının parça vaziyette bulunması bizim bunu düşünmemize sebep oluyor.

Onun söylediği mersiyeler herhangi bir akrabası için değildi. Kâ'b, ümmetin öncüleri ve İslâm kahramanları için gözyaşı döktü. Kendi katında, onların çok yüce yeri vardı. Onların başında da Allah Rasûlü geliyordu. Daha sonra Allah'ın Aslanı Hamza, Halife Osman, Mûte şehitleri ve komutanı Câfer b. Ebî Tâlib, Ubeyde b. el-Hâris b. Muttalib geliyordu.

²⁹⁴ Zemahşerî, a.g.e, r-s-y maddesi s. 259; Toprak, M. Faruk ‘‘Mersiye’’ DİA, Ankara, 2004, XXIX/215.

²⁹⁵ el-Ânî, Dîvân s. 173, 198, 281.

Kâ'b'ın, Rasûlullah'a olan sevgisini ve onun katındaki değerini biliyoruz. Rasûl (as) vefat ettiğinde Kâ'b çok ağladı. Onun şemâilini zikretti, yüksek konumuna değindi, faziletlerini ifade etti ve onun için mersiye söyledi. Aşağıdaki şiir, onun söylediği mersiyeden bir bölümdür.²⁹⁶

*‘‘Ey göz! Bulgur bulgur gözyaşlarıyla ağla,
Yeryüzünün en seçkin insanına.
Rasûl için ağla, ona ağlamak lazım,
Savaşta düşmanla karşılaşınca,
Devenin taşıdığı en hayırlı kişi için ağla.
İnsanların Allah'tan en çok korkanı için ağla.
Değerli, şerefli ve efendi olan kişiye ağla.
Cömertlerin ve mahlukatın en hayırlısına ağla.
Onun fazlından bize ihsan edildi,
O bize zifiri karanlıkta bir kandildir.
Bizim için uyarıcı ve müjdeleyici oldu.
Ve ışıyla bizi aydınlatan nur oldu.
Allah, bizi onun nuruyla kurtardı,
Cehennemden rahmetiyle kurtardı.’’*

Kâ'b'ın meşhur mersiyelerinden birisi de Şehid Halife Hz. Osman hakkında söylediğidir.

Mücalid, Şa'bî'nin şöyle dediğini nakletmiştir.²⁹⁷ Osman için söylenen mersiyeler arasında Kâ'b b. Mâlik'in ki kadar güzel bir mersiye duymuş değilim:

"Elini savaştan çekti, sonra kapısını üzerine kilitledi. Allah'ın durumlardan habersiz olmadığına inandı.

Hane halkına şöyle seslendi: ‘‘Asilerle savaşmayın. Allah, savaşmayan herkesi affetsin.’’

Nasılmış? Birbirlerine sıkı bağlarla bağlı olmalarından sonra koptular. Allah, aralarına düşmanlık ve kin döktü.

²⁹⁶ el-Hâşimî, a.g.e, s.252.

²⁹⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye, VII/209.

Osman'dan sonra görmedin mi ki, hayır ve iyilik, halkın arasından deve kuşu sürüleri gibi çekilip gitti."

4.2. Şiiriyle İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i Savunması

Kâ'b b. Mâlik, Medine'nin beş büyük şairinden birisidir. O, şiir bakımından bütün kabiliyetlerini dinin hizmetinde ve Rasûlullah'ı desteklemekte kullandı. Kâ'b b. Mâlik, İslâm'ı en güzel şiirler ortaya koyarak, en etkili sözleri söyleyerek müdafaa ediyordu.

O, sözlerinde fesahat sahibi, terkipleri sağlam bir şairdi. O, şiirleriyle Rasûlullah'a yapılan ezâlara karşılık vermiştir.

Kâ'b b. Mâlik, Mekke'nin fethinden önce İslâm'a ve Hz. Peygamber'e yöneltilen hicivlere cevap vermiş ve Rasûlullah'ın takdirini kazanmıştır.

Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'e yaklaşık yirmi yıl düşmanlık beslemiş, en kötü şekilde onu hicvetmişti. Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye hicret edince ve Medine'de hoş bir şekilde karşılanınca bu durum Mekkeli Müşriklere ağır geldi. Ebû Süfyân b. Harb ve Übeyy b. Halef el-Cumahî, ensara bir mektup yazdılar. Mektupta, Peygamber'e kendilerinin büyük öfke duydukları Medinelilerin onu korudukları ve onu kendilerine teslim etmeleri gerektiği durumlar ifade edilmekteydi. Bu iki kişiye Kâ'b b. Mâlik bir şiir yazdı. Ensarın seçtiği nakiblerin isimlerini zikretti. Şiirinde Übeyy b. Halef'e fikrinin yanlış olduğunu ve düşüncelerin Müslümanların Mekke'deyken muhasara altında tutuldukları dağda, mahallede son bulduğunu, helak olduğunu, Allah'ın her şeyi gören ve işiten olduğunu ifade etti. Yine Ebû Süfyân'a; Muhammed'in kendileri için Allah'ın hidayetinden bir nur olduğunu, onun kuvvet oluşturmalarının Rasûl'e tâbi olan grubu ahidlerinden döndürmeyeceğini ifade etti. Rasûlullah'a tâbi olanların şunlar olduğunu söyledi: Berâ (Berâ b. Ma'rûr), İbn Amr (Abdullah b. Amr b. Harâm), Es'ad (Es'ad b. Zürâre), Râfî (Râfî b. Mâlik b. el-Aclân), Sa'd (Sa'd b. Ubâde), Münzir (Münzir b. Amr el-Hazrecî), İbn Rebî (Sa'd b. er-Rebi'), İbn Revâha (Abdullah b. Revâha), Kavkalî (Ubâde b. es-Sâmit), Ebû Heysem (Mâlik b. Teyyihân), İbn Hudayr (Üseyd b. Hudayr), Sa'd (Sa'd b. Hayseme el-Evsî).²⁹⁸

²⁹⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s.40-41.

4.3. Kâ'b b. Mâlik'in Nesir Gücü

Kâ'b b. Mâlik'in şiir yönüyle dilinin ne kadar güçlü olduğu buraya kadar ki konularda görüldü. Onun şiirde olduğu gibi nesirdeki yüksek konumuda dikkatlerden kaçmıyordu.

Kâ'b b. Mâlik'in Tebûk seferine katılmayışının sebebini, sonrasında yaşadıklarını ve tevbesinin kabul edilişine dair anlattığı kıssa onun nesirde ne denli söz sahibi olduğunun en güzel delillerindendir. Ve bu edebî özelliğiyle dilden dile dolaşan bir metin olarak dolaşmaktadır.²⁹⁹

Yine kendisi, Mekke-i Mükerreme'ye gitmesi olayını ve İkinci Akabe Biati'nda bulunmasını parlak hikaye üslûbuyla ve belâğat yönü yüksek nesir edebiyatıyla anlatır.³⁰⁰

Kâ'b b. Mâlik'in nesirde ne denli güçlü olduğunu kendisi şu ifadelerle çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Rasûl (as), onun Tebûk Gazvesine katılmayışının sebebini sorduğunda o, “ Senden başka birinin yanında olsaydım kuşku yok ki bana verilen edebî güçle ondan sıyrılırdım.”

Kâ'b b. Mâlik'in kaynaklarda zikredilen diğer birçok hatırası, parlak edebiyat üslûbuyla bizlere kadar gelir.

²⁹⁹ el-Buhârî, “Meğâzî” 79; Müslim, “Tevbe”, 53.

³⁰⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye, III/171-182.

B. KÂ'B B. MÂLİK'İN KİŞİLİĞİ İLE İSLAM TARİH VE KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

1. Fizikî ve Ahlâkî Özellikleri

Kâ'b b. Mâlik, Medine'de İslâm dinini ilk kabul edenlerdendir. Aynı şekilde o bir konuda da öncülük edenler arasında yer almış, İkinci Akabe Biati'nda bulunmuştur.

Kâ'b, her ne kadar bir anlık gaflet ile Tebûk'ten geri kalsa da bu hatasını telafi etmesini bilmiş, af haberi geldiğinde sevincinden secdeye kapanmıştır. Çile ile geçen o günlerde kendi ifadesiyle artık yeryüzü kendisine dar gelmeye başlamıştı. Tek gayesi Allah'ı ve Rasûlü'nü râzı etmek idi. Dünyalık menfaatler hayatında hiç yer bulmuyordu. Ğassân Meliki'nin teklifini o kadar sıkıntılı anında bile kabul etmemiştir. Tevbesinin kabul edildiği haberi kendisine geldiğinde müjdeciyeye üzerindeki elbisesini vermekten çekinmemiş, Hz. Peygamber'in huzuruna vardığında bütün malımı Allah ve Rasûlü yolunda fakirlere dağıtmak istiyorum demiş, Hz. Peygamber, malının bir kısmını elinde tutman daha iyidir dediğinde öyleyse Hayber'de ki hissemi elimde tutuyor, kalanını bağışlıyorum demiştir.

Doğruluğu sayesinde sembol bir isim haline gelmiş, hayatının kalan kısmında doğruluktan ayrılmamıştır.

Kâ'b, ibadete düşkün bir kişiydi. Kendisine uygulanan boykot günlerinde onun, gündüzünü gecesini ibadetle geçirdiği gelen haberlerdendir.

Kâ'b b. Mâlik'e müslümanların yaptığı elli günlük boykota rağmen onun din kardeşleriyle ilgiyi kesmemesi, dargınlık duymaması, Peygamber Efendimiz'in etrafında dolaşarak ona selâm vermeye çalışması, acaba selâmımı aldı mı diye dudaklarının hareketini gözlemesi, onun ne kadar samimi bir müslüman olduğunu ispat etmektedir.

Kâ'b, savaşlarda da ön planda olmuş, cesaret örneği göstermiş, Peygamber'in iltifatına nail olmuştur. Uhud'da birçok yerinden yara almış, bu haldeyken Hz.

Peygamber'in davetine icabet etmiş ve kavmiyle birlikte Uhud'dan sonra Allah yolunda kılıç sallamıştır.

O, Peygamber'i çok seviyordu. Doğaldır ki bu sevgisi karşılıksız değildi. Uhud'da öldüğü şâyiaları yayılan Hz. Peygamber'i ilk gören o olmuş ve Allah Rasûlü tarafından uyarılmasına rağmen sevincinden kendinden geçerek "müjdeler olsun" diyerek Peygamber'in yaşadığını haykırmıştır.

Şair Sahabîmiz Kâ'b b. Mâlik, kadir kıymet bilen vefâkar bir insandı. İslâm'a ve Müslümanlara hizmet etmiş insanları, hayır dua ile yâdederd. Es'ad b. Zûrâre bunlardandır. Hz. Peygamber henüz Medine'ye hicret etmeden önce oradaki Müslümanlar, sayıları artmaya başlayınca Ehl-i Kitâb'ın haftalık toplantı ve ibadet günlerinin bulunduğunu göz önünde bulundurarak yaptıkları müzakereler sonunda kendileri içinde böyle birgün olarak arûbe gününü seçmişlerdir. Bundan sonra Es'ad b. Zûrâre³⁰¹, kendilerine Cuma namazı kıldırmağa başlamıştır. Kaynaklar bu kararın ictihada dayandığını ifade ederler.³⁰² Oğlu Abdullah, "Gözlerini kaybetiğinde babamı Cuma namazına ben götürüyordum. Ezanı duyduğunda Ebû Ümâme Es'ad b. Zûrâre'ye dua edip mağfiret olunmasını diliyordu. Bir ara durdu ve yine böyle yaptı. Sebebini sordum."

"Yavrum, Rasûlullah (as)'ın hicretinden önce Medine'de Benî Beyâdâ yurdunda bize ilk cuma namazını kıldırın odur," dedi. "O gün kaç kişiydiniz?" dedim. "Kırk kişiydik" dedi, diye anlatır.³⁰³

Rivayetler arasında ihtilâflı gibi görünenler, Medine'de ilk cuma namazını Es'ad b. Zûrâre; ya da Mus'ab b. Umeyr'in kıldırıldığını bildiren haberlerdir. Anlaşılan Es'ad b. Zûrâre, Rasûlullah'dan izin gelmeden önce ilk kıldırın, Mus'ab b. Umeyr ise Medine'de izinle ilk cuma namazı kıldırın kişidir.

Vefâkarlığına dair bir örneğe de Tebûk sonrası karşılaşıyoruz. Allah Rasûlü'nün yanına girdiğinde karşılaştığı bir manzarayı ondan dinleyelim. "Nihayet mescide girdim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbın ortasında oturuyordu. Talha b. Ubeydullah hemen ayağa kalktı, koşarak yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti.

³⁰¹ el-Belâzûrî, *Fütûhu'l-Büldân*, s.6; Mevdûdî, a.g.e, VI/304.

³⁰² Karaman, Hayrettin, "Cuma" *DİA*, İstanbul, 1993, VIII/85.

³⁰³ İbn Hişâm, a.g.e, II/48; el-Kandehlevî, a.g.e, III/387.

Vallahi muhacirlerden ondan başka kimse ayağa kalkmadı.’’³⁰⁴ Bu sözüyle kendisine yapılan bir iyiliği takdir ettiğini ve hayatı boyunca unutmadığını müşahede ediyoruz.

Kâ'b, ahlaki meziyetlerinin yanında, bakımlı, maddî durumu yerinde, sağlıklı ve güzel görünüşlü bir insandı. Babasının tek oğlu olması sebebiyle eğitime özen gösterilen, okuma-yazma bilen ve basit hesapları yapabilen bir kişiydi.³⁰⁵ Allah Rasûlü'nün katıldığı savaşların bir çoğunda bulunması sağlığının yerinde olduğunu göstermektedir.

Tebûk seferi sırasında sahip olduğu imkanları haber vermesi, heyetler yılında gelen misafirlere ikramlarda bulunup hediyeler vermesi, affedildiği haberi üzerine malının tamamını infak etme düşüncesi onun başkalarına muhtaç olmayacak kadar malının olduğunu çok net bir şekilde göstermektedir.

O, yüzü ve bedeni güzel bir insandı. Tebûk seferi sırasında ordu, hedefe vardığında Hz. Peygamber, Kâ'b ne yaptı diye sormuş, orada bulunanlardan bir kişi ‘‘Onun ridasına, sağına ve soluna bakması kendisini cihaddan alıkoydu’’ demiştir. Arap dilinde bu ifadeler, gösterişli bir yüz ve beden güzelliğini de ifade eder.

Aynı zamanda Kâ'b, sağlam bir hafızaya da sahipti. Yaşanan birçok olayı eksiksiz bir şekilde rivayet edebilmiştir. Yine o Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri rivayet etmekte sıkıntı çekmemiştir. Çocukları, torunları ve daha birçok kişi kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.³⁰⁶ Alimler, onu sika bir râvi olarak değerlendirmişlerdir.

Son olarak ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş, kendisine oğlu refâkat etmiştir.

Daha birçok olay onun ahlâkını, yaşantısını ve özelliklerini bize haber verir niteliktedir.

2. Hz. Peygamber Yanındaki Değeri ve İmanî Özellikleri

Kâ'b b. Mâlik, Rasûlullah'ı çok seviyordu. Kendisi ‘‘Ailem ve malım Allah Rasûlü'ne feda olsun’’ demekten çekinmiyordu. Bu sebeple şiirlerinde en büyük övgüyü ona yapmıştır.

³⁰⁴ İbn Hanbel, III, 459.

³⁰⁵ Kandemir, ‘‘Kâ'b b. Mâlik’’, DİA, XXIV/4; Cevad Ali, a.g.e, VIII/111.

³⁰⁶ İbn Hacer, el-İsâbe, V/457.

Rasûlullah vefat ettiğinde Kâ'b b. Mâlik ağladı ve mersiye söyledi. Kâ'b, üzüntüsüyle birlikte yeteneğini zirveye çıkardı ve dedi ki;

*‘‘Hayatta olan ve ölmüş olan insanların en hayırlısına üzüldük, perişan olduk,
O mekan bakımından yaratılmışların Rabbine yaklaştı.’’*

Kâ'b'ın gözlerinden ılık yaşlar boşaldı. Ama o yaşlar onun şiir söylemesini güçlendiriyordu ve diyordu ki;

Ey göz! Bulgur bulgur gözyaşlarıyla ağla,

Yeryüzünün en seçkin insanına.

Rasûl için ağla, ona ağlamak lazım,

Savaşta düşmanla karşılaşıncı.

Devenin taşıdığı en hayırlı kişi için ağla.

*İnsanların Allah'tan en çok korkanı için ağla.*³⁰⁷

Kâ'b, sağlam bir imana sahipti. Rasûlullah'ın yanında farklı bir yeri vardı. Rasûlullah (as), onu seviyor ve ona hayır dua da bulunuyordu. Kâ'b'ı güzel şiir söylemeye cesaretlendiriyordu. O, Medine'deki ilk Müslümanlardandı. İkinci Akabe Biatı'na katılan grup içindeydi. Onun imanının kuvvetini Tebûk seferine katılmayışı sonrasındaki tavrı ortaya koyar.

Kur'ân-ı Kerim'de Şuarâ sûresindeki şairlerle ilgili ayet indiğinde Peygamber şairleri olan Kâ'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha ağlayarak Rasûlullah'ın yanına geldiler. Bir ayet karşısındaki bu gözyaşları Kâ'b'ın ve arkadaşlarının İslâm'a ne denli samimiyetle bağlandıklarını gösteren eşsiz örneklerdendir.³⁰⁸

Kâ'b b. Mâlik, bütün özellikleriyle Nebî (as)'ın yanında önemli bir yer tutuyordu. Tebûk'e hareket eden İslâm ordusu hedefe vardığında Kâ'b'ın yokluğunu Rasûl (as) fark etmiş ve niçin orduya katılmadığını sormuştu ki ordu asker sayısı bakımından çok kalabalıktı ve sıradan insanların fark edilme ihtimali çok düşüktü. Yine Tebûk'e katılmayanlar gruplar halinde Allah Rasûlü'üne mazeret beyan etmeye

³⁰⁷ el-Cübûrî, a.g.m, s.231-232.

³⁰⁸ el-Kandehlevî, a.g.e. III/77.

gelirlerken o tek başına Paygamber'in huzuruna gelmiş ve durumunu beyan etmiştir. Bu da onun ashâb içinde özel bir konumunun olduğuna işaret eder.

3. İslâm'a ve Müslümanlara Hizmetleri

Kâ'b b. Mâlik, daha Medine'de İslâm kelimesi ilk duyulduğu anda bu yeni dini kabul etmiş, "Kelime-i Şehadet" getirerek Hz. Muhammed (as)'ın başöğretmenliğini yaptığı İslâm okuluna kayıt olmuştur. Kâ'b, bundan sonra zamanın çoğunu İslâm'a tahsis etmiştir. Siyasî, iktisadî, kültürel kısacası sosyal hayattaki her faaliyeti sırf mensubu olduğu İslâm dininin kurumlaşp, devletleşip yayılması içindi. Bu doğrultuda da hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Kâ'b'ın hizmetleri aşağıda, başlıklar halinde incelenecektir.

3.1. Sosyal Alandaki Hizmetleri

Kâ'b, yeni kurulan Medine İslâm Devleti'nin ihtiyaç duyduğu birçok alanda hizmetler ortaya koydu. Burada kaynaklarda zikredilen hizmetleri ele alacağız. Bahsedeceğimiz hizmetlerin birçoğunu geniş bir şekilde daha önce ele aldığımız için burada kısa bir şekilde değineceğiz.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Kâ'b'ın en belirgin vasfı şairliği idi. O, şiirleriyle hem savaşlarda hem de toplumu ilgilendiren olaylarda duruma göre bazen müslümanlara moral vermiş, bazen kafirlerin moralini yerle bir etmiş, bazen acılara ortak olup şehidler için hem ağlamış hemde insanları ağlatmıştır. Şiirleri dillerde dolaşmış, mü'min gönüllere serinlik olmuştur.

İslam'ın özellikle o dönemde ihtiyaç duyduğu, dil ve silah ile cihadı birlikte yerine getiren ender sahabîlerden birisi olmuştur.

Allah Rasûlü'nün emriyle Medine hudutlarının tespit görevini üstlenmiş, yeni kurulan devletin önemli vasıflarından biri olan toprak alanını tespit etmiştir.³⁰⁹

Devletin iktisadi alanda kalkınması için gerekli olan zekat toplama görevinde de bulunmuştur. Hicrî 9. senede Eslem ve Ğîfâr kabilelerinin zekatlarını toplama

³⁰⁹ Hamidullah, İslam Peygamberi, I/194; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I/266; Önkal, Davet Metodu, s.103.

işini yapmıştır.³¹⁰ Belâzürî, Eslem ve Ğıfâr kabilelerinin yanında Cüheyne kabilesinin sadakalarını toplama görevini de Kâ'b'ın yaptığını belirtir.³¹¹

Veda Haccında Peygamber Efendimiz, onu münâdî olarak görevlendirmiş ve duyuruları ona yaptırmıştır.³¹²

Yine Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde Medine'de kalarak müşâvere heyetinde bulunmuştur. Hz. Osman döneminde de bu durum devam etmiştir.

Hz. Osman döneminde Müzeyne kabilesinin zekatlarını toplama görevini de Kâ'b yerine getirmiştir.³¹³

3.2. İslâm'ı Tebliğ Faaliyetleri

Kâ'b, İslâm'ı seçtiği ilk andan itibaren insanların şirkten kurtulması için gayret gösteriyordu. Akabe'ye Hz. Peygamber ile buluşmak için geldikleri zaman yaşadığı bir hatırasını bize şöyle nakleder; Hac işi bitince Rasûlullah ile buluşma vakti gelmişti. Bizimle birlikte Abdullah b. Amr b. el-Harâm Ebû Câbir'de vardı. Ki o bizim soylularımızdandı. Onu da yanımıza aldık. Yapacağımız işi bizimle birlikte olan kavmimizden gizliyorduk. Onunla konuşmaya başladık ve dedik ki, ‘‘ey Ebû Câbir! Sen bizim efendilerimizden, şereflilerimizdensin. Yarın biz senin ateş için odun olmanı istemiyoruz.’’ Dedik ve onu İslâm'a davet ettik, Rasûlullah'ın Akabe'de bizimle buluşacağını söyledik. O da Müslüman oldu ve bizimle birlikte Akabe'ye katıldı ve nakîblerden oldu.³¹⁴

3.3. Hadis İlmine Katkıları

Kâ'b, Rasûlullah (as)'dan 80 kadar hadis rivayet etmiştir. O, Nebî (as)'dan hadis dinler, hemen ezberler ve ezberlediği hadisi başkalarına anlatırdı.³¹⁵

³¹⁰ Watt, a.g.m. IV/316.

³¹¹ el-Belâzürî, Ensâbu'l-Eşrâf, I/531.

³¹² İbn Hanbel, III/460.

³¹³ el-Ânî, Kâ'b b. Mâlik, s.68.

³¹⁴ İbn Hişâm, a.g.e. II/54.

³¹⁵ el-Cübûrî, a.g.m. s.225.

Kütüb-i Sitte müellifleri³¹⁶ ondan rivayette bulunur. Çocukları Abdullah, Abdurrahman, Ubeydullah, Muhammed, Kebşe, Ma'bed'den hadis rivayet edilmiştir. Ayrıca torunu Abdurrahman b. Abdullah da rivayette bulunmuştur. Bunlara ilaveten İbn Abbas, Câbir, Ebû Üsâme el-Bâhilî, Ömer b. el-Hakem b. Sevbân, Ömer b. el-Hakem b. Râfî', Ömer b. Kesîr b. Eflah, Ali b. Ebî Talha, Ebû Câfer el-Bâkır ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur.³¹⁷ Aynı şekilde eşleri Umeyrâ ve Hayre de kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Hiz. Peygamber'den ve Üseyd b. Hudayr'dan seksen kadar hadis nakleden Kâ'b b. Mâlik'in rivayetleri Kütüb-i Sitte'de ve toplu halde Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, bunlardan üçü hem Sahih-i Buhârî'de hem de Sahih-i Müslim'de yer almıştır.³¹⁸

Kâ'b b. Mâlik'in rivayet ettiği hadislerden bir kısmı aşağıda verilmiştir.

1. Kâ'b b. Mâlik'in oğlu Abdullah'dan rivayetle;

“ Allah Teâlâ, Kâ'b'ın tevbesini kabul ettiği zaman o, Rasûlullah'ın yanına geldi ve dedi ki: Allah beni ancak doğruluğum sebebiyle kurtardı. Tevbemin kabul edilmesi sebebiyle bundan sonra asla yalan söylemeyeceğim. Ben malımı Allah ve Rasûlü için sadaka olarak vermek istiyorum. Rasûlullah (as), ona şöyle cevap verdi: “Malının bir kısmını elinde bulundurman senin için daha hayırlıdır.” Kâ'b da bu söze karşılık olarak “ Öyleyse Hayber'de hisseme düşeni elimde tutuyorum” dedi.³¹⁹

2. Kâ'b b. Mâlik dedi ki: “ Rasûlullah (as), seferden döndüğü zaman önce mescide gider, iki rekat namaz kılar sonra selam verir ve namazgahında oturur, insanlar onun huzuruna gelirler ve selam verirlerdi.”³²⁰

3. Ka'b b. Mâlik'den nakledildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurmuştur: "Koyun sürüsüne dalmış iki aç kurdun, sürüye vereceği zarar; kişinin mal ve mevki kazanma hırsının, dinine vereceği zarardan kesinlikle daha büyük değildir."³²¹

³¹⁶ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, ve İbn Mâce.

³¹⁷ ez-Zehebî, Siyer, II/523; ez-Zehebî, Târih, IV/107; İbn Hacer, el-İsâbe, V/457; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/596.

³¹⁸ Kandemir, M. Yaşar, “Kâ'b b. Mâlik”, DİA, XXIV/5.

³¹⁹ İbn Hanbel, III/454.

³²⁰ İbn Hanbel, III/455.

³²¹ İbn Hanbel, III/456; Tirmizî, “Zühd” 43.

4.Kâ'b b. Mâlik şöyle demiştir: Allah Teâlâ şiir hakkındaki ayeti indirdiği zaman kendisi Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve "Allah şiir hakkında bildiğimiz ayeti indirdi. Bu konuda ne buyurursunuz" demiş, Rasûl (as) da: "Mü'min kılıcıyla ve diliyle cihad eder" buyurmuştur.³²²

5. Kâ'b b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre Nebî (as) şöyle buyurmuştur: "Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki "Siz söylediğiniz şiirle sanki onlara ok yağıdırıyorsunuz."³²³

6. Kâ'b b. Mâlik'in oğlu Abdullah'dan; O da babası Kâ'b'dan haber verdi, (o, şöyle demiştir): Ka'b b. Mâlik, (Abdullah) ibn Ebî Hadred'den ondaki alacağını mescidde (hasmına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri yükseldi. Nihayet evinde bulunan Rasûlullah, onların seslerini işitti. Ve onlara doğru çıktı, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Kâ'b!" diye nida etti. Kâ'b: Lebbeyk Yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret ederek: "Alacağından şu kadarını yani yarısını bağışla" buyurdu. Kâ'b hemen, "vallahî bağışladım Yâ Rasûlallah" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as) İbn Ebî Hadred'e hitaben: "Kalk, borcunu öde" diye emretti.³²⁴

7.Kâ'b b. Mâlik'ten rivayet olduğuna göre Rasûlullah, Kendisini ve Evs el-Hadesân'ı teşrik günleri içerisinde münâdî olarak görevlendirdi ve onlar, "Cennete ancak Mü'minler girecektir. Teşrik günleri, yeme ve içme günleridir" diye nidâ ettiler.³²⁵

8. Kâ'b b. Malik'ten rivayetle Rasûl (as) şöyle buyurmuştur: "Mü'min kişinin ruhu cennet ağacına konmuş ondan yiyen bir kuş gibidir. Allah diriliş günü onu cesedine döndürür."³²⁶

9. Kâ'b b. Mâlik dedi ki: "Rasûlullah (as) sevindiği zaman yüzü parıldar ay parçasına benzerdi. Biz de sevindiğini böyle anlardık."³²⁷

³²² İbn Hanbel, III/456.

³²³ İbn Hanbel, III/456.

³²⁴ el-Buhârî, "Salât", 71; Müslim, "Musâka", 20; İbn Hanbel, III/460.

³²⁵ İbn Hanbel, III/460.

³²⁶ İbn Hanbel, III/456; İbn Mâce, "Zühd" 32; Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihâd" 13.

³²⁷ İbn Hanbel, III/456; el-Buhârî, "Meğâzî"; Müslim, "Tevbe", 53.

3.4. Tefsir İlmine Katkıları

Kâ'b b. Mâlik, Peygamber (as) ile karşılaştığı ilk günden beri hep gözde olmuş bir kişidir. İslâm'dan önce de şairliğiyle meşhur bir kişiydi ki Hz. Peygamber ile ilk karşılaşmasında "Şair olan Kâ'b mı?" hitabıyla karşılaşmıştır. İşte onun bu özelliği isminin Tefsir kaynaklarında geçmesini sağlayan sebeplerdendir.

Allah Rasûlü, İslâm düşmanlarıyla mücadeleyi sadece kılıçla değil, elinden gelen her türlü imkanla yürütüyordu. Özellikle o günün Arap toplumu için vazgeçilmez bir unsur olan şiirden ve şairden faydalanıyordu.

Kâ'b b. Mâlik, Peygamber'in şairlerindendi. Düşmanlara karşı her fırsatta şiirleriyle cevap veriyor, Peygamber'i ve Müslümanları müdafaa ediyordu.

Müslüman şairler, güçleri yettiğince İslâm ve Müslümanlar safında dilleri ve kılıçlarıyla mücadele ediyorlardı. Şuarâ sûresinin 224. ayeti nâzil olduğunda Medineli şairler bu durumdan rahatsız oldular. Ayette "Şairlere ancak azgınlara uyar" buyurulmaktaydı. Bu ayetin inmesi üzerine Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Kâ'b b. Mâlik ağlayarak Rasûlullah'a geldiler ve "ya Rasûlallah! Allah bu ayeti indirdiği zaman bizim şiir söylediğimizi biliyordu" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah aynı surenin 227. ayetini de ele alarak "Ancak inanıp yararlı iş işleyenler" ki sizsiniz; "Allah'ı çok çok ananlar" ki yine sizsiniz "ve haksızlığa uğratıldıklarında haklarını alanlar müstesnâ" bunlarda sizsiniz," buyurarak onları teselli etti ve ayetin onları kastetmediğini ifade etti.³²⁸

Burada, şu dört niteliğe sahip şairler, yukarıdaki azar ve eleştiriden istisna edilmektedir:³²⁹

- I. Allah'a, Peygamberlerine, Kitaplarına ve Ahirete inanan şairler,
- II. Günlük hayatlarında her istediklerini söylemeyecek kadar ahlakî değerlere sahip şairler,
- III. Edebî eserlerinde ve yaşantılarında Allah'ı çok anan şairler

³²⁸ Cevad Ali, a.g.e, VIII/136; Ülkü, a.g.e, s.517.

³²⁹ Mevdûdî, a.g.e. IV/82-83.

IV. Kişisel nedenlerle başkalarını hicvetmeyen, kişisel, ırkî ve ulusal önyargılarıyla intikam almaya kalkmayan ve gerçeğin desteklenmesi gerektiğinde edebî yeteneklerini, zalim ve hainler karşısında savaş silahları gibi kullanan şairler.

Bu ayette kastedilen şairler, Rasûlullah'ı hicveden, ona ve ashâbına zarar vermeye çalışan şairlerdir. Mü'min şairler bunun dışındadır. Bu ayetlerin nüzul sebebinin de müşriklerin şairleri olan Abdullah b. ez-Zibârâ, Hübeyre b. Ebî Vehb, Ebû Azze Amr b. Abdullah el-Cumahî ve Ümeyye b. Ebi's-Salt gibi İslâm'a ve Hz. Peygamber'e cephe alan şairler olduğu söylenir.

Yine bu ayetin inmesi üzerine Nebî (as) ile Kâ'b arasında şöyle bir konuşma geçer. Kâ'b, ‘‘Şüphesiz ki, Allah'ın şiir hakkında indirdiği ayeti artık biliyoruz’’³³⁰ deyince, Hz. Peygamber de ona ‘‘Şüphesiz ki, mü'min kılıcıyla ve diliyle cihad eder. Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sanki siz bu şiirlerle onlara ok yağdırıyorsunuz’’³³¹ buyurur.

Kâ'b b. Mâlik daha öncede ayrıntılarıyla ifade ettiğimiz gibi, Tebûk Seferinden geri kalmıştı. Rasûlullah'ın bu umûmi çağrısına icabet etmemişti. Onun yaptığı bu hareket tepkisiz kalamazdı. Hz. Peygamber, seferden dönünce Kâ'b ve arkadaşlarıyla konuşulmasını yasakladı ve durumunu ancak Allah'ın açıklayacağını söyledi. Yaşanan olaylar neticesinde Tevbe sûresinin 117-119. ayetleri nazil oldu. İnen ayetler Kâ'b'ı ve arkadaşlarını doğrudan ilgilendiriyordu. İnen ayetlerde Allah Teâlâ;

“ Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.

Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkılmıştı. Nihayet Allah'tan (Onun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

³³⁰ eş-Şuarâ, 224-227.

³³¹ İbn Kesir, Tefsir, III/354; Kutub, a.g.e, XI/100; Kök, a.g.m, s.131.

*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.'*³³² buyuruyordu. Bu ayetlerin inmesi üzerine o büyük bir mutluluk yaşamış ve tevbe kahramanı olarak isminin tefsir kaynaklarımızda zikredilmesine sebep olmuştur.

Kâ'b, o dönemde nadir rastlanan okuma-yazma bilen kişilerden biriydi. Ancak bu özelliğine rağmen onun, Rasûlullah tarafından vahyin yazımında veya bu yöndeki başka bir işte görevlendirildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamıyoruz.

3.5. Tarih İlmine Katkıları

Kâ'b b. Mâlik, söylediği şiirlerle ve anlattığı tarihi olaylarla yaşadığı dönem içerisindeki birçok olaya ışık tutmuştur.

Saadet asrının birçok olayını, şiirleriyle, büyük bir dikkatle kaydedip sağlam bir şekilde tarihe maletmiş bir şahsiyettir.

Onun savaş meydanlarındaki değişik durumları canlandıran, Müslümanlara cesaret veren, onların yığılıklarını dile getiren, karşı tarafa doyurucu cevaplar veren ve İslâmiyeti öven, inkarcılığı yeren kasideleri yanında, savaş alanlarında şehit düşen Müslümanların adlarını beyitlerinde nakşetmesiyle İslâm tarihine yaptığı hizmetler pek büyüktür.

Onun rivayetleri sayesinde ki, Medine'de ki ilmî çevre hakkında da bilgiler alabiliyoruz. Kendisi, Muâz b. Cebel'in ve Ebûbekir'in Medine'de Hz. Peygamber'in hayatında fetva verdiğini söyler.³³³

Akabe'de yaşananları en ince ayrıntılarıyla anlatması, İslâm tarihi açısından çok önemli bir olayın bütün ayrıntılarıyla aydınlanmasını sağlamıştır.³³⁴

Uhud'da karşılaşılan zor durumdaki Müslümanların halleri, Rasûlullah'ın yaralanması ve Müslümanların muhatap olduğu o büyük imtihan yine Kâ'b'ın rivayetleri sayesinde daha iyi anlaşılmaktadır.³³⁵

Yine onun Tebûk Seferi'nden geri kalmasıyla başlayan süreçte yaşananlar, İslâm toplumunun emir sahiplerine olan bağlılığı, Müslümanların samimiyetleri bize onun kanalıyla ulaşan bilgiler arasındadır. Aynı şekilde Müslümanların hazırladıkları

³³² et-Tevbe, 9/117-119.

³³³ el-Kandehlevi, a.g.e. I/452.

³³⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız, s.20-28.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız, s.34-39.

büyük bir ordunun hangi şartlar altında hazırlandığı, imkanların kısıtlılığı, münafıkların varlığı ve psikolojileri gibi daha birçok konuyu onun hikaye üslûbuyla anlattıklarından öğreniyoruz.³³⁶

Daha bunlara benzer birçok konunun ayrıntılarına vakıf olmamızda Kâ'b'ın oynadığı rol büyük olmuştur. Ve yine onun şiirlerinde savaşlarda orduların durumları ile ilgili ayrıntıları da görmek mümkündür. Tüm bunlar, Kâ'b'ın tarihe yaptığı katkılar arasında zikredilebilir.

Bu bölümde anlatılanlarda görüldüğü gibi Kâ'b b. Mâlik, hem İslâm'dan önce hem de sonra şiirleriyle göz doldurmuş, İslâm'a hizmet etmiş büyük bir şairdir. Onun en belirgin vasfı şiiri kullanmada ki gücü olmuştur. Kâ'b, şiirlerinde medh, fahr, hecâ, tehdit, nekîza ve risâ başta olmak üzere birçok konuyu işlemiştir. Bunun yanında o, ahlakî ve imanî özellikleriyle İslâm'a, Müslümanlara ve İslâm tarih ve kültürüne katkı sağlamış büyük bir şairdir.

³³⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız, s.47-59.

SONUÇ

Hazrec kabilesinin Benî Selime koluna mensup olan Kâ'b b. Mâlik, hicretten yaklaşık 27 yıl önce Medine'de dünyaya geldi. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan Kâ'b'ın İslâm'dan önce Medine'de meydana gelen kanlı kabile savaşlarında babası Mâlik gibi aktif rol aldığı söylenmektedir.

Saygın bir ailenin ve şair bir babanın tek çocuğu olan Kâ'b'ın o dönemde pek yaygın olmayan okuma ve yazmayı öğrendiği bilinmektedir. Yine o küçük matematiksel hesapları yapabilmekteydi.

Medine'de İslâm'ın nûru yayılmaya başladığı zaman onun kalbide bu nurla aydınlanmış ve Medine'nin ilk Müslümanlarından olma şerefini kazanmıştır.

İslâm Tarihi açısından çok büyük önem taşıyan ve hicretin temellerinin atıldığı Akabe Biatları'nın ikincisinde bulunmuş ve bu sebeple "akabî" diye nitelenmiştir. Onun rivayetleri sebebiyle burada yaşanan olayların birçoğu yer, zaman ve kişiler zikredilmek sûretiyle bu güne ulaşabilmiştir.

Hz. Peygamber ile Akabe öncesi Mekke'de görüşmüş, Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Kâ'b b. Mâlik'i Nebî'ye tanıtırken ismiyle tanıtmış, Allah Rasûlü de "Şair olan Kâ'b mı?" diye şairliğine dikkat çekerek tanımak istemiş, bu söz Kâ'b'ın çok hoşuna gitmiş ve "hayatım boyunca bu sözü asla unutmam" demiştir.

İkinci Akabe Biatı'nda Medinelilerin çıkardıkları nakîblerin isimlerini şiirlerinde işlemiş ve eksiksiz bir şekilde bize ulaştırmıştır.

Hz. Peygamber, ensar ile muhacirler arasında kardeşliği tesis ettiğinde Kâ'b b. Mâlik'i cennetle müjdelenen sahabîlerden birisi olan Talha b. Ubeydullah ile kardeş yapmıştır.

Peygamberimizin Medine'ye hicretinden sonra kurulan Medine İslâm Devleti'nin kurumlaşmasında da aktif roller almıştır. Hz. Nebî, Medine'nin

sınırlarını tespit etme görevini Kâ'b'a vermiş, o da belirli yerlere sınır taşları dikmek sûretiyle görevini yerine getirmiştir.

O, Allah Rasûlü'nün katıldığı savaşlardan Bedir ve Tebûk hariç hepsine katıldı. Bunu kendisi itiraf eder. Bedir'e katılmamasının sebebini "amaç savaş değil kervanı takipti" diyerek ifade eder.

Kâ'b b. Mâlik'in kendisini gösterdiği en önemli olaylardan biride hiç şüphesiz Uhud savaşıdır. O, bu savaşta yiğitçe savaşmış, on yedi yerinden yara almış, Müslümanların bozguna uğradığı ve Peygamber'in öldüğü iddia edildiği bir anda onu ilk gören olmuş, Peygamber kendisini susması yönünde parmağıyla işaret etmek sûretiyle uyarmasına rağmen sevincinden kendisini tutamayarak "müjdeler olsun Peygamber yaşıyor" diye haykırmış ve bu savaşta Rasûlullah ile zırhını değiştirmiştir. Uhud şehidleri ve şehidlerin efendisi Hamza için gözyaşı dökmüş, mersiyeler söyleyip tüm Müslümanları gözyaşına boğmuştur.

Kendi isminin zirveye çıkmasına sebep olacak olan Tebûk Seferi'ne mazereti olmadığı halde katılmamış, bu sebeple kendisiyle konuşulmaması yönünde Hz. Peygamber tarafından yasak konulmuştur. Bu süre zarfında dünya sanki kendisini sıkılmış, yaşanmaz bir yer haline gelmiştir. Çileyle geçen elli günün sonunda Allah tarafından affedildiği yönündeki Tevbe sûresinin 117-119 ayetleri nazil olmuş ve Kâ'b'ın çilesi sona ermiştir. Onun sahip olduğu sağlam imanı, Ğassân Meliki'nin ayak kaydırmaya yönelik kışkırtıcı teklifini kabul etmesine mâni olmuştur.

Kâ'b, tam bir Peygamber aşığıydı. Hayatı boyunca hep onunla birlikte olmuş, onun emirlerine itaat etmiştir. Sevdığı o yüce insanın Rabbine kavuşmasına son derece üzülmüş, mersiyeler söylemiş, sevgilinin yanından ayrılmasıyla âdeta dünyaya küsmüş ve artık eski atılgan Şair Kâ'b kalmamıştır.

Peygamber'in vefatından sonra uzun süre gündemden uzak olmayı tercih etmiştir. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde sağlam bir Osman taraftarı olmuş, isyancılara karşı halifeyi korumuş ve savunmuştur. Onun döneminde zekat toplama görevinde ve istişare heyetinde görev almıştır. Aynı şekilde Osman'ın şehadetinden sonra da çok gözyaşı dökmüş, Osman'ın cenazesine katılan az sayıdaki insandan birisi olmuştur.

Kâ'b'ın en belirgin vasıflarından belki de en başta geleni, şairlik vasfıydı. Onun hemen hemen her olayla ilgili şiirleri vardır. Savaşlarda düşmanı şiirleriyle

korkutuyor, Müslüman askerlere moral aşıyor, şehidlere ağlıyordu. Cibrîl ve Mikail'in inananların yanında olduğunu söylüyordu.

O dönemin şiirlerinde işlenen tüm konuları Kâ'b'ın şiirlerinin içerisinde görmek mümkündür. Kâ'b şiirlerinde; İslâm'la, Peygamber ve Müslümanlarla övünür, onların savaşçılıklarını över, düşmanı kötü son ile tehdit eder, Müslümanlar için mersiye söyler, düşmanlarını kusurlu yönleriyle hicveder ve İslâm düşmanı şairlerin söyledikleri şiirlere şiirle karşılık verir. Şuarâ suresinin şairlerle ilgili olan 224-227. ayetleri nazil olduğunda üzüntüye kapılmış ve ‘‘Bu ayetler nazil olduğunda Allah bizim şiir söylediğimizi biliyordu’’ demiştir. Hz. Peygamber de Müslüman şairlerin zemmedilen şairlerin dışında olduğunu belirterek Kâ'b'a moral vermiş, onun doğru yolda olduğunu ifade etmiştir.

Kâ'b b. Mâlik, şairliğinin yanında aynı zamanda çok iyi bir hatipti. Onun İkinci Akabe Biatı ve Tebûk Seferi'nden geri kalış hikayeleri nesir gücünü çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kâ'b, daha birçok özelliği ve üstlendiği rol ile tarih içerisinde incelenmeye değer bir sahabîdir. Ülkemizde akademik anlamda Hz. Peygamber ve değerli ashâb-ı hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ashâbın her biri hakkında geniş çalışmaların yapılmasına da ihtiyaç vardır. Çünkü onların her biri ışıklarıyla yollarımızı aydınlatacağımız kandillerdir. Kâ'b'ın hayatının incelenmesinin özellikle sanatın ne kadar etkin olduğu bilinen bu dönemde İslâm'ın sanata ve sanatçıya olan bakışını öğrenmek açısından gerekli olduğunu düşündük. Bu sebeple bu çalışmamızda Kâ'b b. Mâlik'in tanıtılması yanında onun Müslümanlara örnek olacak aktif, ihlaslı yaşantısını ve şairlik yönüyle İslâm'a hizmetlerini ortaya koymayı hedefledik. Bu çalışmamız Kâ'b b. Mâlik'in tanıtımında akademik anlamda bir ilk niteliğindedir. Çalışmamızın kapsamı itibarıyla şiirleri ve şairlik yönü bütün ayrıntıları ile burada yer almamıştır. Bizden sonraki bu konuda yapılacak çalışmalarda Kâ'b'ın Hz. Peygamber (as)'ın vefatından sonraki yaşantısı ile şairlik yönü ve şiirlerinin bütün yönleriyle kapsamlı bir şekilde incelenmesi uygun olacaktır.

Yaptığımız çalışmanın hayırlara vesile olmasını Cenab-ı Hakk'tan niyaz ediyor, o güzel insanların yolunda bir hayat yaşamayı diliyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- AFÎF, Abdurrahman, *Mücemu's-Şuarâi'l- Câhiliyyîn ve'l-Muhadramîn*, y.y.y, tsz.
- ALGÜL, Hüseyin, ''*Muâhât*'' DİA, İstanbul, 2005, XXX/308-309.
- el-ÂNÎ, Sâmi Mekkî, *Dîvânü Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî*, Beyrut, 1997.
..... *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî Şâiru'l-Akîdeti'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1990.
- el-A'ZAMÎ, Saîd, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Nemûzec min Şi'rihi*, el-Ba'sü'l-İslâmî, Lucknow, 1984, XXVIII/7.
..... *Şuarâu'r-Rasûl*, Beyrut, 2001.
- el-BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-eşrâf*, Thk: Süheyl Zekkar-Riyad Zirikli, Beyrut, 1996.
..... *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara, 1987.
- BOZKURT, Nebi-KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, ''*Medine*'' DİA, Ankara, 2003, XXVIII/305-311.
- BOZKURT, Nebi-KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, ''*Mekke*'' DİA, Ankara, 2003, XXVIII/555-563.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, Mısır, tsz.
- CEVAD ALÎ, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam*, İntişârâtü's-Şerîfi'r-Rızâ, y.y.y. 1993.
- el-CUMAHÎ, Muhammed b. Selâm 231/845, *Tabakâtü's-Şuarâ*, Thk: Muhammed Süveyd, Beyrut, 1998.
- el-CÜBÜRÎ, Yahyâ, ''*Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî*, '' Mecelletü'l-Mecmeu'l-İlmî el-İrâkî, y.y.y, 1965.
- ÇUBUKÇU, Asri, ''*Buâs*'' DİA, İstanbul, 1992, VI/340.
..... ''*Ebû Hayseme*'' DİA, İstanbul, 1994, X/151.

- *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Red. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, 1992.
- DURMUŞ, İsmail, ‘‘*Fahr*’’ DİA, İstanbul, 1995. XII/79.
.....‘‘*Methiye*’’ DİA, Ankara, 2004, XXIX/406.
- Ebü’l-Ferec el-ISFEHÂNÎ, (356/967), *Kitâbü’l-Eğânî*, Beyrut, 1992.
- FAYDA, Mustafa, ‘‘*Bedir Gazvesi*’’ DİA, İstanbul, 1992, V/325-327.
.....‘‘*Kahtân*’’ DİA, İstanbul, 2001, XXIV/201-202.
- FR. BUHL, ‘‘*Kâ’b b. Mâlik*’’, MEB İslam Ansiklopedisi 1997, VI/4-5.
- HAFİZ ALİ RIZA, *Bedir Mücahidleri*, neşre hazırlayan: Mustafa Özcan, İstanbul, tsz.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, Çev: Erinç Yurter, İstanbul, 2002.
.....*İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993.
- HASAN İbrahim Hasan, *Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi*, Çev: İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, İstanbul 1996, I.
- el-HÂŞİMÎ, Muhammed Ali, *Kâ’b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâir el-Edîb*, y.y.y, 1985.
- İBN ABDİLBER, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (463/1071), *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, Beyrut 1995.
- İBN HACER, el-Askalânî Şihâbüddîn Ebu’l-Fadl (852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, Beyrut, 1971.
.....*Tehzîbü’t-Tehzîb*, Beyrut, 1993.
- İBN HANBEL, Ahmed (241/855), *el-Müsned*, İstanbul, 1992.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Thk: Mustafa es-Sekkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafız Şilbî, Beyrut, 1995.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshak b. Yesâr (151/768), *Sîretu İbn İshak*, Thk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1981.
- İBN KESÎR, Ebu’l-Fidâ İsmail (774/1372), *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Beyrut, 1998.
.....*Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, İstanbul, 1986.

- İBN MÂCE, Hâfız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (275/888), *es-Sünen*, Mısır, 1952.
- İBN MANZÛR (711/ 1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1986.
- İBN SA'D, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Thk: Ali Muhammed Ömer, Kâhire, 2001.
- İBN SEYYİDİNÂS, Fethu'd-dîn Ebi'l-Feth, Muhammed b. Muhammed el-Endelûsî, (734/1334), *Minehu'l-Mideh*, Dimeşk, tsz.
- İBN ŞEBBE, Ebî Zeyd Ömer (262/876), *Târîhu'l-Medineti'l-Münevvere*, Beyrut, 1996.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrut, 1994.
-*Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut, tsz, I-V.
-*el-Kâmil fî't-Târih*, Çev: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, tsz.
- el-KANDEHLEVÎ, Muhammed Yûsuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, Dimeşk, 1983.
- KANDEMİR, M. Yaşar, 'Kâ'b b. Mâlik', DİA, İstanbul, 2001, XXIV/4-6.
- KARAMAN, Hayrettin, 'Cuma', DİA, İstanbul, 1993, VIII/85-89.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, Beyrut, 1993.
- KÖK, Bahaddin, 'Ka'b b. Mâlik el-Ensâri ve Tebûk Seferiyle İlgili Durumu', EAÜİFD 1988, 129-141.
- KUR'ÂN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEÂLİ, Türkiye Diyanet Vakfı, Komisyon, Ankara, 2005.
- KUR'ÂN YOLU, *Türkçe Meal ve Tefsir*, Yazarlar: Komisyon, Ankara, 2004.
- KUTUB, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Çev: İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İstanbul-tsz.
- MEVDUDÎ, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İstanbul, 1995.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (261/874), *Sahihu Müslim*, Beyrut, tsz.
- ÖNKAL, Ahmet, 'Akabe Biatları', DİA, İstanbul, 1989, II/211.
-'Bi'rîmaüne', DİA, İstanbul 1992, VI/195-196.
-'Civâr' DİA, İstanbul, 1993, VIII/34-35.

.....’’*Hazrec*’’, DİA, İstanbul, 1998, XVII/143-144.

.....*Rasûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu*, Konya, 1984.

- ÖZDEMİR, Abdurrahman, ‘’*Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı*’’, İslam San’at, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi (İSTEM), yıl 2, sayı 4, Konya, 2004, 201-219.
- ÖZNURHAN, Halim, ‘’*Arap Şiirinde Fahr Teması*’’, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 22, Konya, 2006, 149-160.
- er-RÂZÎ, İbn Ebî Hâtim, (327/938) *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, Beyrut, 1952.
- es-SAFEDÎ, Salahuddîn Halil b. Aybek, (764/1363) *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, Thk: Ahmed el-Arnâvud-Türkî Mustafa, Beyrut, 2000.
- *Sahih-i Buhârî*, Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Konya, 2004.
- SARIÇAM, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2005.
- SARMIŞ, İbrahim, ‘’*İslâm’ın Şiire Bakışı*’’, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:3, Konya, 1990, 133-163.
- es-SEHÂVÎ, Şemsüddin (902/1497), *Tuhfetü’l-Latîfe fî Târîhi’l-Medineti’s-Şerîfe*, Beyrut, 1993.
- es-SEMHÛDÎ, *Vefâü’l-Vefâ bi Ahbâri Dâri’l-Mustafa* (911/1506), Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülmecid, Beyrut, 1955.
- ŞİBLÎ, Mevlânâ, *Asr-ı Saâdet*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1973.
- et-TABERÎ, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tarihu’l-Ümemi ve’l-Mülûk (Târîhu’t-Taberî)*, Beyrut, 2002.
- et-TİRMÎZÎ, Muhammed b. İsa b. Sevra (279/892), *Sünenü’t-Tirmizî*, Mısır, tsz.
- TOPRAK, M. Faruk ‘’*Mersiye*’’, DİA, Ankara, 2004, XXIX/215-217.
- ÜLKÜ, Hayati, *Ashâb-ı Kirâmın Meşhurları*, İstanbul, 1972.
- el-VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd (207/822), *Kitâbü’l-Meğâzî*, Thk: Muhammed Abdülkadir Ahmet Atâ, Beyrut, 2004.
- el-VEKÎL, Muhammed es-Seyyid, *Cevletün Tarihiyyetün fî Asri’l-Hulefâi’r-Râşidîn*, Medine, 1995.

- WATT, W. Montgomery, ‘ ‘Kâ’b b. Mâlik’ ’ The Encyclopaedia of Islam, Leiden 1978, IV/316.

.....*Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, Çev: Ünal Çağlar, İstanbul, 2001.

- ez-ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1374), *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, Thk: Şuayb el-Arnavûd, Beyrut, 1985.

.....*Târîhu’l-İslâm*, Thk: Ömer Abdusselâm Tedmûrî, Beyrut, 1990.

- ez-ZEMAHŞERÎ, Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer (538/1143), *Esâsu’l-Belâğa*, Beyrut, 2001.

- ez-ZİRÎKLÎ, Hayruddin, *El-A’lâm Kamusu Terâcim*, Beyrut, 2005.

- ez-ZÜHAYLÎ, Vehbe, *Tefsîru’l-Münîr*, İstanbul, 2005.